2920

DESHABILLÉ

DE

KLEEDING

VAN

DE VROUW

D
7

2920

DE KLEEDING VAN DE VROUW

DOOR

DR. C. H. STRATZ

AMSTERDAM
SCHELTEMA & HOLKEMA'S BOEKHANDEL
SEMARANG, G. C. T. VAN DORP & Co.

D
7

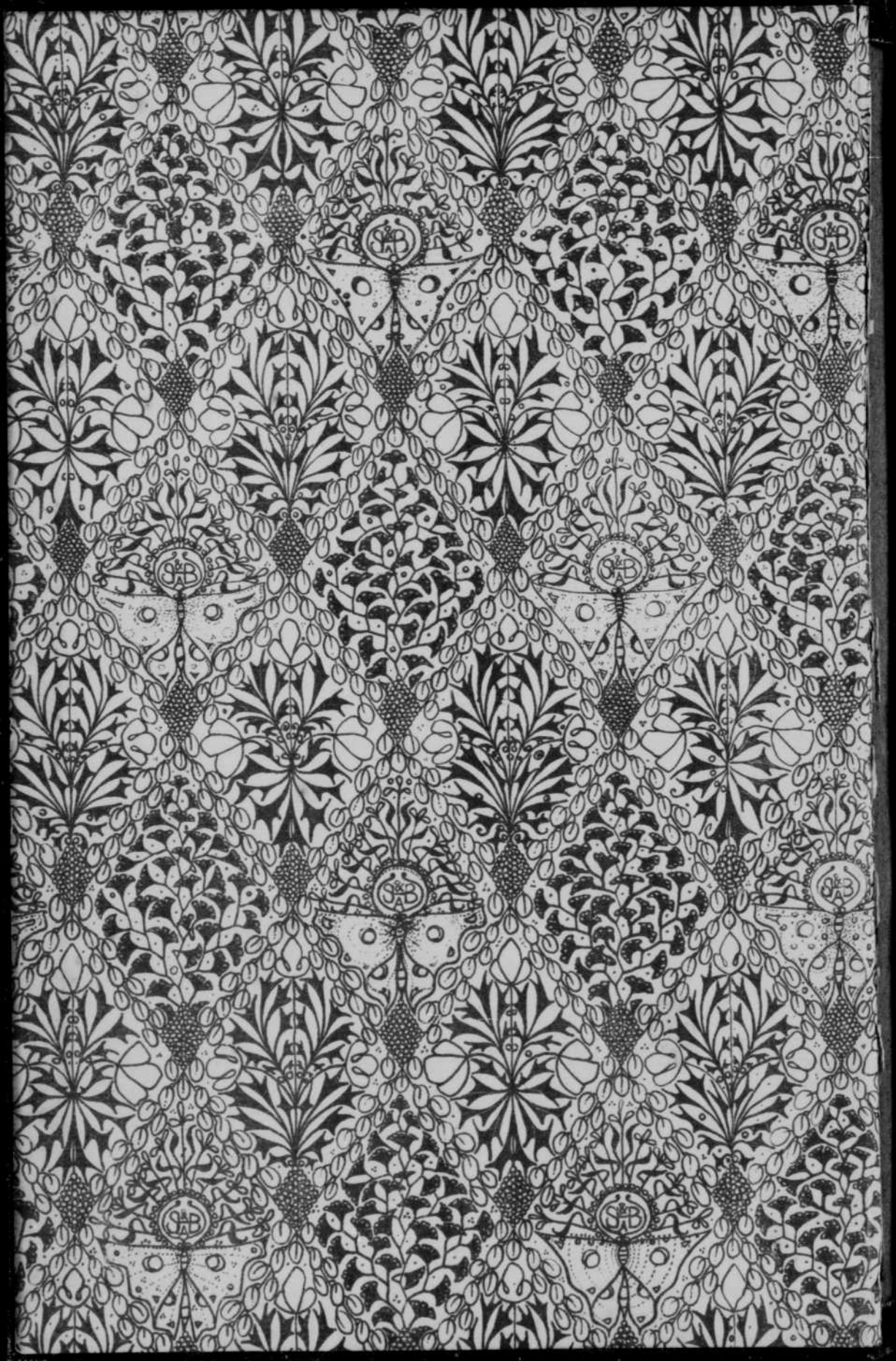

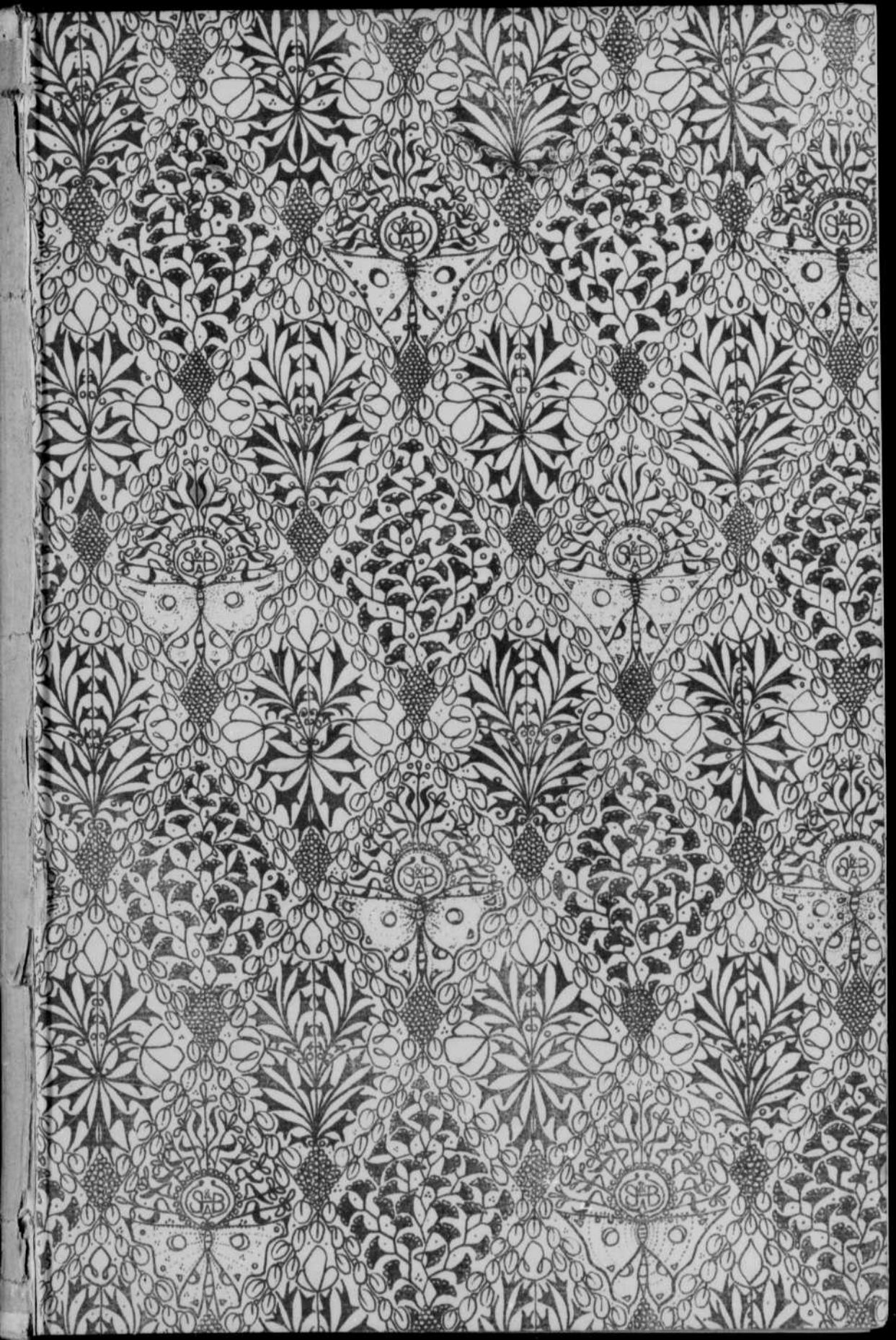

1251 728
2926 D7

01 2140 8249 UB AMSTERDAM

DE KLEEDING VAN DE VROUW.

GEDRUKT BIJ MOUTON & CO. 'S-GRAVENHAGE.

DE

KLEEDING

VAN DE

VROUW

DOOR

Dr. C. H. STRATZ.

AMSTERDAM
SCHELTEMA & HOLKEMA'S BOEKHANDEL

SAMARANG
G. C. T. VAN DORP & Co.

BIBLIOTH. AMSTELAED.

Een woord vooraf, bij de Nederlandsche uitgave.

Wat ik in mijne „Voordrachten over Vrouwenkleeding" behandeld heb, is hier in eenigszins uitvoeriger vorm tot een boek vereenigd. Toch wil dit geen aanspraak maken op volledigheid. Het wil slechts in groote trekken een overzicht geven van het wezen der vrouwenkleeding, van een wetenschappelijk standpunt beschouwd.

Deze uitgave, door mijn collega Esmuys bewerkt, komt vrijwel met de tegelijk verschijnende Duitsche overeen; zij bevat echter een grooter aantal afbeeldingen.

C. H. STRATZ.

LIJST DER AFBEELDINGEN.

			Bladz.
Fig.	1.	Andamanen	9
„	2.	Zoeloemeisje met beschilderd gelaat	10
„	3.	Jong Zuid-Australisch meisje met tatoeëering	11
„	4.	Jonge Zuid-Australische vrouw met tatoeëering	13
„	5.	Bejaarde Zuid-Australische vrouw met tatoeëering	15
„	6.	Jonge Australische vrouw (Cooktown)	20
„	7.	Twee meisjes van de Sanga-rivier (Centraal-Afrika)	21
„	8.	Sanga-vrouwen met paarlhuiven	22
„	9.	Oud-Egyptisch aarden beeldje	23
„	10.	Vrouwen uit Nissan	24
„	11.	Twee meisjes uit Midden-Afrika met grasrokken	25
„	12.	Meisje van de Fidschi-eilanden	26
„	13.	Meisjes van Samoa, met bloemen getooid	27
„	14.	Een ander meisje van Samoa, met bloementooi	28
„	15.	Twee meisjes uit Nukualopa	29
„	16.	Mandombo-meisje (Afrika)	30
„	17.	Meisje van het eiland Ruk	31
„	18.	Dajaksch meisje	33
„	19.	Dajaksche vorstin (Borneo)	34
„	20.	Dajaksche vrouw	35
„	21.	Meisje van de Yuma Indianen (Noord-Amerika)	36

		Bladz.
Fig. 22.	Hoofd van een Kaffermeisje met viltachtige frisuur	38
„ 23.	Javaansche Nonna met melati in 't haar	40
„ 24.	Basoeto meisje met badhanddoek als hoofdtooisel	42
„ 25.	Javaansche bruid	43
„ 26.	Krischna en de negen melkmeisjes	44
„ 27.	Kaffermeisje met gestreepten doek gekleed	45
„ 28.	Klein meisje van Celebes met zilveren lendenschild	47
„ 29.	Groep kinderen uit Voor-Indië	48
„ 30.	Meisje van Samoa op straat	49
„ 31.	Meisje van Samoa thuis	49
„ 32.	Vrouw van het Tobameer	50
„ 33.	Moeli in feestgewaad	51
„ 34.	Groenlandsche man en vrouw	56
„ 35.	Phrygisch kostuum	62
„ 36.	Oud-Grieksch kostuum	63
„ 37.	Later-Grieksch kostuum	64
„ 38.	Meisje bij de Olympische spelen	65
„ 39.	Meisje uit de binnenlanden van Java	69
„ 40.	Keukenmeisje van Batavia, het vuur aanblazend	70
„ 41.	Javaansche van Batavia met kabaia	72
„ 42.	Min te Batavia	73
„ 43.	Hindoevrouw	74
„ 44.	Dame uit Birma	75
„ 45.	Meisjes uit Siam	76
„ 46.	Parsi	77
„ 47.	Perzisch meisje	79
„ 48.	Koerdische vrouwen	80
„ 49.	Chineesche vrouw uit Shangai	81
„ 50.	Chineesche vrouw uit Hongkong	82
„ 51.	Japansche meisjes in onderkleêren	83
„ 52.	Japansch meisje met neêrgelaten kimono	85
„ 53.	Japansche vrouw in huisgewaad	86
„ 54.	Japansche vrouw de obi omslaande	87
„ 55.	Japansche vrouw in vol toilet	88
„ 56	Japansche vrouw in winterkostuum	89
„ 57.	Koreaansche meisjes	91
„ 58.	Vrouwen uit Nieuw-Mexiko	92
„ 59.	Fellahvrouw	93

Bladz.

Fig. 60. Arabische vrouw 94
„ 61. Sennerin uit Opper-Beieren 97
„ 62. Meisje uit het Markgrafenland 98
„ 63. Meisje van Schapach 99
„ 64. Vrouwen uit het Gutachdal 100
„ 65. Vrouwen uit het Spreewoud 102
„ 66. Amsterdamsch weesmeisje 103
„ 67. Zeeuwsch meisje. 104
„ 68. Noord Tyroolsche van Passeier 105
„ 69. Zuid Tyroolsche van Gröden 106
„ 70. Meisje uit Agram 107
„ 71. Meisje uit de Bukowina 108
„ 72. Weener waschmeisje 109
„ 73. Dalekarlisch meisje 110
„ 74. Bruid van Bergen 111
„ 75. Meisje van Wingåker (Zweden) 113
„ 76. Vrouwen uit Astrakan bij de bereiding van caviar 114
„ 77. Houding van het lichaam bij den stand op de geheele voetzool 124
„ 78. Houding van het lichaam bij den stand op de punt van den voet (met hakken) 124
„ 79. Bazelsche dame in 1520 127
„ 80. Lichaamsomtrek van fig. 79 127
„ 81. Rijke Hollandsche dame van 1630 130
„ 82. Lichaamsomtrek van fig. 81 130
„ 83. Fransche hofdame van 1750 132
„ 84. Lichaamsomtrek van fig. 83 133
„ 85. Jong meisje in négligé van 1750 135
„ 86. Lichaamsomtrek van fig. 85 135
„ 87. Empire-kostuum van 1800 137
„ 88. Lichaamsomtrek van fig. 87 137
„ 89. Kostuum van 1830. 139
„ 90. Lichaamsomtrek van fig. 89 139
„ 91. Empire-kostuum van 1900 141
„ 92. Lichaamsomtrek van fig. 91 141
„ 93. Robe-prime 142
„ 94. Lichaamsomtrek van fig. 93 142
„ 95. Sportkostuum uit de Vie Parisienne 143
„ 96. Lichaamsomtrek van fig. 95 143

Bladz.

Fig. 97. Normale vrouwelijke borstkas 147
„ 98. Door rijgen bedorven borstkas 147
„ 99. Door rijgen misvormde borstkas van een 20jarig aan tering gestorven meisje 148
„ 100. Spieren van den vrouwelijken romp van voren. 150
„ 101. Spieren van den vrouwelijken romp van achteren. 151
„ 102. Verplaatsing der buikingewanden door rijgen 152
„ 103. Normale taille. 153
„ 104. Taille met teekenen van het rijgen. Puntbuik 154
„ 105. Taille met sterke insnoering van het rijgen. Hangbuik . . . 155
„ 106. Venus van 't Vaticaan 158
„ 107. Danseres van Falguière 159
„ 108. Scheveningsch meisje van 23 jaren 161
„ 109. Dezelfde naakt 162
„ 110. Dezelfde van achteren. 163
„ 111. Dezelfde met gebrekkig corset. 164
„ 112. Drie-en-twintigjarig meisje met striemen van de kousebanden onder de knie 166
„ 113. Reformkleeding uit Figaro Illustré 174
„ 114. Lichaamsomtrek van fig. 113 174
„ 115. a. b. c. De natuurlijke vaste steunpunten voor het corset. . . 179
„ 116. Normaal vrouwelijk lichaam. 180
„ 117. Dezelfde met het corset Gaches-Sarraute 180
„ 118. Indische Gurita 182

I.

GESCHIEDENIS VAN DE ONTWIKKELING DER VROUWENKLEEDING.

„Greift nur hinein ins volle Menschenleben,
Ein jeder lebt's, nicht jedem ist's bekannt,
Und wo ihr's packt, da ist es interessant."
(Goethe.)

Al de praal en bloemen, de kleurige linten en bonte weefsels, het goud en de juweelen, al de ijdelheid en pronkzucht, die sedert duizenden jaren zulk een belangrijke rol hebben gespeeld in het gemoedsleven van het schoone geslacht, hebben steeds den spot en de minachting van het meer ernstige, sterke geslacht uitgelokt. Toch heeft elke man, in weerwil van allen spot en minachting, als voor hem het oogenblik gekomen was het uitverkoren wezen van het betooverend geslacht met al zijn zwakheid en dwaasheden onvoorwaardelijk aangebeden; en wel te beklagen is hij, die zich boven die beminnelijke zwakheid verheven gevoelt.

Het geheimzinnig omhulsel, dat het vrouwelijk lichaam bedekt en siert, schijnt den meesten een dartel spel van bonte fantasie, waarin de vrouwelijke ijdelheid opgaat, een — vaak zeer kostbaar — speeltuig, waarmee dit twee-

slachtig wezen tusschen kind en man den tijd verbeuzelt.

Maar evenals in deze wereld niets aan het toeval is overgelaten, zoo is ook de kleeding der vrouw bij nauwkeuriger beschouwing aan onveranderlijke wetten gebonden, die van het spel der willekeur een door de natuur geschapen noodzakelijkheid maken.

Ernstig denkende mannen hebben zich ijverig bezig gehouden met het onderzoek van die natuurlijke wetten. De eerste resultaten van hun nasporingen hadden wel is waar slechts een zuiver wetenschappelijke waarde, als bijdrage tot de geschiedenis der beschaving, toch zijn ze langzamerhand een vaste grondslag geworden waarvan ieder, die praktisch wil ingrijpen in den gang der ontwikkeling, moet uitgaan.

Dien gang van de ontwikkeling der menschheid tegen te houden is een hopeloos pogen: wie de kleeding verbeteren wil zonder de wetten van den ontwikkelingsgang te kennen, zal immer schipbreuk lijden; slechts hij heeft kans van slagen die met die wetten rekening houdt.

Voor de studie van den natuurlijken ontwikkelingsgang der vrouwelijke kleeding staan ons twee wegen open: die der beschavingsgeschiedenis en de anthropologisch-ethnologische.

De geschiedenis der beschaving leert ons de zeden en gebruiken kennen, te beginnen met de reeds lang verdwenen volken, tot op den dag van heden. Haar bronnen zijn de geschriften en gedenkteekenen, die dichters en denkers, beeldhouwers en schilders ons hebben nagelaten, benevens enkele voortbrengselen van nijverheid, die de eeuwen hebben getrotseerd, en waarvan wij er uit de latere eeuwen natuurlijk meer hebben dan uit vroegere tijden.

De anthropologie en de ethnologie gaan uit van de studie van nu nog levende volksstammen, die op een lageren trap van ontwikkeling staan; zij sluiten aan bij de studie van menschelijke overblijfselen, die men in de aardkorst heeft gevonden, en daaruit maken zij gevolgtrekkingen ten opzichte van de natuurlijke wetten der ontwikkeling.

Haar bronnen zijn in de eerste plaats: de waarneming van levende menschen, de photographie, de meting, de vergelijkend-ontleedkundige studie, en eindelijk de kleedingstukken zelf, zooals ze nu nog overal worden gedragen.

Als we den weg der beschavingsgeschiedenis volgen, stuiten wij op tal van moeilijkheden. Want in de eerste plaats ontbreken ons juist voor de oudste tijden de noodige betrouwbare gegevens, en bij die uit lateren tijd moeten wij nagaan in hoeverre een schrijver volkomen geloofwaardig is, een kunstwerk getrouw de natuur weergeeft. Alle documenten die wij bezitten, kwamen tot ons, doortrokken van de persoonlijke opvattingen van den maker; zoo staan wij dikwerf in twijfel tegenover volkomen tegenstrijdige subjectieve begrippen.

Betreden wij den weg der anthropologische volkenkunde, dan hebben wij een veel vasteren grondslag: de waarneming zelve; de menschen en hun kleeding zijn te onzer beschikking, wij kunnen hen zelven zien, of hun door de photographie nauwkeurig weergegeven beeld.

De laatste weg is ongetwijfeld de zekerste en de gemakkelijkste. Slechts doet zich hier de vraag voor: of werkelijk uit het nevens elkander voorkomen van hoogere en lagere trappen van ontwikkeling kan worden bewezen, dat deze phasen van ontwikkeling ook werkelijk na elkander hebben bestaan, dat de eene noodzakelijk

uit de andere moest volgen, en dat wij inderdaad de moderne Europeesche kleeding van de vrouw moeten beschouwen als het eindresultaat van een ontwikkelingsgang, op welks beginpunt nog heden de volkomen naakte vrouw der Papoea's staat.

Deze twijfel is zeer gerechtvaardigd, maar verdwijnt door het verrassend feit, dat alle betrouwbare cultuurhistorische gegevens der oudheid dikwijls verwonderlijk nauwkeurig overeenstemmen met de anthropologische documenten van heden, waardoor deze beide takken van wetenschap elkaars leemten en gebreken op hoogst bevredigende wijze aanvullen.

Het is met het oog hierop derhalve noodig, den zekeren anthropologischen weg te volgen en de gapingen daarin aan te vullen met de minder volkomen gegevens, ons door de kunst en de letteren van uitgestorven volken nagelaten.

In het eerste boek van Mozes 2 : 25 staat geschreven: En zij waren beiden naakt, Adam en zijn vrouw; en zij schaamden zich niet. De man, die dit schreef, droeg zelf kleederen en schaamde zich als hij naakt was. Maar hij was een wijze en begreep, dat het menschdom in zijn kindsheid precies zoo dacht en voelde als de kinderen van toen en van heden: zij schamen zich niet, als zij naakt zijn.

De wieg der menschheid stond, dit heeft de wetenschap met voldoende zekerheid bewezen, in een streek, waar de natuur overvloedig kon voorzien in alle behoeften

van een zoo zwak en hulpbehoevend wezen, als de mensch in zijn eerste levensjaren is.

Reeds vele duizenden jaren waarschijnlijk spoelen de golven van den Indischen Oceaan over dit fabelachtig paradijs, dat door den zondvloed vernietigd werd en waarvan de Soenda-eilanden, Australië en een klein gedeelte van het vasteland van Indië de laatste overblijfselen zijn. In deze streek leefde ook de stamvader van den mensch; op Java werden eenige jaren geleden door E. Dubois de overblijfselen gevonden van een uitgestorven wezen, dat den ontbrekenden schakel vormt tusschen den aap en den mensch en waaraan Dubois den naam Pithecanthropus erectus (d. i. rechtopgaande aapmensch) gaf.

In zijn oorspronkelijke naaktheid leefde de mensch in de tropen. Veel later eerst verhuisden eenige stammen naar gematigder luchtstreken en van dáároit hoe langer hoe meer noordwaarts, tot eindelijk bijna de geheele aarde door menschen was bevolkt.

In verband met dit verschil van klimaat ontwikkelden zich twee systemen van kleeding, die men scherp van elkander kan scheiden. Bij de menschen, die in de warmer luchtstreek bleven, ontstond de tropische kleeding; bij hen, die naar noordelijker gelegen streken verhuisden en spoedig elke voeling met hun oorspronkelijk tehuis verloren, vormde zich de arktische kleeding. De grondvorm van het tropisch kleed is de rok, van de arktische kleeding is de broek geworden, zooals wij bij het nagaan der verdere ontwikkeling zullen zien.

a. DE TROPISCHE KLEEDING.

Wij zullen de noordelijke stammen voorloopig buiten beschouwing laten en ons allereerst bezig houden met de volken, die nu nog in de tropen wonen onder dezelfde voorwaarden als onze oudste voorvaderen.

Zulke natuurvolken treffen wij in Zuid-Amerika, in Afrika, in Australië, op de Maleische eilanden en in de minder beschaafde streken van de Soenda-eilanden aan.

Bij al die volken loopen de kinderen geheel naakt, terwijl wij onder de volwassenen alle overgangen van geheele naaktheid tot geheele bedekking van lichaam aantreffen. Maar niemand schaamt zich over zijn naaktheid, ook dáár niet, waar anderen tezelfdertijd het lichaam bijna geheel bekleeden.

Bij de Australische negers, bij vele Indiaansche stammen van Midden- en Zuid-Amerika, bij vele Afrikaansche volken zijn de vrouwen geheel naakt, en kleeden de mannen zich slechts dan, als zij ter raadsvergadering of ten oorlog gaan. Bij de Oeganda's mag zich geen man aan koning MTESA vertoonen, die niet van het hoofd tot de voeten gekleed is, terwijl de hofdames geheel ongekleed rondloopen.

Met de zonde kwam, volgens de bijbelsche opvatting, de kleeding in de wereld. Toen Adam en Eva van den Boom der Kennis gegeten hadden (Genesis 3 : 7,) werden hun beider oogen geopend, en zij werden gewaar dat zij naakt waren; en zij hechtten vijgeboom-bladeren samen en maakten zich schorten.

Volgens deze lezing is door de zonde het gevoel van schaamte en door het schaamtegevoel de kleeding in de

wereld gekomen. [1]) Hoe dichterlijk deze oude, eerwaardige sage ook moge zijn, van een anthropologisch standpunt is zij niet te verdedigen. Zij is ontstaan in een tijd, toen men naaktheid en schaamteloosheid verwarde en de zeden van het verleden afmat naar die van destijds.

Bij de volken, die volkomen naakt gaan, is het schaamtegevoel onbekend. Het ontstaat tegelijk met de kleeding; het is daarvan afhankelijk en staat slechts in verband met de gebruikelijke bedekking doch niet met het ontbloote lichaamsdeel. Al naar mate van het heerschend gebruik kan het verschillend zijn. Een Turksche vrouw bloost als haar gelaat, een Chineesche als haar voet onbedekt is; bij enkele Indiaansche stammen is (volgens Jagor) de navel, bij sommige negervolken (volgens Bartels) de bil de zetel van het schaamtegevoel. Volgens von den Steinen is het Uluri der Caraïbische vrouw eerder geschikt om de opmerkzaamheid op de geslachtsdeelen te vestigen, dan die te bedekken.

Het bedekken van een lichaamsdeel kan dus nooit het eerste en oorspronkelijke doel van de kleeding zijn geweest.

Bij de thans nog levende natuurvolken zien wij, dat in de eerste plaats de man zich kleedt, om grooter, krachtiger, indrukwekkender te schijnen; de kleeding is voor hem een teeken zijner waardigheid; hij draagt die bij de raadsvergadering en in den oorlog, om zich daardoor van zijns gelijken te onderscheiden.

Dat de vrouw, zooals bij de Oeganda's, naakt blijft, is een teeken van de mindere achting die zij geniet.

[1]) De leer van Mohammed kent deze opvatting niet. In den Koran staat in de 7de Sure van den scheidsmuur: „O kinderen Adams, wij hebben U kleederen, zelfs heerlijke kleederen gegeven om uw naaktheid te bedekken maar veel kostelijker is het gewaad der vroomheid."

De man mag het teeken van zijn waardigheid dragen, de vrouw moet het natuurlijke, alledaagsche, haar naakt lichaam ongetooid vertoonen.

Eerst in de tweede plaats treedt bij de vrouw de neiging op om zich te kleeden om daardoor den man te bekoren, er in zijn oog lieftalliger uit te zien dan hare mededingsters.

Het eerste, oorspronkelijke doel van de kleeding is dus niet het bedekken, maar uitsluitend en alleen de tooi, het versieren van het naakte lichaam.

Het schaamtegevoel werd derhalve volstrekt niet gewekt door het ontblooten van het lichaam, maar door het ontbreken van het gebruikelijke sieraad.

Laat ons er dadelijk bijvoegen, dat dit bij de beschaafde volken ook heden ten dage nog juist zoo het geval is. Een door de mode voorgeschreven gedeeltelijke naaktheid wordt nooit als zoodanig gevoeld; integendeel zou een dame in een gesloten kleed zich te midden van anderen, die zeer gedecolleteerd zijn, diep schamen over de ontbrekende naaktheid.

Zoo hebben we dan de eerste en meest belangrijke wet voor de kleeding gevonden:

De kleeding dient alleen als versiering van het lichaam.

De eerste pogingen daartoe bepaalden zich tot het lichaam zelf. Het werd van kleuren en litteekenen voorzien en later van een vereeniging van beide, het tatoeëeren.

Wij hebben dat te beschouwen als een streven naar een onderscheidingsteeken en daarmede een begin van een versieren van het lichaam.

De Australische negers aan de Botany-baai beschilderen

Fig. 1. Andamanen.
Opname van Dr. M. H. Ferrars.

hun glinsterende, donkerbruine ledematen met lange witte strepen, trekken groote witte kringen om de oogen, en zijn voor het overige geheel ongekleed. De naakte Felata-vrouwen kleuren haar oogleden met zwavel-antimonium en de haren met indigo.

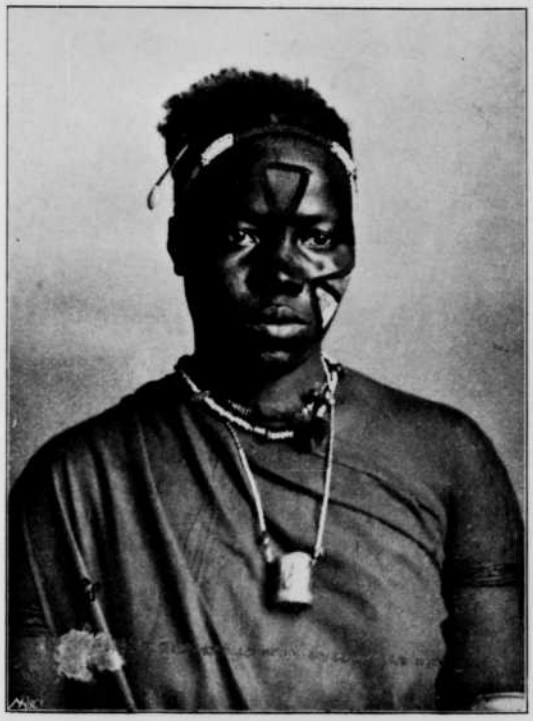

Fig. 2. Zoeloemeisje, met beschilderd gelaat.
(Ethnogr. Mus. Leiden).

Ook bij de bewoners der Andaman-eilanden is het verven van het lichaam met wit in gebruik. Aan de welwillendheid van den heer M. H. Ferrars, die vier jaren onder hen heeft doorgebracht, heb ik de photographie (Fig. 1) te danken.

Bij sommige Zoeloestammen wordt het gelaat met roode, witte en zwarte aarde geverfd. Een voorbeeld hiervan

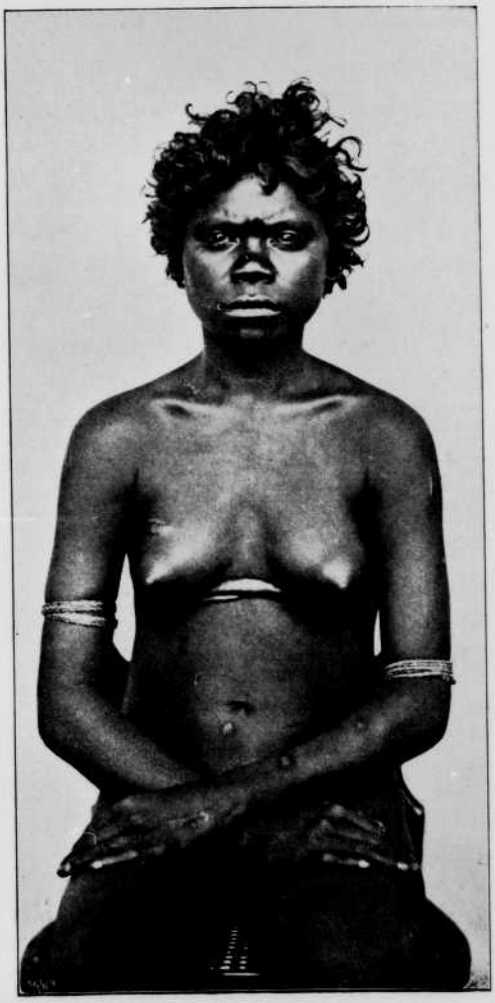

Fig. 3. Jong meisje uit Zuid-Australië, getatoeëerd. (Ethnogr. Mus. Leiden).

is het meisje (Fig. 2), wier overigens, slechts uit paarlen bestaande nationale kleeding door een of anderen kuischen

zendeling bedorven is, door haar nog met een doek te bedekken.

De vrouwen in Vuurland dragen alleen in het koude seizoen een ruwen pelsmantel om de schouders; voor het overige bestaat haar geheele kleedij uit witte en zwarte strepen op het gelaat, de borst en de armen, bij feestelijke gelegenheden ook op de beenen, wat volgens HAWKESWORTH „zeer deftig" staat.

De Javanen aan het hof van Solo en Djokja kleuren bij feesten hun geheele bovenlijf, armen, gelaat, handen en voeten saffraangeel; bij ons is de gewoonte om het gelaat, de armen, de schouders te beschilderen bij tooneelspeelsters algemeen in gebruik en ook bij andere Europeesche dames is dit oud-eerwaardig gebruik van blanketten en beschilderen tot op heden in zwang gebleven.

Bij de Balineezen wordt het geheel of gedeeltelijk ontbloote bovenlijf roodbruin, dat der vrouwen hel-saffraangeel geverfd, als zij er feestelijk willen uitzien.

Ik heb twee, zeer zorgvuldig in hout gesneden, en aldus beschilderde beeldjes, die een Balineesch vorst en zijn vrouw voorstellen, in mijn bezit.

Op oude Egyptische muurschilderingen vindt men precies dezelfde kleuren weer; zoo leert ons de kunstgeschiedenis, dat een nu nog gebruikelijke lichaamsversiering in geheel dezelfde kleur reeds voor vele duizenden jaren bestond.

Bij verdere ontwikkeling treft men in plaats der vergankelijke kleur, het blijvend litteeken als lichaamsversiering aan.

Bij vele volken van Afrika en Australië bestaat het eenige lichaamssieraad in litteekens, en hun aantal neemt toe naarmate de maatschappelijke positie der draagster hooger is.

Bij een meisje uit Zuid-Australië (Fig. 3) zien wij

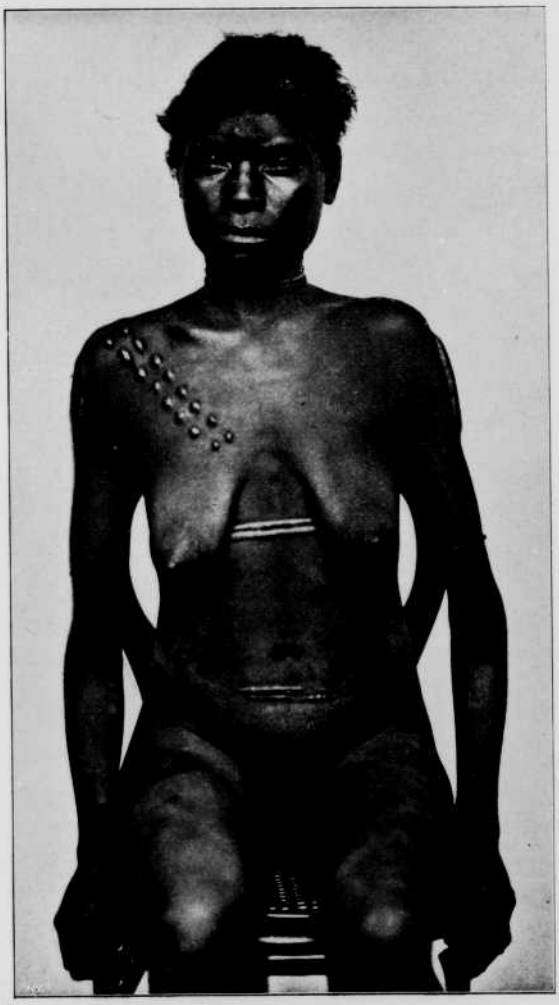

Fig. 4. Jonge Zuid-Australische vrouw, getatoeëerd.
(Ethnogr. Mus. Leiden).

behalve twee uit hennep vervaardigde armbanden, als

eenige versiering twee breede, dwarsloopende litteekens onder de borsten.

Bij een jonge vrouw van denzelfden volksstam (Fig. 4) bestaat de geheele kleeding slechts uit litteekens. Bij de twee strepen onder de borst zijn twee kleinere onder den navel gekomen; over den rechterschouder loopen twee rijen, elk van acht knopvormige litteeken-knobbels.

Nog rijker versierd is een meer bejaarde Zuid-Australische dame (Fig. 5), die behalve aan den buik, de borst en de schouders, ook in het gelaat tal van streepvormige en puntige litteekens vertoont.

De opvatting dat litteekens als onderscheiding bijdragen tot versiering, vindt men ook in Europa onder de Duitsche studenten.

Een vereeniging van litteekens en kleuren is het tatoeëeren waarbij in de versche wondjes een kleurstof wordt gewreven.

Bij vele Indiaansche stammen is het tatoeëeren algemeen in gebruik; zij bijten de totems, de stamteekenen in de huid hunner vrouw.

Een zeer kunstige tatoeëering treft men bij de Japansche hardloopers aan; benevens een smallen lendeband en een hoofddoek is dit hun eenige kleeding.

Het tooien met litteekens is, evenals het tatoeëeren, naast de eigenlijke kleeding nog lang in gebruik gebleven. Bij de matrozen vindt men nog steeds een groote voorliefde daarvoor. Lombroso vond de tatoeëering zeer dikwijls bij misdadigers van beiderlei kunne en beschouwt die terecht als een soort van atavisme, een terugkeer van den mensch tot zijn oertoestand.

Onder deze soort van lichaamsversiering behoort ook de bewerking van het hoofdhaar. Bij vele Afrikaansche

volken wordt het rood, wit en geel geverfd, met klei

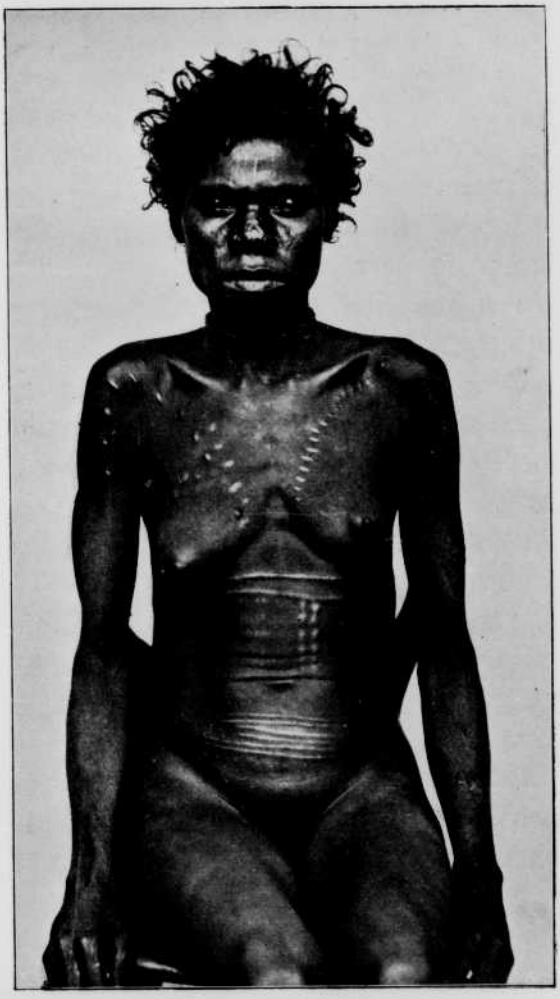

Fig. 5. Bejaarde Zuid-Australische vrouw, getatoeëerd.
(Ethnogr. Mus. Leiden).

en honing vermengd tot een soort vilt gemaakt dat tot zeer merkwaardige vormen wordt gekneed, nu eens als

een driehoekige muts, dan weer als een breed uitloopende waschkom, of als een lang, staartachtig verlengsel.

Het is merkwaardig, dat zulke kunstige haartoeren in Afrika en bij de Zuidzee-eilanders het meest onder de mannen worden aangetroffen, terwijl integendeel de vrouwen bij vele volksstammen het haar volkomen afscheren, niettegenstaande de natuur haar daarmede meer dan den man heeft begiftigd.

Vele van die oervolken brengen aan dien haartooi de grootste offers. Niet alleen de Japansche vrouw met haar torenhoogen haardos, maar ook vele volksstammen in Australië en Midden-Afrika leggen het hoofd als zij gaan slapen op de smalle, harde nekplanken, om hun kunstig hoofdtooisel te sparen.

Zooals reeds is aangetoond vindt men dergelijke lichaamsversieringen in de oudste tijden, evengoed als tegenwoordig bij de natuurvolken.

Spencer vermeldt dat in de holen van Périgord, naast de geraamten van vóór-historische menschen een roode verfstof is gevonden, die bestemd was om de huid te beschilderen. Tacitus verhaalt van een volk, dat in het verre noorden woonde, en dat inplaats van zich te kleeden, het lichaam met verf besmeerde. Voorstellingen van litteeken-versiering en tatoeëering bestaan ook van oude Egyptenaren. Ook de sage omtrent het afzetten der rechterborst bij de Amazonen, waarvan de analogie bij de tegenwoordige Scopsen te vinden is, berust ongetwijfeld op een geschiedkundige basis. Zoo vinden wij achtereenvolgens beschildering, litteekenversiering, en tatoeëering, die bij de natuurvolken nog op dit oogenblik naast elkander bestaan, in den aanvang der beschavings-geschiedenis als evenzoovele tijdperken van ontwikkeling, terug.

Voorts zij nog melding gemaakt van eenige minder algemeen gebruikelijke misvormingen van sommige lichaamsdeelen, zooals het platdrukken en uitrekken van den schedel bij de plathoofd-Indianen, het samensnoeren der voeten bij de Chineesche vrouwen, het amputeeren van den wijsvinger bij de vrouwen van sommige Hindoestammen en meer andere. Al deze gebruiken zijn echter tot een zeer beperkt gebied bepaald gebleven en hebben daarom geen algemeenen invloed op de ontwikkeling van het menschelijk geslacht uitgeoefend.

Met al dit beschilderen, tatoeëeren en versieren met litteekens bleven de menschen toch nog naakt.

Den overgang tot de eigenlijke kleeding vormen de versierselen, die na verwonding van het lichaam aangebracht en er in zekeren zin één geheel mede werden. Daartoe behooren de sieraden die men in ooren, neus, lippen en andere vooruitstekende lichaamsdeelen bevestigt.

De kleeding der Botokoeden bestaat uit groote houten schijven, die in de onderlip en de ooren bevestigd worden. De Indiaansche vrouwen van de Orinoko-rivier steken naalden in haar onderlip; vele Zuid-Australische vrouwen doorboren het middenschot van den neus met een houten pijl.

Ook deze soort van tooi bestaat nog bij vele hooger staande volken naast de kleeding. De Hindoevrouw draagt zilveren ringen in de neusvleugels, en het is nog geen twintig jaren geleden, dat de barbaarsche gewoonte van oorringen te dragen bij onze Europeesche dames minder algemeen begon te worden. Nog heden immers dulden vele

vrouwen graag de hevigste pijn om in de kunstmatig gemaakte gaatjes in de ooren kostbare steenen te kunnen bevestigen.

„Kort is de pijn, maar altijd duurt de vreugde."

Vele duizenden jaren zijn er wel voorbijgegaan eer de vrouwen er aan dachten heur lichaam te sieren met vreemden opschik, die naar willekeur kon aangen afgelegd worden. Hier hebben wij een veel hoogeren trap van beschaving, en in die sieraden en in de middelen om ze te bevestigen, de dragers der sieraden, kunnen wij de eerste voorloopers van de eigenlijke kleeding zien. [1])

De krachtigste steun, dien het vrouwelijk lichaam ter bevestiging van sieraden aanbiedt, zijn de naar boven, naar het midden van den romp smaller wordende heupen. Afgezien van de breede aanhechtingsplaats, heeft het bevestigen van een sieraad om de heupen nog het voordeel, dat daarbij het lichaam het minst in zijn vrije beweging wordt gestoord. Daarom zijn de heupen de gemakkelijkste en tegelijk de meest doelmatige plaats ter versiering van het lichaam met vreemde aanhangsels.

Dan volgt de hals boven de breedere schouders, de omtrek van het hoofd boven de ooren, en eindelijk komen

---

[1]) Selenka heeft als basis van zijn ethnologische studie: „Der Schmuck des Menschen" de indeeling van Semper in Ringtooi, Hangsieraad en Richtingsversiering genomen. Deze indeeling is bij de talrijke overgangsvormen in het algemeen moeilijk vol te houden; des te moeilijker als men de kleeding, die toch ook een voorwerp van tooi is, in het stelsel wil opnemen. Ik heb geprefereerd de opvatting van Lippert, die sieraad en sieraaddrager onderscheidt, te volgen, zonder echter al te groote waarde aan een al te nauwgezet systematiseeren te hechten. Bovendien vond ik het noodig, het stelsel van Lippert nog verder uit te werken.

als het meest geschikt tot het aanhechten van versierselen de armen en beenen, de vingers en de teenen in aanmerking.

De eenvoudigste verdeeling van de primitieve versiering, naar de plaats van aanhechting aan het lichaam, is deze:

1. Gordelsieraad, bestaande uit den gordel alleen, als deze sieraad en drager tegelijk is, of uit den gordel en het daaraan bevestigd voorwerp.
2. Halssieraad.
3. Hoofdband.
4. Vingerringen en teenringen.

Van al die aanhechtingsplaatsen is en blijft het middelste deel van het lichaam het belangrijkste.

Het sieraad wordt ontleend aan het planten- en dierenrijk, of ook wel aan het delfstoffenrijk. Bladeren, bloemen, vederen, schelpen, huiden en gekleurde steenen worden met bandjes van plantenvezels of van dierenhuiden om de heupen geslingerd, afzonderlijk of tot een ketting van sieraden vereenigd. Daarom is het al dadelijk onmogelijk altijd een scherp onderscheid tusschen sieraad en sieraaddrager te maken. Vaak is de bandvormig aangelegde sieraaddrager de hoofdzaak, of deze maakt, juister gezegd, één geheel uit met het sieraad.

De omstandigheid, dat de heupen de meest geschikte plaats zijn tot bevestiging van een sieraad verklaart, waarom met den grooteren omvang, dien het tooisel aannam, ook spoedig het bedekken der geslachtsdeelen gepaard ging. Dat dit echter, zooals we reeds opmerkten, geenszins het oorspronkelijke doel van het tooisel was, bewijst een blik op de meest oorspronkelijke vormen, die de gordel als sieraad vertoonde.

Den eenvoudigsten vorm van kleeding zien wij bij een

Fig. 6. Jonge Australische vrouw, (Cooktown).
Opname van Dr. THILENIUS.

jonge Australische vrouw uit Cooktown (Fig. 6). Een smalle met paarlen versierde halsband en een nog smallere

Fig. 7. Twee meisjes van de Sangarivier. Centraal-Afrika. (Ethnogr. Museum Leiden).

heupgordel maken het geheele costuum uit.

Bij twee meisjes van de Sanga in Midden-Afrika (Fig. 7)

bestaat de kleeding, behalve uit een zeer kunstige scheiding van het hoofdhaar in talrijke vlechten en eenige arm- en beenringen, uit een smallen band, die om de heupen is geslagen en zoo goed als niets bedekt. (Vgl. ook Fig. 1.)

Opmerkelijk is, dat bij vrouwen van denzelfden stam (Fig. 8) die in de gelegenheid waren zich kunstige, uit

Fig. 8. Sangavrouwen met hoofdversiering.
(Ethnogr. Mus. Leiden.)

kralen vervaardigde hoofdsieraden te maken, de gordel even spaarzaam blijft als bij de meisjes van Fig. 7. Als het er haar om te doen was geweest haar naaktheid te bedekken, dan had dit met hetzelfde materiaal zeer goed kunnen geschieden.

Dezen meest primitieven vorm van kleedij vinden wij

op tal van afbeeldingen van Egyptische kunst, die reeds vele duizenden jaren oud zijn, tot in de minste bijzonheden terug. Een oud-Egyptisch gekleurd aarden beeldje, dat een vaas draagt (Fig. 9) heeft een even smal, juist op dezelfde hoogte aangelegd heupbandje, zelfs is het hoofdhaar precies op dezelfde wijze opgemaakt als bij de nu nog levende meisjes van de Sanga. Dergelijke afbeeldingen zijn nog in tal van Egyptische reliefs te zien, waarvan men onder andere in Ebers' „Aegypten" en in Hirt's „Der schöne Mensch" verschillende voorbeelden aantreft. Zelfs de kralen muts heeft haars gelijke in oud-Egyptische kunstwerken; zoo reiken ook hier weder de beschavingsgeschiedenis en de volkenkunde elkander over duizenden jaren heen, zusterlijk de hand.

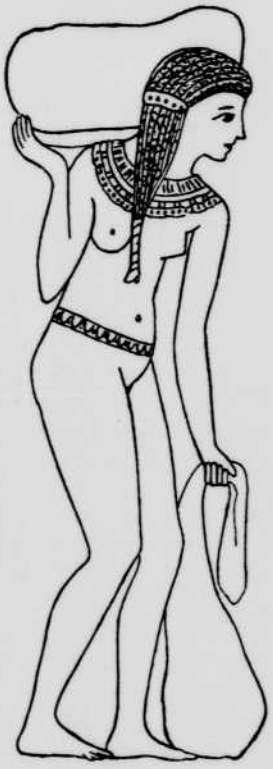

Fig. 9.
Oud-Egyptisch aarden beeld.

Langzamerhand vindt men met dat gordelsnoer meer en meer voorwerpen verbonden.

De eenvoudigste vorm is zeker het bosje planten der vrouwen van Nissan (Fig. 10) dat bij een rustigen stand noodzakelijk de geslachtsdeelen bedekken moet, maar deze bij de minste beweging ontbloot. Het blijkt uit de photographie, die Dr. Thilenius zoo vriendelijk was mij te verschaffen, zonder meer, dat de plantentooi slechts daarom in het midden van het lichaam is aangebracht, omdat hij daar

Fig. 10. Vrouwen van Nissan.
Opname van Dr. Thilenius.

bij de beweging van het lichaam het minst hinderlijk is. Bij vele Afrikaansche volksstammen dragen de vrouwen

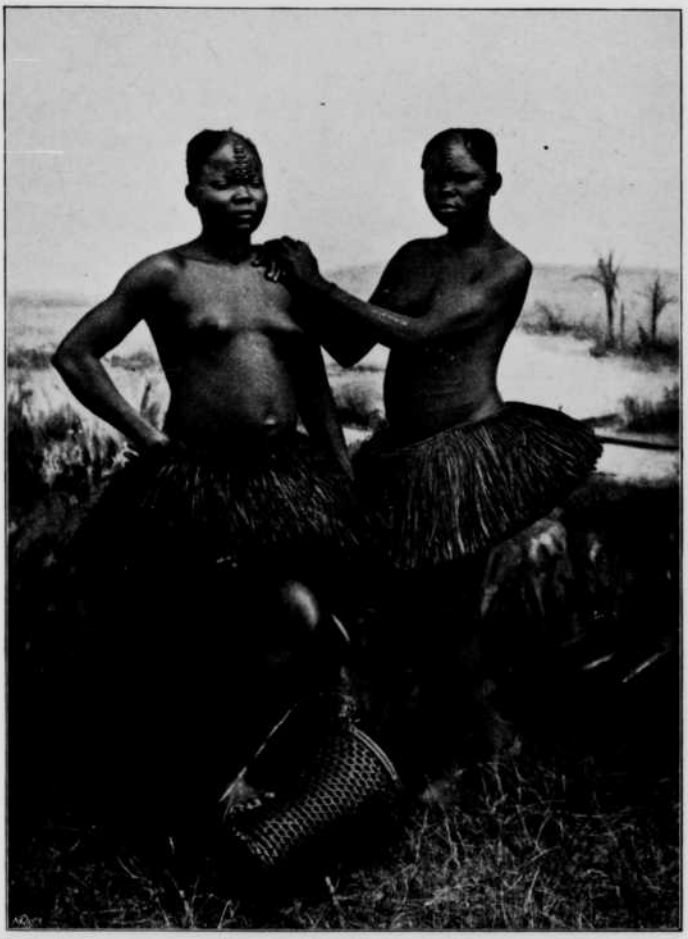

Fig. 11. Twee meisjes uit Midden-Afrika met grasrokken.

aan haar zijde dierenvellen, bij andere bladeren, kattenstaarten en schelpen van voren of van achteren; bij de Caraïbische vrouwen in Zuid-Amerika wordt de sierlijke

Uluri door een dunnen, tusschen de beenen doorloopenden draad aan het gordelsnoer bevestigd.

Eindelijk vinden wij bij meisjes in Centraal-Afrika (Fig. 11) een korten rok van grasvezels, die op gelijke wijze als de rokken der balletdanseres het lichaam omgeven, met dit onderscheid evenwel, dat bij de Afrikaansche deze grasrok, behalve een eigenaardige litteekenversiering op het voorhoofd en aan den onderbuik, het eenige kleedingstuk uitmaakt.

Fig. 12. Meisje van de Fidschi-eilanden. (Album „Godefroi").

Volkomen dezelfde kleederdracht treft men aan bij de vrouwen in Australië en op de Sandwich-eilanden.

Dit primitieve kleedingstuk biedt reeds de grootst mogelijke afwisseling aan.

De meisjes op de Fidschi-eilanden (Fig. 12) maken haar rokken van een soort zeewier, dat in sierlijke franjes neerhangt en zeker een aangenamer indruk maakt dan de grasrokken. Een snoer van roode kralen om den hals en een zwakke litteekenversiering aan den rechterschouder voltooien het eenvoudig en smaakvol toilet.

Een waarlijk verrukkelijken indruk maakt de kleedij

Fig. 13. Meisje van Samoa, met bloemen getooid.
(Selenka, Der Schmuck des Menschen).

van een jeugdig meisje van Samoa, die geheel en al uit kleurige bloemen bestaat. (Fig. 13) Men kan zich niets

Fig. 14. Een ander meisje van Samoa met bloementooi.

liefelijkers denken dan een jonge menschenbloem, getooid met haar zusters uit het plantenrijk. Maar om zulk een kleed waardig te dragen is een onberispelijk lichaam noodig.

Fig. 15. Twee meisjes uit Nukualopa (Tonga).
Opname van Dr. THILENIUS.

en dit is, jammer genoeg, niet zoo gemakkelijk te vinden.

Een pendant hiervan en tegelijk een bewijs, dat de aangeboren smaak der vrouw ook met de eenvoudigste hulpmiddelen de meest verschillende effekten kan teweeg

brengen, toont de afbeelding van een ander meisje van Samoa (Fig. 14), die Dr. Thilenius mij verschafte. De bloemversiering wordt gecompleteerd door een gevlochten waaier.

Evenals de vrouwen van Samoa zijn ook die van de Tonga-eilanden met bloemen gesierd; ook zij behoeven zich voor haar kostuum niet te schamen. (Fig. 15).

Fig. 16. Mandombo-meisje (Afrika). (Ethnogr. Mus. Leiden).

Een even smaakvol kleed van dezelfde soort, bestaande uit een op dezelfde hoogte aangebrachten band van glazen kralen, dragen de vrouwen en meisjes der Kaffers en Basoeto's.

Meestal is daaraan een vierkant, eveneens uit kralen vervaardigd voorschoot bevestigd, dat over de geslachtsdeelen naar beneden hangt.

Selenka geeft de afbeelding van verschillende dezer mooi gebouwde, krachtige gestalten. (Schmuck des Menschen, Fig. 7, 79, 83).

Ondanks haar geringen omvang wijst de kleeding der Mandombo-vrouw op een heel wat hoogeren trap van beschaving (Fig. 16). Om de heupen is aan een smallen, houten gordel een korte, geweven doek gebonden. Rijke kralensnoeren in het haar en om den hals, benevens tal van armringen voltooien de

smaakvolle kleeding. De vooruitgang in de ontwikkeling kenmerkt zich in de eerste plaats door de totale afwezigheid van litteekenversiering en tatoeëering en verder door het dragen van geweven kleedingstukken.

Het toilet van de bewoonsters van het eiland Ruk (Fig. 17) in de groep der Carolinen, is een nog kunstiger product van handarbeid.

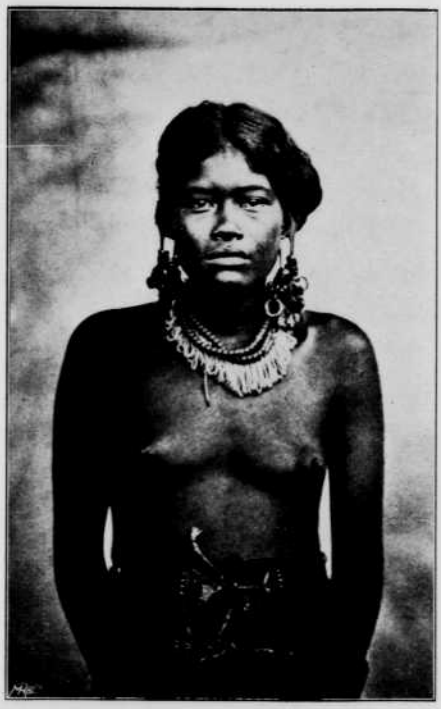

Fig. 17. Meisje van het eiland Ruk.

Een fijn geweven doek wordt door een breeden, uit kunstig gevlochten snoeren bestaanden gordel met metalen gesp om de heupen bevestigd. Om den hals is eenige malen een snoer van paarlen en kralen geslingerd, het hoofdhaar is met smaak gekapt, op een manier die aan het moderne kapsel à la Botticelli herinnert; aan het geheele lichaam is geen spoor van opzettelijke litteekens of tatoeëering te ontdekken; slechts de lang uitgerekte oorlellen, met haar zwaren aanhang van paarlen en ringen zijn de overblijfselen van een grootere barbaarschheid.

Dit eerste ontwikkelingstijdperk der kleeding eindigt met het gebruik van den lendendoek, die in den vorm van een voorschoot en vervolgens van een rok, met een

gordel over de heupen bevestigd is. Hiermede heeft de tropische bekleeding van den vrouwelijken romp haar definitieven, blijvenden vorm bereikt, die hoewel aan velerlei veranderingen onderworpen, in zijn oorspronkelijke elementen, gordel en rok, altijd dezelfde is gebleven.

De Gordel, de drager der sieraden, treedt nu eens meer, dan eens minder op den voorgrond. Hier is hij slechts het bescheiden, onzichtbaar middel tot het vasthechten van den rok; dáár is hij, met goud en edelgesteenten, met schelpen en paarlen versierd, zelf tot een kostbaar sieraad geworden, zonder daarbij zijn bestemming als drager van den rok te verliezen.

Zeer afwisselend is de hoogte van den gordel. Van de breedste plaats over de heupen stijgt hij bij de vrouw tot over den navel en onder de borsten. Maar deze overschrijdt hij nooit en laat hij altijd onbedekt.

De rok bestaat uit een linnen, wollen of zijden weefsel; uit het korte lendenschort is het rokje ontstaan, dat slechts even de knieën raakt, en daarna een lang, van de borst tot aan de enkels nederhangend gewaad.

Den zuiveren vorm van deze tropische kleeding hebben heden nog tal van zuidelijke volken onvervalscht behouden. Wij vinden dien bij de vrouwen der Indianen in Arizona, (Selenka l. c. 47), bij de vrouwen van Samoa en der Dajaks op Borneo, in de Preanger-regentschappen, enz. Toch moet hierbij worden opgemerkt, dat vele dezer volken, b.v. de vrouwen van Samoa, de kleeding, hoe samengesteld ook, binnenshuis geheel afleggen, een bewijs dat dáár ook nu nog het kleedingstuk niet als lichaamsbedekking of omhulsel, maar alleen als tooi wordt opgevat.

De zuiver tropische kleeding, zooals zij nu nog gedragen wordt, siert het krachtig, door spieroefening gesterkt

Fig. 18. Dajaksch meisje.

lichaam van een jong Dajaksch meisje (Fig. 18). Als

tegenstelling met de geelbruine huid en het sluike zwarte haar, komt de in allerlei kleuren schitterende, gespan-

Fig. 19. Dajaksche vorstin. (Borneo).

nen rok levendig uit; de gordel bestaat uit donkerbruinen plantenbast, die bij den man uitsluitend de kleeding

Fig. 20. Dajaksche vrouw.

uitmaakt. Behalve het korte rokje, zijn de rijk met zilver-

Fig. 21. Meisje van de Yuma Indianen Noord-Amerika.
(Ethnogr. Mus. Leiden).

filigraan versierde muts, de zilveren gedreven oorringen en de talrijke armringen de eenige versiering.

Nauwkeurig dezelfde kleeding treft men bij de Dajaksche vrouwen aan (Fig. 20), maar bij haar hangt de rok tot op de knie.

Opmerkelijk is de overeenstemming in kleeding en ook in haardracht met de Indiaansche vrouwen van Arizona, waarvan men een afbeelding vindt bij Selenka.

Een Yuma-Indiaansche schoone, gereed om uit te gaan draagt een grooten doek als pelerine, daaronder een vrij aanzienlijke decolletage, een schortachtige versiering om de heupen en vindt zich daarbij zeer statig gekleed. (Fig. 21).

Ook bij haar is, met uitzondering van den door het koude klimaat vereischten mantel, het kenmerkende van de kleeding der tropen, namelijk het bloot laten van het bovenlijf, bewaard gebleven.

Wij hebben er reeds op gewezen dat het nog heden door de Sangavrouwen gedragen heupsnoer en hare hoofdversiering tot in de kleinste bizonderheden op oude Egyptische gedenkteekenen is terug te vinden. Even nauwkeurig kunnen wij in de latere tijdperken van Egyptische kunst al de verdere stadiën van de ontwikkeling der kleeding terugvinden: het onder den navel bevestigde lendenschortje, de vierkante, tusschen de beenen neerhangende klep, die op een voorschoot gelijkt, eveneens de hoogere plaatsing van den gordel tot boven den navel, waarbij de rok zich tot boven de knie verlengt; eindelijk het bonte gewaad dat onder de naakte borsten met een rijk versierden gordel bevestigd wordt en meestal zoo doorschijnend is, dat het lichaam er onder in alle bizonderheden zichtbaar blijft.

Zoo heeft de Egyptische kunst in haar verschillende tijdperken ons de achtereenvolgende vormen der

vrouwenkleeding, die wij nog in onze dagen naast elkander bij de verschillende natuurvolken kunnen waarnemen, bewaard.

Deze overeenkomst is een nieuw en afdoend argument voor de juistheid van ons betoog.

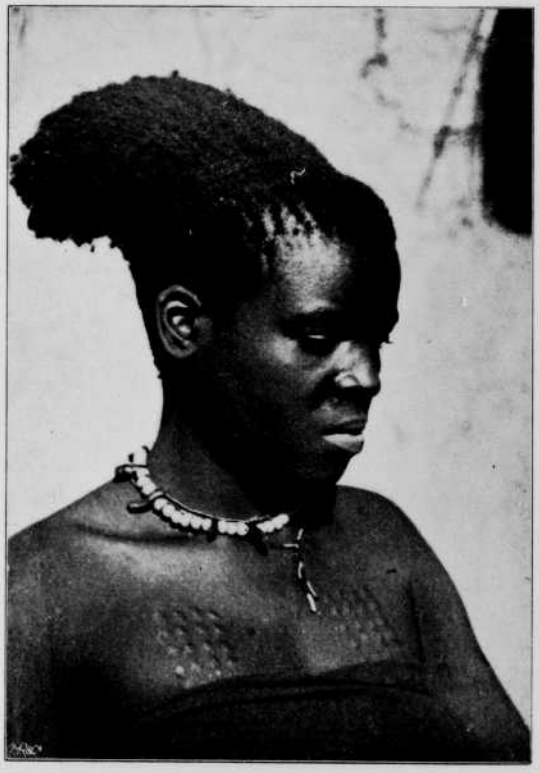

Fig. 22. Hoofd van een kaffermeisje met viltachtig, hoogopgebouwd kapsel. (Ethnogr. Mus. Leiden).

Naast het gordelsieraad spelen de versieringen aan den hals, de armen en de onderste ledematen een zeer ondergeschikte rol in de ontwikkelingsgeschiedenis der vrouwenkleeding. De eeuwen hebben er weinig verandering

in gebracht, behalve dat langzamerhand goud, paarlen en edelgesteenten in de plaats gekomen zijn van de minder kostbare stoffen van lager staande volken en dat de kunstige bewerking er van meer volkomen is geworden. Nergens echter heeft deze tooi bij de tropische kleeding een grootere uitgebreidheid verkregen; borst en hals, armen en beenen zijn, afgezien van de kleine sieraden, bij de tropische kleedij altijd naakt gebleven.

Met de versiering van het hoofd daarentegen is het anders gesteld.

De lieve gewoonte onzer kleine meisjes, om zich het hoofd met bloemen te tooien, berust op een overoude natuurlijke neiging. Het hoofd, als het hoogstgeplaatste en meest expressieve deel van het lichaam, was door de natuur als 't ware aangewezen tot het dragen van een tijdelijk sieraad, van een voorbijgaand en al spoedig van een blijvend onderscheidingsteeken. Als eerste en meest natuurlijke versiering van het hoofd dienden bij de vrouw de bloemen; haar zachtere inborst deed haar dit sieraad kiezen. De voorliefde voor de kinderen van Flora wordt ook nu nog terecht als een bewijs van een zachtzinnig, echt vrouwelijk gemoed beschouwd, en heden nog sieren onze vrouwen het hoofd en den hoed bij voorkeur met bloemen; zij volgen echter de praktische richting der eeuw en verkiezen de meer duurzame kunstbloemen.

Over de kunstige versieringen uit het hoofdhaar zelf gevormd hebben wij reeds vroeger gesproken. Als voorbeeld daarvan moge een kaffermeisje (Fig. 22) dienen, wier viltachtig haar in den vorm van een hoorn des overvloeds is geplakt, een kapsel dat door zijn hoog oploopenden en naar achteren spits eindigenden vorm aan sommige oud-Grieksche vormen doet denken.

Het mooie effekt van de versiering met bloemen en takjes hebben wij reeds aangetoond, toen wij van het

Fig. 22. Javaansche Nonna met melati in het kapsel.

meisje van Samoa (Fig. 14) spraken. Een ander voorbeeld daarvan vinden wij in de Javaansche Nonna (Fig. 23)

die, getrouw aan de zeden harer voorouders, haar zwarte, rijke vlechten met welriekende melati-bloemen, het symbool van opofferende liefde, heeft versierd.

De natuurvolken denken als vanzelf het eerst aan de versiering van het hoofd. Forster verhaalt, dat de reiziger Philip aan de volkomen naakte Australische vrouwen aan de Botanybaai rood flanel schonk, om haar naaktheid te bedekken. De onschuldige kinderen der natuur wisten er niets beters mee te doen, dan de lappen op kunstige wijze om het hoofd te slaan.

Dezelfde ondervinding deed Cook op, die een naakte Australische vrouw een hemd ten geschenke gaf en het later als tulband bij de schoone terug zag.

Nog een voorbeeld van dit natuurlijk begrip van versiering vinden wij bij een Basoeto-meisje, dat van een zendeling een handdoek en een paardedek had gekregen. (Fig. 24). Haar natuurlijke kleedij bestaat uit een smal paarlsnoer met paarlschortje om de heupen, een smallen halsband van paarlen en twee groote paarlen, die aan een vlecht op het voorhoofd hangen. Van het paardedek had zij een rok gemaakt en den handdoek met veel smaak als hoofdsieraad gebruikt.

Over de huifvormige hoofddeksels met kralen door andere stammen uit Midden-Afrika gedragen, spraken wij reeds.

De Dajak'sche vorstinnen dragen een hoofddeksel versierd met tijgertanden. (Fig. 19).

Bij haar zijn de oorlelletjes door vele en zware ringen lang uitgerekt. Wellicht heeft de vrouwelijke ijdelheid deze verminking uitgedacht om den al te ronden vorm van het gelaat te temperen, door het op die wijze naar boven en beneden te verlengen.

In het tropisch klimaat kwamen later bij deze en dergelijke tot sieraad dienende hoofddeksels breede, meestal van groote bladeren en stroo gevlochten, schaalvormige hoeden, die mannen en vrouwen tot beschutting

Fig. 24. Basoetomeisje met badhanddoek als hoofdtooisel.

tegen het zonlicht dienden. Al die hoofdbekleedselen zijn zeer los bevestigd en nooit een werkelijk bestanddeel van menschelijke, zeer zeker niet van vrouwelijke kleeding geweest.

Bleef bij de vrouw de versiering van het hoofd meestal bij een natuurlijk kapsel, met willekeurige en afwisselende toevoegsels, bij den man is de hoofdband als teeken van waardigheid tot hoogere beteekenis geraakt en met de Kroon het symbool van koninklijke majesteit geworden.

Fig. 25. Javaansche Bruid.

Dit is bij alle volken der aarde hetzelfde en ook nu nog is de kroon overal het teeken van de hoogste waardigheid behalve op Tahiti. Dààr is niet de kroon maar de gordel het onderscheidingsteeken des konings. Een kroningsfeest in Tahiti gaat daarom gepaard met heel andere plechtigheden, dan wij en met ons alle volken der aarde gewoon zijn zich voor te stellen.

Bij vele volken staat een zinrijk gebruik ook het meisje toe de kroon te dragen op den dag dat zij bruid wordt. Maar haar rijk is slechts van korten duur, en als zij op den dag van het huwelijk 's avonds de kroon aflegt heeft zij opgehouden maagd te zijn.

Fig. 26. Krischna en de negen melkmeisjes.

Zoo draagt nog heden de Javaansche bruid (Fig. 25) op haar feest het oud-eerwaardig hoofdtooisel, van denzelfden vorm als haar voorouders vóór eeuwen gedragen hebben.

Een relief van den Boroboedoer (Fig. 26), dat Krischna en de negen melkmeisjes voorstelt, vertoont nauwkeurig hetzelfde hoofdsieraad, in de grijze oudheid door de kunst vereeuwigd.

Wij zouden hiermede de ontwikkeling der vrouwenkleeding bij de tropische natuurvolken kunnen besluiten, ware 't niet dat hier en daar nog enkele vormen te vinden zijn, die den romp grootendeels voor het oog verbergen.

In Fig. 25 ziet men hoe bij de Javaansche bruid het kleed over de borsten opgenomen is.

Zulke voorstellingen treft men op de gedenkteekenen van oude kunst nooit aan; waar het kleed tot boven den gordel reikt, is het op den linkerschouder bevestigd en laat steeds de rechterborst vrij.

In de Javaansche binnenlanden en in de Preanger-Regentschappen laat het vrouwenkleed nog steeds, evenals

in de oude voorstelling van den Boroboedoer, het bovenlijf onbedekt. Slechts dáár, waar de Europeaan zijn beschavenden invloed heeft doen gelden, vindt men de bovenhelft van den romp bekleed. Ook het Kaffermeisje omhult zich te midden harer bijna naakte zusters alleen onder den invloed der christen-zendelingen (Fig. 27).

Fig. 27. Kaffermeisje, met een gestreepten doek omkleed.

Een treurig voorrecht van de zending en de andere dragers der christelijke beschaving mag het genoemd worden, dat zij naast veel goeds ook dien kenmerkend joodschen trek, die den christelijken godsdienst aankleeft, overal helpt verspreiden. De wijze joodsche wetgever, wiens doel was het zielental van zijn klein volk zooveel mogelijk uit te breiden, wist zeer goed, dat het naakte lichaam der vrouw op verre na niet zoo sterk de zinnelijkheid opwekt als het omhulde. Daarom was 't zijn streven door het bedekken der vrouwelijke bekoorlijkheden de lusten zijner mannelijke gemeente te prikkelen en zóó de vruchtbaarheid van zijn volk te verhoogen. De oorspronkelijke beweegreden voor het bekleeden van het lichaam is reeds

lang vergeten; in de plaats daarvan is een valsche opvatting van zedelijkheid getreden, die de natuurlijke naaktheid verbiedt en nu als onzedelijk brandmerkt, wat een wijze jood, veel eeuwen her, als ondoelmatig veroordeelde. Dit begrip heeft zich uit de joodsche beschaving zoo diep in de christelijke weten te wortelen, dat 't den meesten niet meer mogelijk is onomstootelijke feiten objectief te beoordeelen. Hierbij denken we aan de verwoesting, die dit utiliteitsbeginsel eeuwenlang in de beeldende kunst heeft aangericht; hoe het de schoone vormen van de klassieke naaktheid heeft vernietigd; hoe 't eeuw aan eeuw òf in 't geheel geen naakte of slechts uitgemergelde, ascetische lichamen gedoogde tot allengs, trots de meest doortastende onderdrukking, eenige machtige geesten als Michel Angelo, Titiaan, Giorgone, Dürer, de boeien trachtten te verbreken en die ten deele ook verbrijzelden. Toch zijn wij er nog heden niet geheel van bevrijd, en een Lex Heinze grijnst met snood welbehagen van een would-be christelijk standpunt het vrije, heilige rijk der Duitsche kunst aan.

Wij kunnen in deze laatstgenoemde vormen van vrouwenkleeding slechts een nadeeligen invloed van Europeesche beschaving ontwaren en moeten die uit de natuurlijke ontwikkelingsgeschiedenis van tropische vormen verwijderen.

De tropische kleeding kenmerkt zich, afgezien van den vorm, nog door een eigenaardigheid in de wijze waarop zij wordt vervaardigd en vastgemaakt. Nimmer worden daarbij naald en draad gebruikt, en voor het bevestigen uitsluitend gespen, snoeren en banden.

Verder zien wij dat, in weerwil van den belangrijken vooruitgang der nijverheid, bij alle natuurvolken de klee-

ding voornamelijk bestemd is om er mede in 't publiek te verschijnen. In alle streken, die weinig aan Europeeschen invloed blootgesteld zijn, waarvan ik er verschillende zelf bezocht heb, loopen binnenshuis de mannen, zoowel als de vrouwen, grootendeels naakt. De kinderen blijven overal, ook buitenshuis, geheel ongekleed; en zelfs in de hoogere standen is de versiering van het lichaam tot het allereenvoudigste beperkt. Een klein meisje van vorstelijken bloede op Celebes (Fig. 28) kan met recht beweren, dat haar geheele kleeding uit massief zilver bestaat, maar die kleeding is dan ook hoogst beknopt.

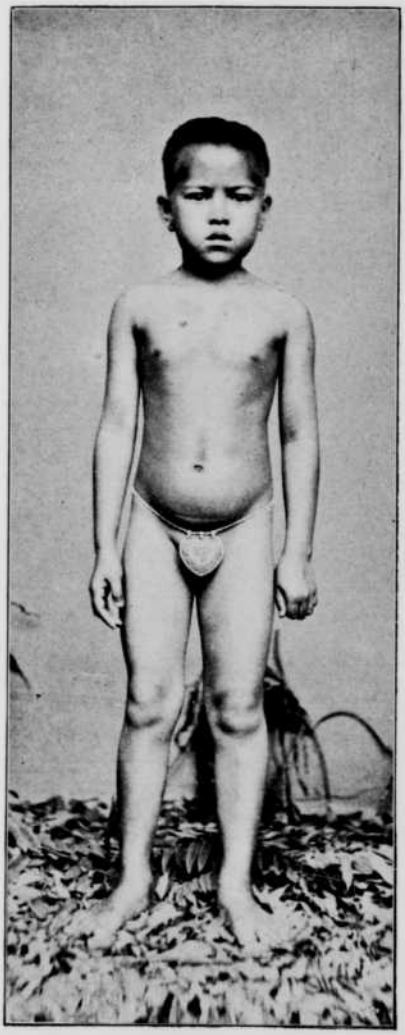

Fig. 28. Klein meisje van Celebes met zilveren lendenschild.

Meer dan vele woorden, zegt de aardige kindergroep uit Voor-Indië.

Ook hier dragen eenige kinderen het metalen schild; daarnevens staan hun geheel naakte speelmakkers in naïeve onschuld. (Fig. 29).

Ook bij volwassen menschen vindt men veelal, dat zij

op straat een meer volledig kostuum dragen, in huis daarentegen geheel of gedeeltelijk ontbloot zijn.

Op de Samoa-eilanden loopen de meisjes op straat in een

Fig. 29. Groep kinderen uit Voor-Indië.

rok, die veel van de Indische sarong heeft. Een sieraad op het hoofd, een collier van parels om den hals, en eenige gouden of zilveren armbanden en beenringen voltooien het wandeltoilet. (Fig. 30).

Thuis gekomen worden al deze zaken van wereldsche pracht verwijderd en het geheel toilet bestaat uit een smallen halsband en een klein ringetje om den rechterenkel (Fig. 31).

Dit naast elkaar bestaan van gekleed zijn buitenshuis en ongekleed — in den waren zin van het woord —

Fig. 30. Meisje van Samoa op straat. Godefroy-album. (Ethnogr. Mus. Leiden).

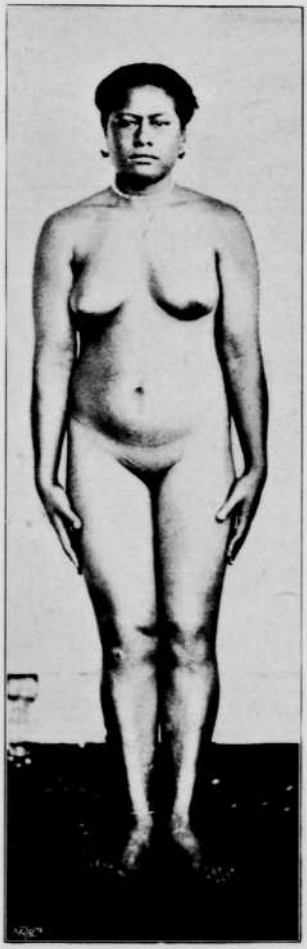

Fig. 31. Meisje van Samoa 't huis. Godefroy-album. (Ethnogr. Mus. Leiden).

binnenshuis toonen ons eveneens twee photo's uit onze Oost: de eene vrouw in haar dagelijksch costuum (Fig. 32)

met bloot bovenlijf, de andere in feestgewaad (Fig. 33) tot aan den hals bedekt.

Fig. 32. Vrouw van het Tobameer. Sumatra. (Ethnogr. Mus. Leiden).

Voor eenige jaren heb ik in Japan een merkwaardige en zeer karakteristieke bevestiging gezien van het feit, dat ook bij hooger ontwikkelde volken de kleeding binnenshuis onder zekere omstandigheden zonder schroom wordt afgelegd.

Toen ik mij in 1892 daar te lande bevond, deelde op een goeden dag mijn dragoman mij mee, dat hij in de gelegenheid was, mij in een stad in het binnenland van Japan ten huize van een aanzienlijk ambtenaar een nationalen dans te laten zien, die gewoonlijk niet gaarne ten aanschouwe van Europeanen wordt uitgevoerd, en dien hij Dschonkina noemde.

Na de gewone plichtplegingen werd ik tot een echt Japansch gastmaal genoodigd, dat op gelakte tafels voorgediend en in zittende houding gebruikt werd. De heer des huizes, eenige gasten en ik hadden ieder een afzonderlijke tafel;

mijn dragoman zat terzijde en de dames des huizes die

Fig. 33. Moeli in feestgewaad. Lampongs.
(Ethnogr. Mus. Leiden.)

bedienden, bewogen zich bescheiden op den achtergrond.

Na het eten traden vier, naar Japansche begrippen bijzonder mooie meisjes binnen, waarvan de schoonste, naar mij de dragoman verzekerde, de jongste dochter van den gastheer was; zij knielden voor ons neder en bogen zich met het voorhoofd tot op den grond. Zij waren in rijke, geplooide kimonos gekleed, met kostbare obis van zware zijde.

Op een teeken van onzen gastheer stonden zij op en gingen tot den tegenoverstaanden wand terug. Op 't geluid der samisen, de Japansche gitaar, bewogen zij zich in langzamen, rhythmischen dans, dien zij met gezang begeleidden.

Volgens het zeggen van mijn dragoman, beteekende die dans een raadselspel. Na een zich steeds herhalende figuur met gezang, bleven de vier meisjes plotseling staan. Er kwam een pauze en bij het vervolgen van den dans ontknoopte een der meisjes haar obi en legde die voor zich neder. Na de volgende pauze deed een ander meisje hetzelfde. Het spel, dat met het Europeesche pandverbeuren vergeleken kan worden, werd herhaald; de eene glinsterende kimono na de andere viel in schilderachtige plooien vóór de danseressen op den grond, en over de bonte massa zweefden met steeds dezelfde afgemeten, sierlijke bewegingen de slanke gedaanten der meisjes.

Nu was eerst de eene, daarna alle vier, slechts bedekt door het hel rood onderkleed, zooals alle Japanschen het over het naakte lijf dragen; ook dit lieten zij vallen, en bij de laatste pauze stonden de vier sierlijke lichamen naakt naast elkander.

Zóó dansten zij nog een wijle door, zonder de minste verlegenheid te toonen, met dezelfde zorgvuldig afgemeten bewegingen en daarna hulden zij zich op dezelfde wijze

weer in haar kleeding, tot zij eindelijk, geheel gekleed, op ons toetraden, knielend den grond aanraakten met het voorhoofd en zwijgend het vertrek verlieten.

Deze voorstelling hadden al de aanwezigen met stille oplettendheid aanschouwd. Er werd geen enkele opmerking vernomen; geen mond plooide zich tot een glimlach.

Toen de meisjes vertrokken waren, richtte mijn gastheer zich door tusschenkomst van mijn dragoman tot mij en wenschte mijn oordeel te hooren. Het bleek spoedig dat hij, evenals ik en de andere gasten, het schouwspel van een zuiver artistiek standpunt opvatte, en er in dien zin over sprak. Nu ontspon zich een gedachtenwisseling over het al of niet volmaakte der verschillende figuren van den dans, of het buigen van het hoofd, de beweging der armen in overeenstemming waren geweest met de regelen der kunst, en de gastheer zeide glimlachende, dat de dans dààrom zoo moeilijk was, wijl men aan het naakte lichaam zelfs de kleinste fout in de beweging opmerkt, die door de kleêren zoo gemakkelijk aan het oog ontsnapt. Over den lichaamsvorm der meisjes werd geen woord gerept; men meende dat het vanzelf spreekt, dat slechts meisjes met volkomen onberispelijke vormen dezen dans mochten uitvoeren.

Bij het naar huis rijden verzekerde mijn tolk mij, dat slechts weinig Europeanen in staat zijn de schoonheid van den Japanschen dans te begrijpen. Maar bij mijzelf overwoog ik, dat ik nog nooit in Europa een publiek had gezien, in staat om met zooveel begrip van kunst en met zooveel reinheid van zinnen zulk een schouwspel te genieten.

Als wij de verkregen feiten samenvatten, dan komen wij in hoofdzaak tot de volgende slotsom:

De tropische vrouwenkleeding bestaat voornamelijk uit een rok, die over de heupen met een gordel bevestigd is. Borst, hals, armen en beenen zijn naakt.

Het doel der tropische kleeding is uitsluitend het versieren, nimmer het bedekken van het lichaam.

De voornaamste bestanddeelen der kleeding zijn ontleend aan het plantenrijk.

b. DE ARKTISCHE KLEEDING.

Verschillende volksstammen, wij zeiden het reeds, verhuisden naar noordelijke streken, waar het ruwer klimaat een bescherming van het lichaam vereischte.

Volgen wij voor ons onderzoek ook nu weer den weg dien wij voor de tropische volken insloegen, dan bespeuren wij, dat zich bij de natuurvolken, die nog heden in de arktische zone leven, een volkomen afwijkende vorm van kleeding heeft ontwikkeld.

Afgesloten van de beschaving van alle andere volken hebben de Eskimo's een kleeding behouden, die als het zuiverste type van arktische kleeding kan worden beschouwd.

Overeenkomstig het doel, bescherming tegen de koude sluit zich het kleed van den Eskimo zooveel mogelijk aan den vorm van het lichaam aan. Het bestaat uit een broek, die de beenen en het onderlijf tot aan den navel volkomen bedekt, en een jak met mouwen, dat de borst, de armen en den hals omsluit.

Het materiaal zijn dierenvellen en het daaruit vervaardigde leder.

De vorm van het kleed is voor beide geslachten dezelfde.

Een ander belangrijk onderscheid, eveneens uit het doel der kleeding voortvloeiende, bestaat in de wijze van vervaardiging. De afzonderlijke stukken worden niet, zooals in de tropen, met gespen, snoeren en banden vastgemaakt, maar met naald en draaid kunstig tot één geheel vereenigd.

Zóó is door den drang der noodzakelijkheid het Noorden de bakermat der looierij en van de kleermakerskunst geworden.

Nu zou men kunnen meenen, dat ten minste hier, in die koude en onvriendelijke natuur, de noodzakelijke

Fig. 34. Groenlandsche man en vrouw.

beschutting van het geheele lichaam bij de natuurvolken reeds zeer vroeg den drang zou hebben gewekt om uit een zedelijk oogpunt hun naaktheid te bedekken. Dit is

echter volstrekt het geval niet. KANE vermeldt, dat de Noordamerikaansche Eskimo's in hun hutten, onder sneeuw en ijs, volkomen naakt leven. Dezelfde waarneming deed WINCKLER bij de bewoners van IJsland.

Sterker tegenstelling kan men zich zeker wel niet denken. In deze ijzige, troostelooze woestenij, die den mensch dwingt bij elke schrede buiten zijn woning elken duim van zijn lichaam met dikke huiden te beschutten, leeft de natuurmensch in zijn armoedig, donker verblijf diep onder sneeuw en ijs in zijn oorspronkelijke naaktheid.

We worden dus wel gedrongen tot de slotsom, dat de arktische kleeding, onontbeerlijk ter beschutting van het lichaam, volstrekt niet het doel heeft het te verbergen.

Dat de zucht naar opschik ook bij de poolvolken evengoed als bij de tropische bestaat, bewijst het ook bij de Eskimo's gebruikelijke tatoeëeren en bovendien het kunstige, bonte borduursel, waarmede de vrouwen haar eentonige kleedij versieren.

Aan de versierde lederen laarzen der Groenlandsche vrouw herkent men een bescheiden uiting van vrouwelijke ijdelheid (Fig. 34, staande figuur); van de kleeding van den man onderscheidt zich de hare overigens alleen door een rijker borduursel.

Bij het bestudeeren der arktische natuurvolken, die bij hun geringer aantal gemakkelijker zijn te overzien, leeren wij ten opzichte der vrouwenkleeding het volgende:

De arktische kleeding der vrouwen bestaat hoofdzakelijk uit een broek en een jak met mouwen.

Borst, hals, armen en beenen zijn bekleed.

Het doel der arktische kleeding is uitsluitend beschutting en nooit het verbergen van het lichaam.

De hoofdbestanddeelen der kleeding zijn hier aan het dierenrijk ontleend.

Van de ontwikkelingsgeschiedenis der arktische volken is ons niets bekend. De eerste sporen van de kleeding in de noordelijke streken ontstaan, vinden wij omstreeks den tijd, toen eenige arktische stammen weder zuidelijker streken naderden en dààr met de noordwaarts trekkende volken in aanraking kwamen.

Bij de Skythen, de Assyriërs en de Phrygiërs, die, evenals de oude Amazonen, op de oudste afbeeldingen, met broek en mouwbuis waren gekleed, vinden wij de eerste historisch bewezen teekenen van den arktischen invloed op de kleeding.

Verder voortgaande, toonen ons de Romeinsche beeldhouwwerken de typen van de Noord-germaansche en Gallische barbaren met de broek gekleed; velen daarvan met naakte bovenlijven, waarschijnlijk omdat zij in een warmer, zuidelijk klimaat een deel van de kleederen, die hun tehuis onontbeerlijk waren, hadden afgelegd.

Ofschoon reeds toen eenige Romeinen, voornamelijk soldaten en officieren, de praktische broek der arktische volken aan hun eigen kleeding toevoegden, zijn er toch nog vele eeuwen verloopen, voordat de broek, na langen strijd tusschen de tropische en de poolkleeding, zich in 't zuiden een blijvende plaats heeft weten te veroveren als gangbaar kleedingstuk.

Pas in de dertiende eeuw onzer tijdrekening is dit beenbekleedsel in de beschaafde landen het algemeen gebruikelijk kleedingstuk van den man geworden, terwijl voor de vrouw de rok nog altijd in meer of min gewijzigden vorm het voornaamste deel der kleeding uitmaakte.

Een zeer interessant, maar tevens een zeer moeilijk en omslachtig werk zou het zijn, als men tot in bizon-

derheden wilde doordringen in de kwestie, hoe in den loop der tijden, bij het samentreffen van zuidelijke en noordelijke volken, nu eens het arktische, dan het tropisch beginsel der kleeding de overhand had; hoe in vele streken de eene of de andere vorm zich zuiver wist te handhaven, hoe zij in elkander overgingen, zich tot nieuwe vormen vereenigden en hoe deze strijd nog op dit oogenblik voortduurt. Dit zou ons echter te ver doen afdwalen.

Voor 't oogenblik moeten wij ons dus bepalen nog eenmaal te resumeeren dat de tropische kleeding, hoofdzakelijk rok en gordel, tot versiering van het lichaam, de arktische kleeding, in hoofdzaak broek en jak, tot beschutting van het lichaam gediend heeft, en dat beide nooit tot doel hebben gehad het lichaam te verbergen.

In den verderen loop der natuurlijke ontwikkeling is door het samensmelten der beide stelsels de nationale kleederdracht ontstaan, verschillend van vorm al naar gelang van volk en land.

De nationale kleederdracht kunnen wij dus beschouwen als de laatste ontwikkelingstrap der kleeding, welken de cultuurgeschiedenis aanwijst, als de normaalkleeding van de thans levende menschheid.

Maar de man „muss hinaus ins feindliche Leben" en de vrouw blijft thuis en daardoor is het misschien niet enkel toeval, dat de man 't meest zijn heil zoekt bij het beschuttend arktisch stelsel terwijl de vrouw, naar den aard van haar zieleleven en haar levenswijze, 't meest neigde tot de als versiering dienende tropische kleederdracht.

Hoe dit zij, wij zien dat hoe langer hoe meer, in Europa bijna overal, de man met de broek de arktische, de vrouw met den rok de tropische kleeding heeft aangenomen.

II.

DE NATIONALE KLEEDERDRACHT.

Al kunnen wij, zooals uit de aangehaalde voorbeelden blijkt, bij de nog levende volken alle trappen van ontwikkeling der vrouwenkleeding naast elkander gemakkelijk terugvinden, toch is het moeilijk, zelfs in sommige gevallen onmogelijk, voor elk der bestaande nationale kleederdrachten den ontwikkelingsgang in alle phasen te ontleden.

Het zijn bijna uitsluitend de schatten van letteren en kunst die ons daarbij ten dienste staan, en waar die ons in den steek laten, stuiten wij op gapingen, die niet aan te vullen zijn. Racinet heeft in zijn prachtwerk „Le costume historique" met bewonderenswaardigen ijver alles vereenigd, wat de vele en vaak moeilijk te bereiken bronnen opleveren. Tal van zorgvuldig uitgevoerde, gekleurde afbeeldingen geven aan den uitvoerigen tekst in zes deelen nog hoogere waarde.

Bij het doorbladeren van dit boek stijgen uit zijn bladzijden naakte en half-naakte menschengestalten op; bruine, blanke, roode en gele vrouwen en meisjes gaan u lachend en met stralende blikken voorbij. Zijde en

fluweel in allerlei tinten; gouden en zilveren sieraden, laarsjes en schoenen, sandalen en bloote voeten, sluiers, kanten, mutsen, hoofddeksels van stroo en geweven stoffen, paarlen, diamanten, bloemen, vogels en kostbare pelterijen wisselen in bonte kleurenpracht elkander af en vervullen de fantasie met een roes van kleurig schoon in duizend gedaanten.

Ik kan den weetgierigen lezer het voortreffelijk boek van Racinet ten zeerste aanbevelen. Hier echter moeten wij van de geschiedkundige ontwikkeling afzien en ons tevreden stellen met een kort overzicht der belangrijkste eindvormen dezer ontwikkeling, zooals wij die in nog heden bestaande nationale kleederdrachten waarnemen.

Een uitzondering evenwel dienen wij te maken ten opzichte van één tijdperk uit het verleden, omdat het een eigenaardig en leerzaam licht werpt op het wezen der vrouwenkleeding.

Over het algemeen is, evenals bij de natuurvolken, ook bij de beschaafde naties de ontwikkelingsgang der vrouwenkleeding zóó geweest, dat men een gelijkmatig voortschrijden van het eenvoudige tot het samengestelde, tot uitvoeriger vormen, waarbij het lichaam meer en meer bedekt werd, kan opmerken.

Hierop maakt de ontwikkeling der oud-Grieksche, klassieke vrouwenkleederen een uitzondering. Afgezien van de vele wonderschoone vrouwengestalten, die de Grieksche beeldhouwkunst heeft vereeuwigd en die als afbeeldsels van godinnen en hoogere wezens niet kunnen gerekend worden de zeden en gebruiken van den tijd weer te geven, bezitten wij getrouwe voorstellingen op vazen van figuren uit het dagelijksch leven, waaraan wij de ontwikkeling der vrouwenkleeding kunnen nagaan.

Wij weten dat de Grieksche kleederdracht ontstaan is uit de Phrygische die, zooals de oudste overblijfselen van Grieksche kunst ons leeren, het a r k t i s c h e beginsel vertegenwoordigt.

In de oudste voorstellingen van Amazonen dragen de vrouwen behalve de Phrygische muts en het jak met mouwen, lange aan de enkels toegebonden broeken en schoenen. De latere Phrygische kleedij voegt er voor de vrouw gedeelten van het tropisch beginsel aan toe.

Fig. 35. Phrygisch kostuum.

Het vrouwelijk kleed bestaat, zooals uit een vaasversiering uit dien tijd blijkt (Fig. 35), uit een nauwsluitenden rok met lange mouwen, die tot aan de voeten reikt. De voeten steken in schoenen, het hoofd is door de Phrygische muts bedekt, zoodat alleen het gelaat en de handen zichtbaar zijn. De zoom van het gewaad is met bonte, oostersche patronen versierd.

Een figuur uit lateren tijd (Fig. 36) toont nog wel dezelfde voorliefde tot bonten tooi, maar het gewaad is losser en meer geplooid geworden. Armen en voeten zijn naakt, en de vasthechting op de schouders geschiedt door gespen.

Zulk een geplooid kleed stelt hoogere eischen aan lichaamsbouw en schoonheidszin. Alleen de vrouw die ge-

voel heeft voor mooie lijnen en bevallige beweging, kan zulk een kleed dragen. Het gewaad is eenvoudiger; de eisch, aan den smaak der draagster gesteld, is hooger geworden.

Bij de latere Grieksche kleederdracht, als het kostuum „à la belle Hélène" door Offenbachs operette algemeen bekend en bemind geworden (Fig. 37), is dit nog in veel hooger mate het geval. Zulk een kleed, dat evenveel van het lichaam laat zien als het verbergt, kan slechts bij een volmaakten lichaamsbouw en bij volmaakte schoonheid van beweging worden gedragen.

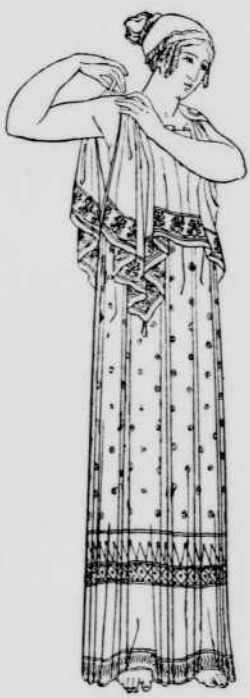

Fig. 36.
Oud-Grieksch kostuum.

Uit een lateren tijd, het laatste tijdperk vóór Phidias en Praxiteles, bezitten wij het gehouwen beeld van een jong meisje, dat in den wedloop te Olympia ter eere van Hera de overwinning heeft behaald (Fig. 38).

Het korte, dunne, nauwelijks de dij bedekkend gewaad laat de beide armen, de rechterborst en het grootste gedeelte der beenen onbekleed. Hoewel het ter vergemakkelijking van het loopen noodig is het kleed zooveel mogelijk te verkorten, is het toch kenmerkend voor den geest van dien tijd, dat jonge meisjes van 16 tot 18 jaren zich in zulk een kleed ongestraft in het openbaar konden vertoonen.

Enkele tientallen van jaren later verschenen de jonge meisjes van Sparta en andere plaatsen bij publieke wedstrijden en feestelijke dansen volkomen naakt.

In dien tijd van hoogsten bloei der Grieksche kunst

vertoonde de maagd zich naakt aan het verzamelde volk; slechts de vrouw kleedde zich. De mannen hadden reeds veel vroeger bij openbare spelen de kleederen afgelegd. Reeds in 720 vóór Chr. had Orsippos van Megara naakt aan den Olympischen wedloop deelgenomen en overwonnen.

De reden voor dit eigenaardig verschijnsel, van dien overgang van geheele lichaamsbedekking tot geheele naaktheid, eerst bij den man en later ook bij de vrouw, en niet alleen in huis, maar ook in het publiek, moet hoofdzakelijk worden gezocht in de gymnastiek, die hoe langer hoe meer een behoefte voor het Grieksche volk werd, nog verhoogd door de eerzucht om bij den openlijken wedstrijd ter eere der godheid als overwinnaar gevierd te worden. Eerst was het ter wille van de doelmatigheid, dat men de kleederen die hinderlijk waren aflegde, maar spoedig ook ontwaakte bij den aanblik der door lichaamsoefening ontwikkelde leden het gevoel voor de schoonheid van het naakt.

Fig. 37.
Later Grieksch kostuum.

De Grieken konden hun lichaam ongekleed laten zien, omdat zij schoon waren, en zij deden het, omdat zij zich van hun schoonheid bewust waren. En toen hun oog allengs aan het zien van het naakt gewoon was, ontwikkelde zich op natuurlijke wijze de kennersblik voor de eischen van het lichamelijk schoon. Op deze basis ontstond de bloeitijd der Grieksche kunst, die werken in het leven riep zooals er vroeger en later nooit tot stand kwamen.

Voor den mensch, die in moderne verhoudingen leeft, is het moeilijk zich in die Grieksch klassieke begrippen in te denken. Wie gewoon is het menschelijk lichaam omhuld te zien, krijgt bij den ongewonen aanblik van het naakte den indruk van iets vreeselijks, iets onbetamelijks, of van iets zinnelijks. Eerst als men aan het naakt gewend raakt, wat tegenwoordig slechts den kunstenaar en den arts mogelijk is, ontwaakt langzaam het begrip van de volmaaktheid der menschelijke vormen en daarmee wordt pas een zuiver aesthetische waardeering der natuurlijke schoonheid mogelijk.

Fig. 38.
Meisje bij de Olympische spelen.

Het bewust genot van een aesthetisch voelend volk in schoon gevormde naakte lichamen, zonder eenige zinnelijke opwelling, is iets geheel anders als de natuurlijke onbevangenheid der naaktlevende natuurvolken, wier sensualiteit door het dagelijks zien van het naakt verstompt is. De Grieken kwamen door hun verfijnd schoonheidsgevoel tot het bewustzijn, dat zelfs de rijkste tooi verreweg door de natuurlijke schoonheid van het naakte lichaam wordt overtroffen; zij schaamden zich daarom niet hun lichaam, omdat het mooi was, te ontblooten. Maar de natuurvolken zijn naakt, omdat zij het versieren van het lichaam nog niet kennen, en stellen in hun onschuld het naakte lichaam ten toon, zonder er bij

te denken of het mooi of leelijk is. Daarom zijn dan ook bij de natuurvolken alle menschen naakt; bij de Grieken echter slechts zij, die niet door ouderdom, ziekte of andere invloeden de schoonheid van hun vormen hebben moeten derven.

Volkomen in Griekschen zin, hoewel veel later geschreven klinkt het lied van Bilitis, [1]) dat het gevoel voor het natuurlijk lichaamsschoon voortreffelijk uitdrukt.

> Une femme s'enveloppe de laine blanche. Une autre se vêt de soie et d'or. Une autre se couvre de fleurs, de feuilles vertes et de raisins.
>
> Moi je ne saurais vivre que nue. Mon amant, prends-moi comme je suis: sans robe ni bijoux ni sandales, voici Bilitis toute seule.
>
> Mes cheveux sont noirs de leur noir et mes lèvres rouges de leur rouge. Mes boucles flottent autour de moi, libres et rondes comme des plumes.
>
> Prends-moi telle que ma mère m'a faite dans une nuit d'amour lointaine, et si je te plais ainsi, n'oublie pas de me le dire.

Dit merkwaardige feit, dat regelmatige lichaamsoefening tot vereenvoudiging der kleeding en tegelijkertijd tot den hoogsten bloei der kunst heeft geleid, staat in de kunstgeschiedenis vrijwel alleen.

Wat die vereenvoudiging der kleeding betreft, een analoog verschijnsel zien wij bij onze vrouwen, die de gewoonte hebben om bij feestelijke gelegenheden de anders zoo angstvallig bedekte schouders en buste meer of minder te ontblooten.

Het schoone Grieksche vrouwenkostuum, dat in

[1]) Pierre Louis. Chansons de Bilitis. No. 38.

Griekenland zelf sinds lang niet meer bestaat, treft men heden ten dage nog slechts op twee, ver van elkander verwijderde plekken der aarde, in zuiveren vorm bewaard, aan, en wel bij de boerinnen in het noorden van Zweden en bij de vrouwen der Kabylen. Hoe het daar belandde en zich eeuwen lang kon handhaven, kunnen wij hier niet nader toelichten.

In de thans nog bestaande nationale kleederdrachten hebben de tropische en de arktische kleeding zich in allerlei vormen vermengd en wel geheel onafhankelijk van den invloed van het klimaat.

---

a. HET NATIONAAL KOSTUUM IN NIET-EUROPEESCHE LANDEN.

In Achter-Indië en op de Soenda-eilanden, waar waarschijnlijk de wieg der menschheid stond, zijn nog heden de gaven der natuur in verkwistenden overvloed ter beschikking van den mensch. Dáár vinden wij de tropische kleeding bij de vrouw en ook bij den man in zuiveren vorm behouden.

In het binnenste van Java, ook op Madoera, Bali en andere Soenda-eilanden, bestaat de kleeding der vrouw in een om de heupen bevestigde sarong of kain pandjang (langen doek); het bovenlijf is naakt (Fig. 39). De kleeding wordt aangevuld door de slendang, een smallere en langere, bonte doek, die als een sluier over 't hoofd, als sjerp om de schouders of als versiering om den gordel wordt gedragen. In dezen laatsten vorm draagt de jonge Javaansche in de Vorstenlanden de slendang.

De stof van het kleed is een ongenaaid, gebattikt stuk linnen. De kunst van het battiken, slechts in Indië bekend en sinds korten tijd in Nederland nagebootst, bestaat in een eigenaardige manier van de stof te kleuren. Alle deelen die ongekleurd moeten blijven worden met was bedekt, daarna wordt de kleur ingebeten; in heet water wordt nu het was verwijderd, en de daardoor bloot geworden plekken vertoonen zich wit. Voor iedere nieuwe kleur wordt hetzelfde omslachtige werk opnieuw begonnen, zoodat de waarde met elke nieuwe kleur stijgt. In den laatsten tijd worden uit Nederland, Duitschland en Engeland gedrukte sarongs in groote

hoeveelheden ingevoerd, en daardoor wordt het kostbare inheemsche produkt veel zeldzamer.

In het dagelijksch leven zijn de vrouwen tot den gordel

Fig. 39. Meisje uit de binnenlanden van Java. (Vorstenlanden).

naakt. Ontmoeten zij echter op straat een ambtenaar of een Europeaan, dan brengt de gewoonte mede, dat zij zich den boezem met de slendang bedekken.

Het nationaal kostuum heeft zich aan de kusten waar de Javaan in voortdurende aanraking komt met den

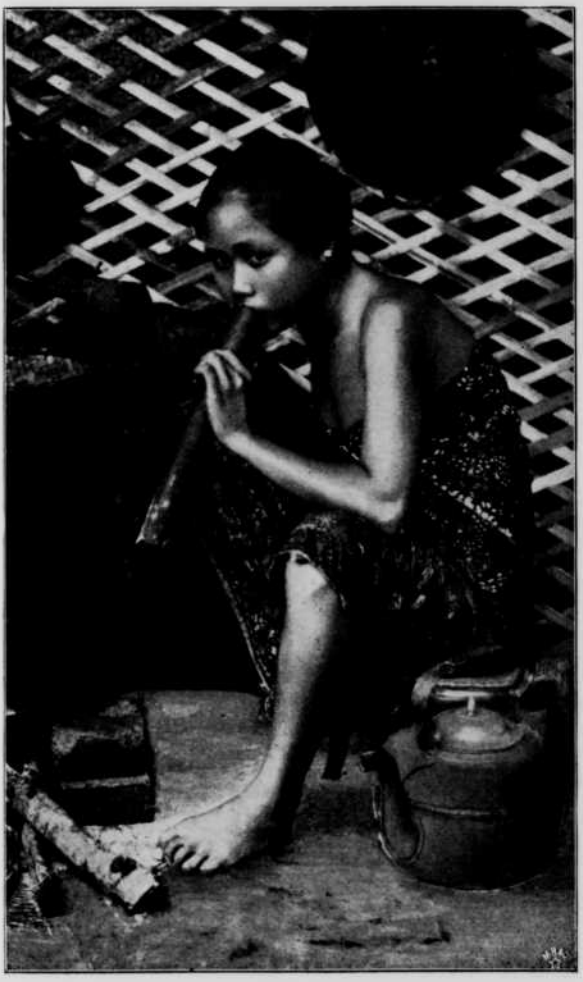

Fig. 40. Keukenmeisje van Batavia, het vuur aanblazend.

Europeaan, die moreel niet altijd even hoog staat, ook eenigszins gewijzigd.

Bij den arbeid is het eenige kleedingstuk nog steeds de sarong, die dan echter niet meer onder, maar boven de borsten bevestigd wordt. (Fig. 40). Voor het verschijnen in het publiek is, ten gevolge van de aanraking met gekleede volken, nog een kleedingstuk in zwang gekomen, de kabaia, een van voren open jak met mouwen, dat het bovenlijf bedekt en slechts een kleine plek in de maagstreek vrijlaat (Fig. 41).

Dat overigens dit omhulsel voornamelijk zijn oorsprong vindt in den wensch om met de Europeesche zeden mee te gaan en misschien ook, zoo noodig, om zich aan het onbescheiden oog der zedelijk niet altijd hoog staande blanke mannen te onttrekken, en dat het volstrekt geen diepgevoelde moreele behoefte der Javaansche vrouw is, ondervindt ieder, die met dit kinderlijk volk in reine aanraking komt. Onder elkander, tegenover den arts in de uitoefening van zijn beroep en bij den arbeid ontdoen zij zich op natuurlijke, ongekunstelde wijze van het kunstmatig kleed.

De naïeve opvatting van die door de mode voorgeschreven kabaia spreekt duidelijk uit de photographie der Javaansche min (Fig. 42), die den kleine in de slendang zoogend, ook de andere, rustende borst laat zien, in weerwil van de lange en ruime kabaia.

Het is opmerkelijk, dat deze, uit sarong en kabaia bestaande volkskleeding, met een dun hemd aangevuld, ook door de in Indië levende Hollandsche vrouwen is aangenomen en den geheelen dag, de weinige officieele avonduren uitgezonderd, in en buitenshuis gedragen wordt, tot groot voordeel voor de natuurlijke ontwikkeling van het lichaam. Eerst in de laatste jaren wordt deze kleederdracht in sommige groote steden, zooals Batavia, gedeelte-

Fig. 41. Javaansche van Batavia met kabaia.

lijk verdrongen door de uit Japan ingevoerde kimono.

Fig. 42. Min te Batavia.

In Engelsch-Indië zijn sarong en slendang onder andere

namen eveneens de hoofdbestanddeelen der vrouwelijke kleedij gebleven; evenwel zijn zij daar, ook al onder den

Fig. 43. Hindoe vrouw.

invloed van gekleede volken, aangevuld met een kort jakje, dat de borsten bedekt (Fig. 43).

In Birma wordt in lagere kringen bij den arbeid wel alleen de sarong gedragen, maar bij de welgestelden

Fig. 44. Dame uit Birma.

wordt door kostbare zijden jakjes ook het bovenlijf bedekt (Fig. 44).

Het derde land, dat in de vrouwenkleeding het tropische

type in zuiveren vorm heeft behouden, is Siam. Dààr bestaat de kleeding van de vrouw uit het volk binnens-

Fig 45. Meisjes uit Siam.

huis slechts uit een korte, tot even aan de knie reikende sarong.

Op straat en bij feestelijke gelegenheden wordt ook

Fig. 46. Parsis.

het bovenlijf door een lichtgekleurden doek, die op de slendang gelijkt, omhuld. Deze loopt van den linkerschouder dwars over de borst en laat den rechterschouder vrij (Fig. 45).

Dezelfde grondgedachte der vrouwenkleeding vinden

wij in veel rijker en kunstiger vorm terug bij de meer westelijk wonende Parsis, wier kostuum volkomen beantwoordt aan onze moderne opvatting en veilig op ieder gemaskerd bal zou kunnen gedragen worden. (Fig. 46). Nog verder westelijk, in Perzië, heeft zich een andere, diep ingrijpende invloed op de kleeding doen gelden, namelijk de godsdienst van den Islam in zijn lateren vorm, die voorschrijft dat de vrouw zich niet anders dan streng omhuld in het publiek mag vertoonen.

Binnenshuis draagt de Perzische vrouw een wijd fluweelen jak, daaronder een wijd-uitstaand kort rokje, dat de beenen van het midden der dij af volkomen naakt laat (Fig. 47); de voeten steken somtijds in kleine, geborduurde meestal roode pantoffels.

Als zij uitgaat bedekt de vrouw eerst het hoofd met een sluier, de beenen worden in een paar broekspijpen gestoken en over het geheel wordt een wijd geplooide, tot den grond reikende mantel uitgespreid, die elken lichaamsvorm onzichtbaar maakt.

Het nationaal kostuum der Koerdische vrouw (Fig. 48) komt volmaakt met het Perzische overeen, alleen vallen hier de rokken wat ruimer.

Als wij ons van de bakermat der tropische kleeding naar het oosten en noorden wenden, dan ontmoeten wij daar twee der meest interessante volken, die sedert eeuwen een geheel op zich zelven staanden ontwikkelingsgang hebben doorgemaakt, de Chineezen en de Japanners.

In China is het vrouwelijk gewaad, voor zoover wij weten, sedert eeuwen slechts weinig veranderd; in het noorden heeft het arktische beginsel, in het zuiden het tropische de overhand behouden.

In Shanghai (Fig. 49) dragen de vrouwen de broek

en het jak met mouwen, zooals ons de photographie

Fig. 47. Perzisch meisje.

van een jong meisje uit den gegoeden stand toont. Haar

Fig. 48. Koerdische vrouwen.

houding, dààr niet in strijd met hare waardigheid, zou een Europeesche dame euvel geduid worden.

In Hongkong (Fig. 50) zijn de jakken wijder en de broek is een rok geworden. De eigenaardige sluiting van het jak, dwars onder den rechterarm is overal dezelfde. Dat ook de Honkongsche dame, evenals die uit Shangai, tot den meer gegoeden stand behoort, bewijzen hier weder de kleine voeten.

Fig. 49. Chineesche vrouw van Shangai.

Wij moeten hier aanstippen, dat ook in het zuiden bij dit bij uitstek praktisch volk, de vrouw bij den arbeid een broek draagt. In Kanton zag ik tal van visschende en roeiende Chineesche vrouwen van lageren stand, allen in wijde, zwarte broeken aan 't werk.

De Japansche vrouwenkleeding dient iets uitvoeriger te worden behandeld, vooreerst omdat zij uniek is wat den vorm betreft, en dan ook omdat zij van

alle vrouwelijke kleederdrachten der moderne volken uit een geneeskundig oogpunt bekeken, verreweg de beste is.

Fig. 50. Chineesche vrouw van Hongkong.

Bij de Aïnos, in het meest noordelijk gedeelte, die door de echte Japanners met diepe verachting worden aangezien

Fig. 51. Japansche meisjes in onderkleeren.

en waarschijnlijk de oerbewoners van Japan zijn, draagt de vrouw een korte, nauwsluitende broek, maar de man niet.

Het eigenaardige streven dier vrouwen om zich een mannelijk voorkomen te geven, uit zich ook in de zonderlinge gewoonte der jonge meisjes om zich op het gelaat een sierlijken zwarten knevel te laten tatoeëeren, die in een elegante krul naar het oor loopt.

Voor eenige jaren was in Japan zelf een levendige strijd tusschen Europeesche en inlandsche kleederdrachten. Bij den man behaalde in veel opzichten de Europeesche dracht de overwinning; de parapluie, de vilten hoed en de uniform hebben daar voorgoed burgerrecht verkregen. Bij de vrouw heeft na harden strijd de aangeboren smaak getriompheerd en de westersche kleederdracht verdwijnt hoe langer hoe meer.

De eischen, die der Japansche vrouw ten opzichte van haar „figuur" gesteld worden, zijn geheel verschillend van die in Europa. De „taille" is verboden; de breede heupen der vrouw moeten verborgen blijven. Het smalste gedeelte van het lichaam is bij de knie; de kunst van het damestoilet ligt in de keus der kleuren en in het schilderachtig vallen der plooien.

Als wij de verschillende onderdeelen van het toilet der Japansche vrouw nagaan, dan zien wij (Fig. 51) als het meest intieme kleedingstuk niet het hemd, maar een schort, om de heupen bevestigd en het lichaam nauw omsluitend, den grondvorm der tropische kleeding. Dit schort is meestal van een roode kleur, die voortreffelijk bij de geelwitte tint van de huid komt.

Daaroverheen komt de kimono, het bekende hoofdbestanddeel der Japansche vrouwenkleeding, een bonte, op

de schouders rustende doek met zeer wijde mouwen, die van voren overgeslagen wordt en het lichaam nergens knelt. Over die eene kimono wordt desnoods een tweede en derde en vierde geslagen; alle zitten zoo los, dat zij gemakkelijk kunnen worden afgestroopt (Fig. 52), zooals dit bij voorbeeld bij het wasschen van het haar geschiedt.

Fig. 52. Japansche vrouw, die zich het haar wascht, met afgestroopte kimono.

Binnenshuis wordt in den zomer slechts een lichte, juist tot den grond reikende kimono gedragen, die met een gordel om de heupen wordt saamgehouden (Fig. 53).

Juist andersom als in Europa, worden bij feestelijke gelegenheden meer en grootere kleedingstukken aangedaan.

De eene kimono wordt over de andere aangetrokken, elke volgende is iets langer dan de vorige, daarover in plaats van den smalleren gordel de breede Obi, een stijve, zware band van bonte, dikke zijde, die op den rug

tot een breeden, hoog uitstaanden strik wordt geknoopt (Fig. 54).

Deze obi, verscheiden malen omgeslagen, en daarbij nog dikwijls gevoerd, bedekt al de golvende lijnen tusschen borst en heup, zoodat de Japansche dame in

Fig. 53. Japansche in huisgewaad.

vol ornaat (Fig. 55) een geheel vertoont dat naar beneden smaller uitloopt.

Beneden de knie spreiden de bonte, lange kleederen zich weder waaiervormig over den grond uit en het eischt veel oefening, door aanhoudend de knieën naar binnen

te bewegen, de kleederen bij het loopen altijd weêr in

Fig. 54. Japansche vrouw, die zich de obi omslaat.

den voorgeschreven waaiervorm over den grond te doen

vallen. Daarom is de gang van de Japansche kort trippelend, met naar binnen gekeerde voeten en knieën. De Europeaan moet zich eerst goed van dit alles rekenschap geven, om in weerwil van de hem zoo ongewone beweging en houding, de verwonderlijke bevalligheid der Japansche vrouw te kunnen bewonderen.

Fig. 55. Japansche vrouw in vol toilet.

Omgekeerd vindt iedere welopgevoede Japanner het met de voeten buitenwaarts loopen der Europeesche dames zéér onfatsoenlijk.

De voeten zijn bloot of bedekt met korte sokken, met een afzonderlijke plaats voor den grooten teen. Op de straat worden de getas, houten plankjes met twee hooge dwarsplankjes gedragen, die de draagster zoo lang maken, dat de in huis slepende kleederen nu recht omlaag hangen. Trouwens, over het algemeen schijnen de lange kleederen voornamelijk slechts in huis, en op straat kortere gedragen te worden.

In het koeler seizoen en in den winter, die eenigszins met het Italiaansche klimaat overeenkomt, wordt een

Fig. 56. Japansche vrouw in winterkostuum.

gevoerde kimono gedragen en om het hoofd een soort baschlik, die ook den hals bedekt. (Fig. 56).

In het algemeen onderscheidt zich het zomer- van het wintertoilet slechts door het aantal over elkander aangebrachte kleedingstukken.

Als zakken dienen de wijde mouwen, de obi en de borstplooien van de kimono.

Deze schilderachtige dracht is mooi en tevens gezond, omdat zij nergens het lichaam knelt. Wij kunnen dan ook met voldoening constateeren dat de kimono als huiskleeding op Java, en ook bij vele Hollandsche dames burgerrecht heeft verkregen. Voor Europeesche behoeften moesten alleen met het oog op een andere manier van zich te bewegen eenige onbeteekenende veranderingen in het snit aangebracht worden, die het uitstaan beneden de knie verhinderen. Het ware te wenschen. dat dit product van Japansche beschaving meer en meer ook in het overige gedeelte van Europa ingang vond.

In Korea, dat half Chineesch half Japansche land, treffen wij een combinatie van beide kleederdrachten aan (Fig. 57), wijde, zijden broeken en daarover een geplooide rok, die de geheele, meestal niet zeer fraaie figuur omhult.

In de Nieuwe Wereld vindt men behalve bij de primitieve volken nauwelijks één stam, die zich op het bezit van een eigenlijk nationaal costuum kan beroemen. De ontwikkeling van Amerika is zoo snel tot stand gekomen en was steeds zoo onder den invloed van moderne Europeesche begrippen, dat de tijd en de gelegenheid ontbraken voor het ontstaan van een speciale kleederdracht.

De vrouwen van Nieuw-Mexiko (Fig. 58) dragen een kleeding, die op phantastische wijze uit tropische en arktische elementen is saamgesteld. De lederen broek

en de gevlochten lederen schoenen zijn klaarblijkelijk van Indiaansche herkomst, de bontgekleurde bedekking van het bovenlijf en de korte rok hebben iets Spaansch.

Fig. 57. Meisjes van Korea.

In Noord-Afrika, Klein-Azië tot in Turkije heeft de Mohammedaansche godsdienst een krachtigen invloed op

de bekleeding van het lichaam der vrouw uitgeoefend, voorzoover het openbaar leven betreft. Afgezien van de voorliefde voor wijde broeken, die de meeste vrouwen

Fig. 58. Vrouwen van Nieuw-Mexiko.

dáár aan den dag leggen, is het voornamelijk het bedekken van het gelaat, wat de nationale typen dáár van alle andere onderscheidt.

Als bizonder kenschetsend vermelden wij hier één kostuum, uit de zoo talrijke variaties van oostersche kleeding. Het is dat van de Fellah-vrouw (Fig. 59), die

Fig. 59. Fellah-vrouw.

het onderste gedeelte van haar gelaat verbergt en slechts het voorhoofd en de bizonder mooie, groote, schitterende oogen vrij laat, en bovendien een grooter gedeelte van

de buste, dan naar onze begrippen in het publiek gepast zou zijn.

Hier zien wij weder een voorbeeld van het eigenaardig

Fig. 60. Arabische vrouw.

verschil in uiting van het gevoel van betamelijkheid, geheel onafhankelijk van de zedelijkheid. De Europeesche vrouw bedekt alles eer dan haar gelaat, de Oostersche

slechts het gelaat en is onverschillig voor het overige. Worden zij in ongekleeden toestand verrast, dan verbergt de Europeesche nog altijd, evenals de Venus van Medici, den boezem en de schaamdeelen met de handen, de Oostersche alleen het gelaat.

De booze wereld beweert, dat in het Oosten het bedekken van het gelaat wel-is-waar is voorgeschreven, maar dat de vrouwen zich er niet aan zouden storen, als haar eigen belang er niet mede gemoeid ware; en dit zou inderdaad het geval zijn, omdat de meesten wel zeer mooie oogen en een zuiver voorhoofd, maar meestal een groven neus en een leelijken mond moeten hebben.

Dat er iets waars in dit vermoeden is, wordt iets waarschijnlijker door het feit, dat het gebruik om het gelaat te bedekken niet door alle Oostersche vrouwen even streng wordt nageleefd. Het fraaie gelaat van de Arabische (Fig. 60) levert ten minste het bewijs, dat zij althans om aesthetische redenen den sluier best missen kan.

Wij zullen ons tevreden stellen met deze voornaamste vertegenwoordigsters der niet-Europeesche nationale kleederdrachten, om een kort overzicht te geven van de overeenkomstige verhoudingen in ons werelddeel.

b. HET NATIONAAL KOSTUUM IN EUROPA.

In een vorm die aan het klimaat beantwoordt, heeft in Europa over het algemeen het arktisch element bij den man, het tropische bij de vrouw de overwinning behaald. Een enkele uitzondering vinden wij in de Schotsche kleeding, die ook voor den man den tropischen rok voorschrijft.

In de steden is de nationale kleederdracht met zeldzame uitzonderingen tegenwoordig overal verdwenen, op het land daarentegen, bij de boeren, heeft zij zich op vele plaatsen in meer of minder zuiveren vorm gehandhaafd.

Zwitserland, vroeger zoo rijk aan nationale kostuums, heeft die verloren, sinds het meer en meer een groot hotel is geworden. Wat men er nu nog van vindt, is meestal, evenals de gemzen, een kunstproduct.

Karakteristiek voor de nationale kleeding der vrouw in Europa over het algemeen is, dat de rokken meestal de voeten vrijlaten en dat het meeste gewicht aan de hoofdbedekking wordt gehecht.

In Duitschland is in vele streken, die nog niet geheel bedorven zijn door spoorwegen, vreemdelingen en dagbladen, bij den boerenstand de nationale kleeding in zuiveren vorm bewaard gebleven.

Een der meest gewilde kostuums is dat van de Sennerin (koedeern) in Opper-Beieren, dat meestal voor het Tyroolsch kostuum doorgaat (Fig. 61). De korte rok die de krachtige goed gevormde kuiten laat zien; de kleine, donkere, met groen en met boschhaneveeren versierde hoed, het bonte gesnoerde keurslijf, ieder kent ze. De hals en de benedenarmen zijn bloot.

Den borstdoek hebben alle Zuidduitsche volken gemeen; evenals de Sennerin tooit hij ook het meisje uit

Fig. 61. Sennerin uit Opper-Beieren.

het Markgrafenland (Fig. 62), bij wie hij, met den bree-

den hoofdstrik, die ook in den Elzas wordt gevonden,

Fig. 62. Meisje uit het Markgrafenland (Baden).

het eenig overblijfsel van de vroegere boerenkleeding uitmaakt.

Fig. 63. Meisje uit Schapach (Schwarzwald).

Hooger op, in de bergen van het Schwarzwald, vindt men het boeren-nationaal costuum in groote afwisseling. Als voorbeeld moge het lieve meisje uit Schapach die-

Fig. 64. Vrouwen uit het Gutachdal (Baden).

nen (Fig. 63) met haar sierlijk hoofddeksel van zwarte zijde en schuin geregen keurslijf. Niet ver van daar, in het Gutachdal, waar de mannen 's zomers en 's winters pelsmutsen dragen, ziet men de vrouwen met den breedgeranden stroohoed, met groote, helroode pompons versierd, met het roode keursje, de bloote armen en de witte kousen in steeds dezelfde combinatie (Fig. 64).

Deze weinige voorbeelden, die de hoofdtypen van de buitengewoon talrijke Zuidduitsche volksdrachten vertegenwoordigen, mogen voldoende zijn om het smaakvolle en schilderachtige er van aan te toonen. In het noorden zijn de nationale kostuums schaarscher, minder bont, en veel smakeloozer. Bekend zijn de vrouwen van Altenburg, omdat zij de kortste rokken dragen, bekend zijn ook de vrouwen uit het Spreewoud, omdat vele er van als min naar Berlijn trekken. Wat men daar evenwel ziet is meestal niet meer het onvervalschte nationale kostuum. Op echtheid kan de photo (Fig. 65) bogen, die in het Spreewoud zelf genomen is. Mooi en schilderachtig kan men dit kostuum niet noemen; het heeft echter dit voor, dat het de voeten en de armen vrij laat.

Het rijkst van alle landen aan nationale kleederdrachten is op 't oogenblik nog Nederland. Hier is niet alleen in de dorpen, maar ook in vele steden de volksdracht onveranderd bewaard gebleven; zelfs heeft de kleeding van sommige standen door haar eeuwenlang bestaan de beteekenis van volksdracht gekregen. Hiertoe behoort o. a. het half-zwarte, half-roode kostuum der weezen te Amsterdam (Fig. 66) met het eigenaardige witte kapje en den witten halsdoek.

Op het eiland Marken heeft zich de nationale klee-

Fig. 65. Vrouwen uit het Spreewoud (Brandenburg).

derdracht evenals al het huisraad meer dan twee eeuwen onveranderd gehandhaafd.

Ook in de provincie Zeeland zijn de schilderachtige kostuums, de kanten muts, de korte rok, de bloote armen algemeen (Fig. 67), en wel zóó karakteristiek, dat de bewoner der streek aan enkele schakeeringen van het toilet kan zien, van welk eiland de draagster afkomstig is. Voor den vreemdeling, die Nederland bezoekt, ligt een eigenaardige bekoring in die piëteit, dat taaie vasthouden aan voorvaderlijke gebruiken, dat het Nederlandsche volk eigen is. Evenals de huizen, de grachten, de schepen, zijn ook de bewoners en bewoonsters teekenachtige en levenskrachtige afstammelingen van den goeden, ouden tijd.

Fig. 66. Amsterdamsch weesmeisje.

In een bijzonderen roep, wat nationale kleederdracht en vrouwenschoonheid betreft, staat de provincie Friesland. Dáár stellen zelfs de dames der aristocratie er prijs op, zich bij feestelijke gelegenheden in het

nationaal kostuum te kleeden, en dit gebruik eerend,

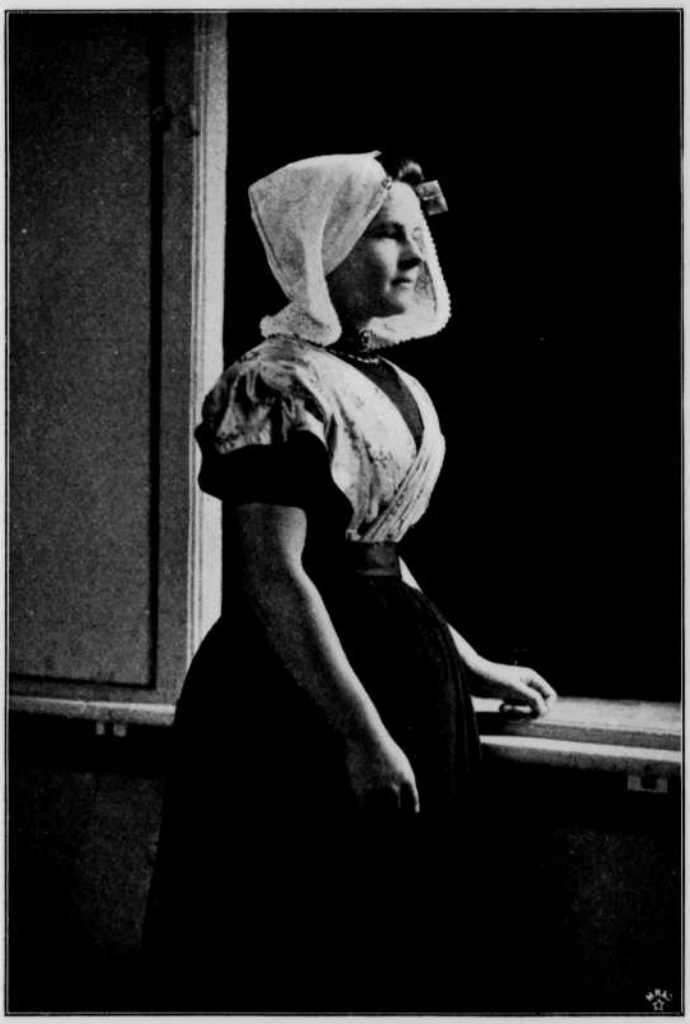

Fig. 67. Zeeuwsch meisje.

heeft ook de jonge Koningin eenige jaren geleden, bij

Haar bezoek aan dit gewest, zich in het Haar aangeboden Friesch kostuum laten photographeeren.

Evenals Zuid-Duitschland en Nederland is ook het

Fig. 68. Noord Tyroolsche van Passeier.

zeer gemengde Oostenrijk rijk aan schilderachtige volksdrachten. Als voorbeelden vindt men hierbij de

Fig. 69. Zuid-Tyroolsche van Gröden.

Fig. 70. Meisje uit Agram.

afbeeldingen van twee Tyroolsche meisjes, van Passeier

(Fig. 68) en uit Gröden (Fig. 69), zoo ook een vrouw uit Kroatië, uit de streek van Agram, (Fig. 70) en

Fig. 71. Meisje uit de Bukowina.

eindelijk een meisje uit de Bukowina (Fig. 71). En evenals Nederland heeft ook Oostenrijk eenige bijzondere

standen, die door hardnekkig aan hun kleederdracht te blijven hechten, deze als 't ware tot een nationaal kos-

Fig. 72. Weener waschmeisje.

tuum hebben verheven. De meest bekende standskleeding is die der Weener waschvrouw, die met den bonten,

gespikkelden hoofddoek, het levendig gekleurde halsdoekje en het groote, propere voorschoot sedert jaren reeds een vast type geworden is (Fig. 72).

Fig. 73. Dalekarlisch meisje.

Ook hier is, evenals in andere landen, de eigenaardige hoofdbedekking, zoowel als de korte rok het „Leitmotiv" der volksdracht.

Wij zouden nog tal van dergelijke voorbeelden kunnen

Fig. 74. Bruid van Bergen. Noorwegen.

bijbrengen, maar het ligt buiten het bestek van dit boek een volledig overzicht van alle Europeesche nationale kleederdrachten te geven.

Om te besluiten willen wij nog enkele van de fraaiste kostuums van Skandinavië aanstippen. Om haar lichamelijk schoon en haar smaakvolle kleeding zijn de vrouwen van Dalekarlië (Fig. 73) bekend. Merkwaardig zijn in dit hoognoordsch kostuum de punten van overeenkomst met het tropische type. De spits toeloopende muts van de Dalekarlische vrouw schijnt een afstammeling te wezen van het evenzoo gevormde hoofdtooisel der Dajaksche vrouw (Fig. 18 en 20). Daarbij komt dat de rok, daar zoowel als hier, in het oog vallend kort is.

Een meisje in bruidsgewaad (Fig. 74) uit Bergen, draagt dezelfde kroon als haar bruine zusters in het binnenland van Sumatra. Zóó reiken Zuid en Noord in het tropisch kleed der vrouw elkander de hand.

Eindelijk noemen wij nog een meisje uit Wingåker (Fig. 75) wier hoofdtooi ook gevonden wordt in Zeeland, Vlaanderen, in Lotharingen, in Arles en in enkele streken van Italië.

Dat juist in Skandinavië zulke interessante geschiedkundige studiën over de nationale kleederdracht te maken zijn, blijkt behalve uit deze punten van overeenkomst ook nog uit het boven aangehaald merkwaardig feit, dat in het noorden van Zweden, in de streek van Jerrestad, door de boerenmeisjes een kleedingstuk, de Hoste sarken, gedragen wordt, waarin het oud-Grieksche type van den Chiton is bewaard gebleven.

Uit de aangehaalde voorbeelden ziet men, dat in Europa bij de vrouwelijke volkskleederdracht uitsluitend het tropisch beginsel, de om de heupen bevestigde rok, burgerrecht heeft gekregen.

Slechts enkele streken, waar de vrouwen algemeen bij de uitoefening harer bezigheden een broek dragen,

maken hierop een uitzondering. Een voorbeeld hiervan vinden wij bij de vrouwen in Astrakan, die zich met de

Fig. 75. Meisje van Wingåker. (Zweden).

bereiding van caviar bezig houden. (Fig. 76).

Eveneens is de broek algemeen in gebruik bij de

„Sennerinnen" in Tyrol, Zwitserland en Stiermarken, als zij op de alm de koeien hoeden, bij de vrouwen van

Fig. 76. Vrouwen van Astrakan bij de bereiding van caviar.

Arcachon, als zij oesters visschen, bij die in de Borinage in België, als zij in de mijnen werken, en bij de Friezinnen

bij de hardrijderij op schaatsen. In al die gevallen wordt de rok als hinderlijk bij het werk afgelegd, maar in gewone omstandigheden weer aangetrokken.

Wij hebben tot zoover de vrouwenkleeding van haar allereerst ontstaan af in haar ontwikkeling gevolgd, tot aan de schijnbaar zoo geheel uiteenloopende nationale kleederdrachten, die tot op heden bewaard zijn gebleven. Maar wij hebben tot dusver nog geen melding gemaakt van een zeer gewichtig verschijnsel, dat van den beginne af een buitengewoon overwegenden, ja den allerbelangrijksten invloed op de kleeding der vrouw heeft uitgeoefend — en dat is?

Sta mij toe, het antwoord hierop in den vorm van een sprookje te geven:

Er was eens een machtig vorst, die wijd en zijd om zijn wijsheid bekend was. Toen hij reeds op jaren gekomen was, trouwde hij een schoone lieve vrouw, die hem spoedig door de geboorte van een dochtertje den gelukkigste aller stervelingen maakte. Het prinsesje scheen van haar vader den geest, van haar moeder de aanvalligheid geërfd te hebben en werd spoedig de lieveling van het geheele hof. Zij was in alle opzichten een kind, wreed en teeder, driftig en lieftallig, onbestendig en hartstochtelijk, vol luimen en overmoed, en als zij den een of anderen streek had uitgehaald kon toch niemand in ernst boos op haar wezen, zoodra zij met een aardigheidje het weer goed wilde maken.

Wel vermaande de koning haar dikwijls met ernstige woorden, maar al moest zij ook in stilte erkennen, dat hij gelijk had; toch vergat zij het weêr even spoedig, omdat de koningin, haar moeder, haar in alles toegaf en haar vol moederlijken trots bewonderde; en zoo bleven al de vermaningen van den koning vruchteloos.

Toen het nu niet langer zoo kon gaan, besloot de koning zijn mooi dochtertje aan het toezicht van drie hofdames toe te vertrouwen, die hij zeer zorgvuldig voor haar had uitgekozen.

De eerste hofdame was altijd lief en zachtzinnig, gaf niemand een hard woord en haar engelachtig lieve stem drong tot het hart door van allen die haar hoorden. Haar berisping klonk als een vriendelijk verzoek; en als haar oogen vochtig werden van tranen, deed ieder wat zij wenschte, en wat zij wenschte was altijd goed.

De tweede hofdame was een wondermooi meisje met diepe, groote oogen en lang donker haar. Zij was altijd kalm en vastberaden, en zich van hare kracht bewust. Zag zij iets leelijks of slechts, dan werd zij stil en sprak geen woord. Haar zwijgen zei meer dan woorden en maakte diepen indruk op wie verkeerd had gedaan.

De derde was niet schoon, maar altijd vroolijk en goed geluimd, niets was haar te veel en overal was zij bij. Haar prettige lach klonk als de tonen eener zilveren klok.

Het prinsesje hield van alle drie evenveel, en spoedig had zij alle drie om den vinger gewonden. De eerste hofdame was haar lieveling, en als haar oogen vol tranen stonden, dan kon zij zich zoo lief tegen haar aanvleien en zulke zoete woordjes zeggen, dat zij spoedig alles vergat en het kind vol liefde in de armen drukte. En als de tweede stil werd en haar den rug toekeerde, dan sloop het prinsesje stilletjes om haar heen, stak de tong uit en trok zulke malle gezichten, dat de hofdame luid begon te lachen, en dan had zij het spel gewonnen. Met de derde was dit alles niet noodig; die deed vanzelve alles wat het prinsesje graag wilde; zij zette haar nog meer tot grappen aan.

Het liefste wat het prinsesje deed was door de stad te dartelen om de menschen te plagen en uit te lachen, en als hofdame No. 1 weende, liet zij haar thuis en ging met de beide anderen uit. En als hofdame No. 2 een stille bui had, liet zij haar ook thuis en ging met No. 3 uit, die altijd klaar was. Maar meestal waren zij met haar vieren en in plaats van één stout kind had de koning er op vier te letten.

Nu ging hij zelf weinig uit om aan zijn hooge positie niets te kort te doen. Maar het prinsesje was altijd bij den weg. Iedereen kende haar en zij kende iedereen bij den naam. Waar maar iets te doen was, was ook het prinsesje en waar het prinsesje was, was ook altijd wat te doen, daar wist zij wel voor te zorgen. En hoe zij de menschen ook plaagde, toch droeg ieder haar op de handen en als zij iemand voor den gek had gehouden, kon zij zóó hartelijk lachen, dat iedereen meêlachte en ten slotte het arme slachtoffer zelf ook.

Inmiddels had zij haar achttiende jaar bereikt en was toch nog een echt kind gebleven, dat haar vader veel zorg baarde, omdat zij van de heele stad een gekkenhuis had gemaakt, waar niemand zich meer om wetten of verordeningen bekommerde.

Om zich rust te verschaffen, besloot de koning haar uit te huwelijken en zocht een jongen, mooien prins uit, die haar reeds lang met verliefde oogen had aangezien. Het prinsesje had er geen bezwaar tegen; het bruiloftsfeest werd met groote pracht gevierd en alles scheen in orde. Voor háár bestond er nu in de wereld niets meer dan haar prins, en voor hem niets anders dan zijn prinses.

De eerste hofdame genoot nu de hoogste gunst, zij was onuitputtelijk in teedere zorgen voor het jonge paar

en week niet van hun zijde. De tweede hofdame zag het prinsesje met vriendelijke oogen aan en zei niets, en de derde hofdame zat in een hoek, rekte zich uit en geeuwde.

Maar spoedig begon dit mooie, stille leven de prinses te vervelen en toen zij nu ook bemerkte, dat haar prins toch alles deed wat zij wilde, begon spoedig het oude leventje opnieuw en de drie hofdames en de vorstelijke echtgenoot togen met haar als om strijd mede naar vroolijke optochten in de stad, naar maskerades, bals, wedrennen, volksfeesten en alle mogelijke pretjes, waar het lustig en ongebonden toeging. En overal maakten zij zich vroolijk over de eerbare lieden en zetten de pretmakers tot alle mogelijke streken aan, en de ergste van allen was het prinsesje en na haar kwam de prins met de hofdames.

Ten slotte had de koning niets meer te zeggen. De prinses stoorde zich in 't minst niet meer aan hem; zij deed, wat zij wilde. En de goede koningin vond alles goed en sprak haar bij den koning in alles voor.

Eindelijk werd het den koning toch al te erg en op een goeden dag liet hij het prinsesje met haar heel gezelschap opsluiten en beval, dat niemand bij haar mocht worden toegelaten. Maar hij had buiten den waard gerekend. Het gerucht ging als een loopend vuur door de stad, het volk werd rumoerig en trok in groote troepen naar het paleis om het prinsesje te bevrijden.

De woordvoerders begaven zich naar den koning en zeiden hem kort en duidelijk, dat hij nu oud genoeg was, dat hij lang genoeg geregeerd had en nu wel wat rust kon gaan nemen; de beurt was nu aan de prinses.

De koning liet de prinses roepen en deelde haar mede welke eischen het volk hem had gesteld.

Eerst was het prinsesje zeer verschrikt en wilde er niets van hooren, maar toen haar vader haar aan het verstand bracht, dat zij nu eenmaal het hart van het volk had veroverd en het haar plicht was aan hun wensch gehoor te geven, gaf zij eindelijk toe onder voorwaarde, dat haar goede vader altijd bij haar zou blijven om haar met raad te dienen. En zoo werd het prinsesje koningin en haar prins werd koning.

Het regeeren verschafte haar veel pleizier, zij regeerde er dan ook lustig op los, en al voerde zij er ook nog zulke domme dingen bij uit, toch liep alles meestal goed af, en de oude koning, die van tijd tot tijd eens toezag, was er zelf verbaasd over. Slechts als het eens al te erg werd en alles ten onderste boven dreigde te loopen, vroeg zij haren vader om raad; zij volgde dien trouw op tot alles weer in orde was. En zoo regeerde zij nog lange, lange jaren, bemind en bewonderd door haar gemaal, haar drie hofdames en geheel haar ontelbaar groot volk.

En zoudt ge nu willen weten wie die oude koning was en hoe zijn dochter heette?

De oude koning is niemand anders dan het gezond menschenverstand, zijn vrouw de phantasie, de drie hofdames de liefde, de schoonheid en de weelde, de prins is „de man", onverschillig of hij beminde, gade, vader, broeder of neef is, en de mooie, wufte, door allen beminde en bewonderde kleine Koningin is de Mode.

III.

DE MODE.

Wij hebben in de voorgaande bladzijden reeds aangetoond, dat het schaamtegevoel niets te maken heeft met het ontblooten van het lichaam en dat het niets anders is dan verlegenheid en beschaamdheid over het ontbreken van een door de heerschende zeden en gewoonten voorgeschreven sieraad. Van oudsher is dit gevoel bij de vrouw veel sterker geweest dan bij den man, want de vrouw hecht zich met veel meer liefde en vasthoudendheid aan de oude gebruiken, terwijl de praktische man veeleer tot nieuwigheden neigt. De vrouw vertegenwoordigt het behoudende, de man het vooruitstrevende element in het huisgezin. Wij hebben ook gezien, dat de vrouw, in nog veel hooger mate dan de man, niet voor een offer terugdeinst, bereidwillig de hevigste pijn duldt en zelfs haar lichaam laat verminken, om het naar het heerschend gebruik te kunnen versieren.

Een der meest sprekende voorbeelden daarvan is de afschuwelijke gewoonte der infibulatie, waaraan zich nog steeds veel meisjes der Soedaneezen, Somali en Galla zonder klagen onderwerpen, wetende dat zij daardoor in de schatting van den man rijzen.

Deze blinde onderwerping aan de heerschende ge-

bruiken, dat angstig vasthouden aan de overlevering, dat diepe gevoel van schaamte, van beleedigde ijdelheid en onteering, dat zich aan het afleggen van het gebruikelijke kleedingstuk of sieraad verbindt, bestond bij de bijna naakte natuurvolken van oudsher in dezelfde mate als bij de hoogst ontwikkelde beschaafden. Een Vuurlandsche vrouw smeert op haar naakte lichaam de gebruikelijke witte en zwarte overlangsche strepen met dezelfde angstvallige zorg waarmee de Japansche de kunstige vouwen van haar talrijke, kleurige kimono's over elkander legt. Zóó opgevat heeft de mode altijd bestaan.

Als wij tegenwoordig echter spreken van de mode in de gewone beteekenis die daaraan in Europa wordt gehecht, dan verstaan wij daaronder niet het natuurlijk vasthouden aan de door conventie heilig geworden kleeding, die voor de draagster of den drager een gewaardeerd teeken van zijn stand of afkomst is, maar een pas in de laatste eeuwen opgekomen streven naar een gemeenschappelijke kleederdracht, die den persoonlijken stand zoo veel mogelijk verbergt, en het voor iedereen mogelijk maakt, tegen anderen op te doen. En nu eenmaal de mode in dezen zin door de traditie geheiligd is, is het alweder de vrouw, die haar wetten nog veel nauwlettender gehoorzaamt dan de man.

De tegenwoordige heerenmode ontvangt haar bevelen in den laatsten tijd voornamelijk uit Londen, die der dames wordt altijd nog door Parijs beheerscht, terwijl vroeger ook Italië, Spanje en Nederland een krachtigen invloed uitoefenden. Sedert den schitterenden tijd der Fransche Lodewijken is Parijs de hoofdstad der modes geworden en tot den huidigen dag gebleven.

De moderne mannelijke kleeding is geheel gebaseerd

op het arktische beginsel: broek, buis met mouwen en laarzen, de vrouwelijke daarentegen is trouw gebleven aan den tropischen grondvorm: de om het middel bevestigde rok.

Ook de bij sommige gelegenheden door de mode voorgeschreven, min of meer uitgebreide ontblooting van de armen en het bovenlijf en het streven hun vormen zoo duidelijk mogelijk in het oog te doen springen, berust op tropische overleveringen. De kousen en schoenen, de eenige kleedingstukken, die zuiver arktisch zijn, zijn bij de vrouw meestal veel dunner en lichter bewerkt dan bij den man.

In weerwil van deze overeenkomst wat den grondvorm betreft, is het moderne vrouwenkostuum toch aanmerkelijk van den natuurlijken vorm afgeweken en heeft het in verschillende onderdeelen een diep ingrijpende en belangrijke verandering ondergaan.

Om de elementen, die bijgedragen hebben tot het tot stand komen der vrouwelijke kleeding volgens de tegenwoordige mode naar waarde te schatten, is het voldoende de kleederdrachten der laatste vijf eeuwen nader te beschouwen. Om duidelijk te blijven zullen wij evenwel alleen de meest belangrijke vormen daarvan behandelen.

De deelen, waaruit de tegenwoordige vrouwenkleeding is samengesteld, zijn: het hemd, de onderbroek, de onderrokken, de kousen, de kousebanden en de schoenen of laarzen, het bovenkleed en het corset.

De tropische rok heeft zich gesplitst in het bovenkleed, dat ook het bovenlijf bedekt, en den onderrok, later heeft zich daarvan het hemd en nog later de onderbroek losgemaakt.

De tropische gordel is langzamerhand vervangen geworden door het corset.

De aan de arktische kleeding ontleende schoenen, kousen en kousebanden vormen een door het klimaat vereischte uitbreiding van het tropische vrouwentoilet.

Van al die kleedingstukken heeft in de ontwikkelingsgeschiedenis der moderne vrouwenkleeding het corset om verschillende redenen de gewichtigste rol gespeeld. Alvorens evenwel deze evolutie nader te bespreken, moeten wij ons rekenschap geven van den invloed, dien de voetbekleeding op het overige lichaam en den vorm van zijn omhulsels heeft gehad.

Wanneer het lichaam (Fig. 77) op de geheele voetzool rust, dan neemt het bij rechten stand een houding aan, waarbij het met de minst mogelijke inspanning der spieren in evenwicht blijft, de zoogenaamde slappe houding. De schouders hangen af, het hoofd helt over naar voren, de buik wordt vooruitgestoken en de beenen en knieën worden licht naar voren doorgebogen.

Verhoogt men evenwel de hielen door hakken, dan wordt het bovenlijf boven de lendenholte gewelfd, de borst komt naar voren, het hoofd verheft zich, de beenen worden gestrekt en de buik ingetrokken; het lichaam staat in de zoogenaamde militaire houding (Fig. 78).

Komt reeds aan het naakte lichaam in zijn natuurlijk evenwicht de slappe houding eenerzijds, de militaire houding anderzijds duidelijk uit, in nog veel hoogere mate is dit het geval bij het met kleederen bezwaarde lichaam en wel des te meer hoe zwaarder de kleederen zijn. Van de luchtig gekleede lichamen der Grieksche vrouwen bestaan vele afbeeldingen in de eerste houding, maar de meeste kunstenaars hebben er de voorkeur aan gegeven,

door het naar achteren schuiven van het bekken en het een weinig vooroverbuigen van het bovenlijf een voor

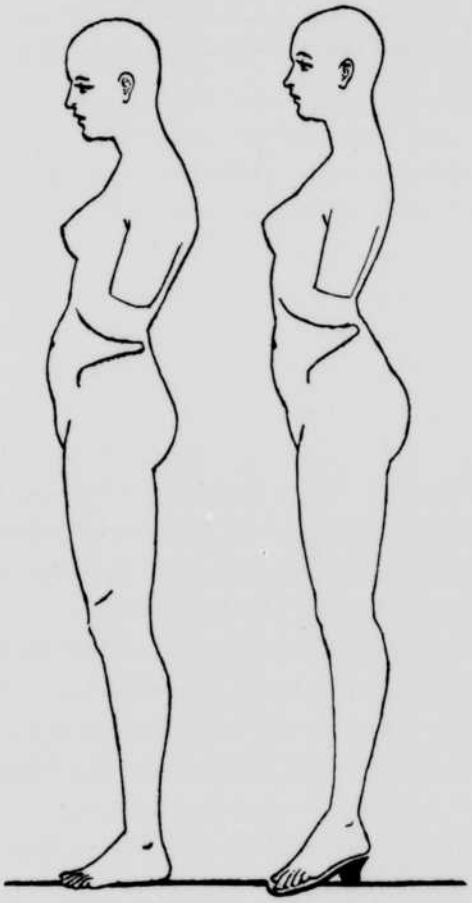

Fig. 77. Fig. 78.

Fig. 77. Houding van het lichaam bij den stand op de geheele voetzool.
Fig. 78. Houding van het lichaam bij den stand op de punt van den voet (met hakken).

hun gevoel schooneren evenwichtsstand te scheppen, zooals bij de Aphrodite van het Vaticaan, en evenzoo bij de Venus

van Medici zeer duidelijk is uitgedrukt. Bij gaande of voortschrijdende vrouwelijke figureu zonder krachtige actie wordt evenwel de typische slappe houding weêr aangenomen, zooals bij de gesluierde Aphrodite ἐν Κήποις [1])

De invloed van de hak op de vrouwenkleeding zal uit het volgende duidelijk worden.

Kunnen wij op dit punt zeggen: „kleine oorzaken, groote gevolgen", juist andersom is het, als wij nu tot de ontwikkeling van het moderne costuum terugkeeren en ons afvragen, wanneer en hoe het corset is ontstaan. Hoe verrassend het ook moge klinken, toch is het waar en te bewijzen: Het corset heeft zijn oorsprong te danken aan den christelijken godsdienst.

Om de hangende borsten op te houden en een jeugdiger vorm te geven, bedienden de vrouwen der Grieken en Romeinen zich van het strophium, een breeden, onder de borst bevestigden band. Het eigenlijke corset echter had oorspronkelijk een ander doel en dateert uit de middeleeuwen.

Bij de streng kerkelijke richting die in de middeleeuwen, althans in het openbare leven bestond, verlangde de heerschende ascetische opvatting de meest mogelijke bedekking van het vrouwelijk lichaam en het dooden des vleesches bracht mede, dat vooral die lichaamsdeelen aan den blik der zondige menschheid werden onttrokken, die als bizondere kenteekenen van het vrouwelijk geslacht bekend zijn. Door de vrouw was de zonde in de wereld gekomen en daarom moest vóór alles de vrouw er op bedacht zijn, de zondige kenteekenen

[1]) D. i. in de Tuinen. Aphrodite had in die zoogenaamde Tuinen, ten Z.O. van de Akropolis, aan de Ilissos, een tempel, waarin een beroemd beeld van haar door Alcamenes.

door het naar achteren schuiven van het bekken en het een weinig vooroverbuigen van het bovenlijf een voor

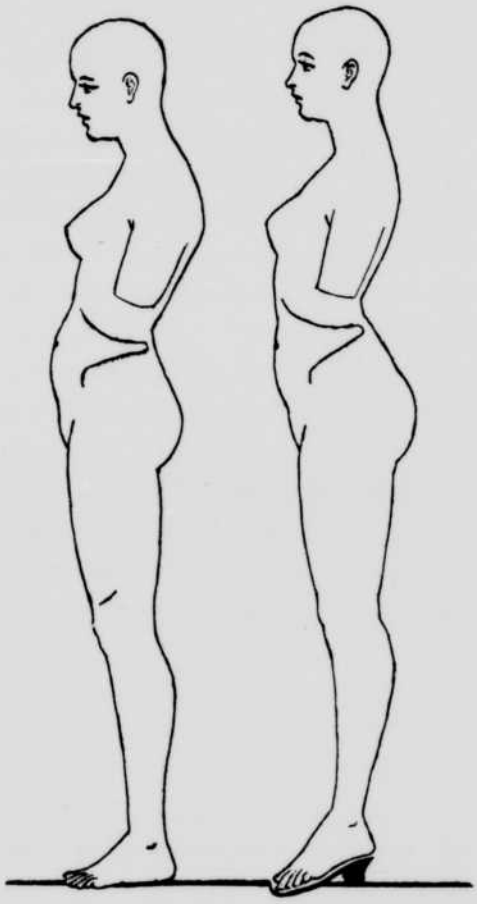

Fig. 77. Fig. 78.

Fig. 77. Houding van het lichaam bij den stand op de geheele voetzool.
Fig. 78. Houding van het lichaam bij den stand op de punt van den voet (met hakken).

hun gevoel schooneren evenwichtsstand te scheppen, zooals bij de Aphrodite van het Vaticaan, en evenzoo bij de Venus

van Medici zeer duidelijk is uitgedrukt. Bij gaande of voortschrijdende vrouwelijke figuren zonder krachtige actie wordt evenwel de typische slappe houding weêr aangenomen, zooals bij de gesluierde Aphrodite ἐν Κήποις [1])

De invloed van de hak op de vrouwenkleeding zal uit het volgende duidelijk worden.

Kunnen wij op dit punt zeggen: „kleine oorzaken, groote gevolgen", juist andersom is het, als wij nu tot de ontwikkeling van het moderne costuum terugkeeren en ons afvragen, wanneer en hoe het corset is ontstaan. Hoe verrassend het ook moge klinken, toch is het waar en te bewijzen: Het corset heeft zijn oorsprong te danken aan den christelijken godsdienst.

Om de hangende borsten op te houden en een jeugdiger vorm te geven, bedienden de vrouwen der Grieken en Romeinen zich van het strophium, een breeden, onder de borst bevestigden band. Het eigenlijke corset echter had oorspronkelijk een ander doel en dateert uit de middeleeuwen.

Bij de streng kerkelijke richting die in de middeleeuwen, althans in het openbare leven bestond, verlangde de heerschende ascetische opvatting de meest mogelijke bedekking van het vrouwelijk lichaam en het dooden des vleesches bracht mede, dat vooral die lichaamsdeelen aan den blik der zondige menschheid werden onttrokken, die als bizondere kenteekenen van het vrouwelijk geslacht bekend zijn. Door de vrouw was de zonde in de wereld gekomen en daarom moest vóór alles de vrouw er op bedacht zijn, de zondige kenteekenen

[1]) D. i. in de Tuinen. Aphrodite had in die zoogenaamde Tuinen, ten Z.O. van de Akropolis, aan de Ilissos, een tempel, waarin een beroemd beeld van haar door Alcamenes.

van haar lager geslacht zooveel mogelijk te verbergen.

Terwijl de mannen door zooveel mogelijk schouders en borst te verbreeden zich een krachtiger, krijgshaftiger voorkomen trachtten te geven, vinden wij bij de vrouwen in de twaalfde en dertiende eeuw een streven om de borst zoo plat, kinderlijk en smal mogelijk te doen schijnen, en tot dit doel, om de borsten samen te drukken, te doen verdwijnen diende het keurslijf, de oudste vorm van het corset.

Volgens mededeeling van Bartels hebben nu nog de Dachauer en Tyroolsche boerinnen evenals de Tscherkessische vrouwen kleine of in 't geheel geen borsten, omdat van hare jeugd af door drukkende keurslijven de ontwikkeling er van wordt tegengehouden.

Het zooveel mogelijk wegdrukken van de borsten en het rusten van het lichaam op de geheele voetzool drukt den stempel op het vrouwelijk schoonheidsideaal der middeleeuwen, dat wij in de vele miniaturen en plastische voorstellingen aan kerkelijke en profane bouwwerken van dien tijd door de beeldende kunst vereeuwigd zien: gestalten met smalle borst en lange armen, met vooruitstekenden buik en naar achteren afhangende schouders; toonbeelden van ascese, van martelaarschap en tering.

Eerst in de zestiende eeuw begint de vlinder weer uit de pop te kruipen en het sedert eeuwen in gebruik zijnde keurslijf gaat langzamerhand minder dienen om de borsten onzichtbaar te maken, dan veeleer om ze duidelijker te doen uitkomen, onder den steeds lager wordenden bovenrand van het gewaad. Het keurslijf houdt de borsten klein, maar drukt ze te gelijkertijd naar boven.

Uit deze periode van de ontwikkeling der vrouwenkleeding heeft de kunst ons talrijke werken van groote

Fig. 79.

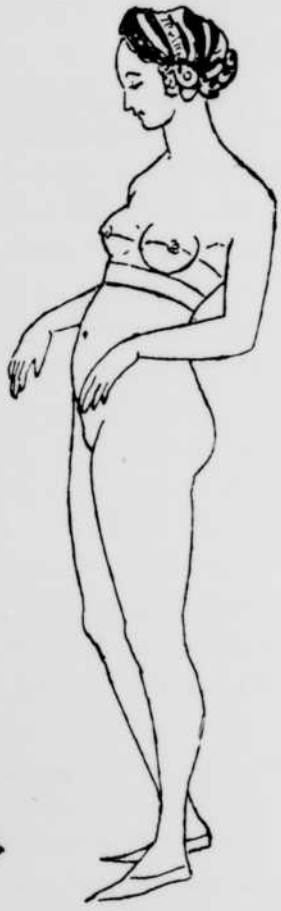

Fig. 80.

Fig. 79. Bazelsche dame van 1520.
(Naar een teekening van HOLBEIN den jonge in het Museum te Basel).
Fig. 80. Lichaamsomtrek van fig. 79.

meesters, zooals de gebroeders VAN EYCK, de HOLBEINS, DÜRER en anderen nagelaten.

Een teekening van HOLBEIN den jonge (Fig. 79) kan als sprekend voorbeeld uit dien tijd dienen. Zij stelt een voorname Bazelsche dame voor in feestkleedij.

Van de handen zijn niets dan de vingertoppen te zien; het weelderig haar is door een kostbare, geborduurde kap bedekt en verraadt slechts door een vlecht vóór het oor zijn aanwezigheid. Daarentegen komen hals, schouders en borst, hoewel gedeeltelijk met sieraden bedekt, weer aan het licht. De geheele gedaante toont de slappe houding, het achteroverhangen van het bovenlijf, het in hooge mate vooruitsteken van den buik, hetgeen behalve door de platte schoenen, door den zwaren last der rijke, geplooide kleederen genoegzaam wordt verklaard.

In het Musée Cluny te Parijs en op andere plaatsen worden keurslijven uit de 16e eeuw bewaard. Zij maken den indruk van pantsers en bieden slechts een beperkte ruimte voor de borsten; vele van die folterwerktuigen hebben aan de voorzijde een sterk naar voren uitspringende haak, die ten doel heeft den last der kleederen te verdeelen, maar waardoor het onnatuurlijk vooruitspringen der buikstreek nog wordt verergerd.

Als wij ons in de figuur van Holbein den omtrek van het lichaam geteekend denken (Fig. 80), dan komt de eigenaardige, voor dien tijd kenschetsende houding nog duidelijker aan 't licht. Het is de in Fig. 77 afgebeelde slappe houding in haar meest overdreven vorm. Het keurslijf drukt het onderste gedeelte van de borstkas tot aan den borsttepel sterk samen.

Met zulke idealen van vrouweschoon voor oogen zijn, zooals te begrijpen is, de kunstenaars van dien tijd ook bij het voorstellen van naakte vrouwengestalten niet van de hun bekende en natuurlijk schijnende houding afgeweken. Alle Eva's van de middeleeuwen hebben smalle schouders, kleine borsten en een vooruitspringende, sterk gewelfden buik. Bij de zwangere vrouw is deze houding

natuurlijk. Hieruit is het te verklaren waarom de kunstsmaak van dien tijd zelfs niet voor het uitbeelden van de naakte, zwangere vrouw terugdeinsde. De Eva van Hans Memling in de K. K. Galerij te Weenen is zwanger, die van van Eijck in het museum te Brussel is het nog in veel hooger mate, en zelfs Titiaan's naakte schoone van Urbino in de Uffizj te Florence, een echo uit dien tijd, is in dezelfde positie geschilderd. Men vond de zwangerschap op zich zelve niet mooi, maar men erkende haar niet en schilderde haar ook, omdat zij met het toen heerschend ideaal van vrouwelijk schoon in overeenstemming kan worden gebracht.

Ongeveer een eeuw later was door de Renaissance en vooral door de welvaart in Italië, in Spanje en de Nederlanden, die ten gevolge der koloniale bezittingen sterk was toegenomen, een volkomen ommekeer in den smaak en daarmede ook in de kleederdracht ontstaan. De juweelen, kleinodiën, de kant, het fluweel en de zijde, waaruit het lijfsieraad bestond, vereischten groote uitbreiding van het toilet, en de hoofdzaak der vrouwenkleeding ligt nu niet meer in de scherpe omgrenzing van de bovenhelft van het lichaam, maar veel meer in het uitbreiden der kostbare stoffen over een groote oppervlakte en in de harmonische kleurschikking van de algemeene verschijning.

Een teekening van Adriaan Bosse (Fig. 81) toont ons in een rijke Hollandsche dame het type van vrouwelijke schoonheid der zeventiende eeuw, scherp gekarakteriseerd. Snoeren parels omzoomen de plooimouwen en den zwaar zijden rok van het kleed, en slingeren zich om hals en haren. Een gesp met briljanten bevestigt de veeren op den hoed, en op het plastron, het voorste, zichtbare gedeelte van

Fig. 81.

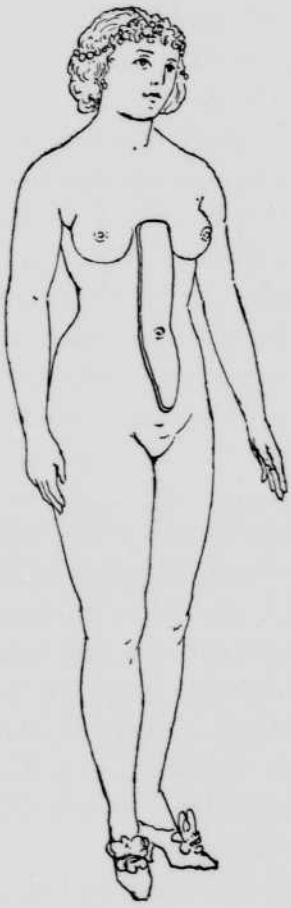

Fig. 82.

Fig. 81. Rijke Hollandsche dame in 1630.
(Naar een kostuumplaat van Adriaan Bosse).
Fig. 82. Lichaamsomtrek van fig. 81.

de corsage, zijn edelgesteenten en kostbare kleinodiën op verkwistende wijze aangebracht. De meest precieuse kanten

omsluiten den halskraag van het gewaad en den opslag der mouwen.

Tegelijk met deze uitbreiding der overige kleeding vinden wij aan de kostbare, uit zeldzaam leder, fluweel en zijde vervaardigde schoenen, de hak.

Bij de reconstructie van het lichaam dat aan deze deftige verschijning toebehoort, (Fig. 82) zien wij in de eerste plaats dat het door de hooge hak de vroeger beschreven militaire houding (Fig. 78) aanneemt. Bovendien blijkt er ook uit, dat het aan een zijden lijfje bevestigd plastron geenerlei invloed op den natuurlijken vorm van het lichaam uitoefent, zoodat ook de meest normale gestalte zonder vervorming in dit omhulsel kan gebracht worden.

Niet alleen echter in de kleeding en de behaaglijke inrichting der woning, maar ook in de voeding en levenswijze uitte zich de meerdere welvaart van die tijden.

In plaats van de nauwe taille en de smalle schouders vond men gevulde vormen en ronde schouders mooi, en deze, destijds moderne opvatting van vrouwelijke schoonheid sprak zich uit in de kunstwerken van dien tijd, eerst in de voorstelling van het gekleede en daarna ook van het naakte lichaam. De weelderige, naar onze opvatting dikwijls al te volle vormen, zooals de latere Venetiërs, VAN DIJCK, RUBENS, JORDAANS en anderen in hun van leven tintelende vrouwenfiguren hebben vereeuwigd, leggen daarvan een sprekend getuigenis af.

Frankrijk heeft in de 18de eeuw onder LODEWIJK XIV voorgoed de wereldheerschappij der mode veroverd. Het corset in verband met de hooge hakken vierde destijds zijn hoogsten triomf en eischte zijn meeste offers.

MOREAU LE JEUNE teekent in zijn „Monument du Costume physique et moral de la fin du XVIIIme Siècle" onder

andere een Fransche markiezin (Fig. 83), die op het punt staat, haar loge in den schouwburg binnen te treden.

Fig. 83. Fransche hofdame in 1750.
(Naar een gravure van MOREAU le jeune).

Het sterke ontblooten van armen, hals en borst vormt den terugkeer tot den tropischen oervorm; overigens is

het bovenlijf in een zijden, sterk gespannen omhulsel geperst, dat met den menschelijken vorm geen rekening

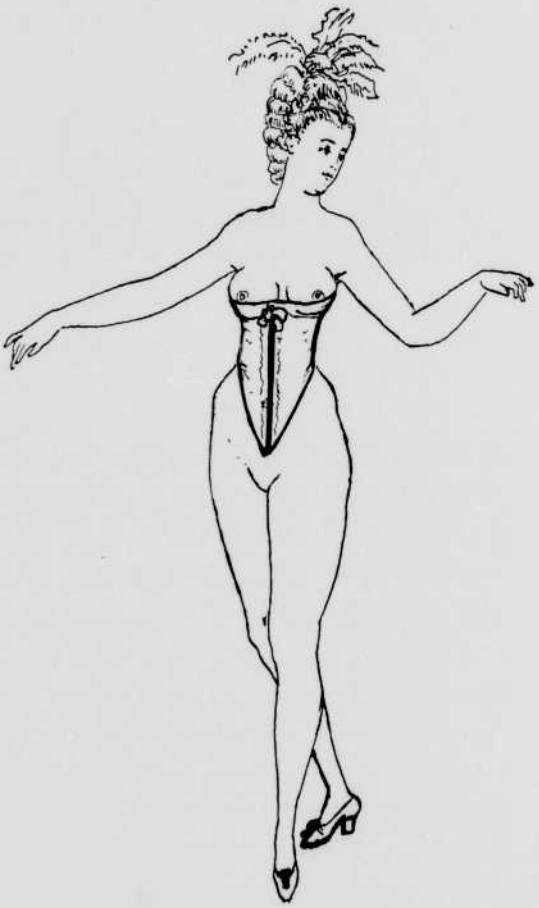

Fig. 84. Lichaamsomtrek van fig. 83.

houdt. De rok is door kunstmatige onderlagen uitgedijd tot een machtige montgolfière, die in onze eeuw haar

weêrga in de crinoline heeft gevonden. De hakken zijn nog hooger geworden.

Wij kunnen ons onmogelijk in dit kostuum een natuurlijke menschelijke gedaante denken. Als wij de proef nemen (Fig. 84) dan blijkt dat het bovenlijf van de schouders naar beneden tot vóór onder den navel is samengeperst op een wijze als we slechts bij de voeten der Chineesche vrouw terugvinden.

De vorm van het corset zelf is in verscheiden schilderijen van Fransche kunstenaars der 18e eeuw bewaard gebleven, onder meer in een van Wille „l'Essayage du Corset" (Fig. 85). Een jong meisje beschouwt in den spiegel het effekt van een nieuw corset op haar jeugdige vormen, terwijl twee oudachtige heeren, van wie de een klaarblijkelijk de vervaardiger van het folterwerktuig is, haar met welgevallen en bewondering aanstaren.

Als wij ons nu den hierbij behoorenden omtrek van het lichaam (Fig. 86) denken, dan blijkt, dat al nemen wij de natuurlijke gestalte nog zoo slank, de omtrek van het corset vèr binnen de normale grenzen van het lichaam komt te liggen, zoodat dit van den navel tot onder de schouders bijna een vierde gedeelte van zijn natuurlijken omvang heeft verloren.

Het spreekt vanzelf dat men het vrouwelijk lichaam niet ongestraft zooveel geweld kan aandoen. De belangrijke stoornis van den bloedsomloop uitte zich op allerlei wijzen: migraine, vapeurs en andere modeziekten danken haar ontstaan aan dien tijd; ook de tering nam op onrustbarende wijze toe.

In de 16e eeuw waren het hemd en de onderrok een blijvend bestanddeel der vrouwenkleeding geworden; de oorspronkelijk uit Italië afkomstige onderbroek werd

Fig. 85. Fig. 86.

Fig. 85. Jong meisje in négligé van het jaar 1750.
(Gravure naar de schilderij van WILLE „l'Essayage du Corset).
Fig. 86. Lichaamsomtrek van fig. 85.

echter eerst in de tweede helft van de 18e eeuw meer algemeen gedragen en heeft eigenlijk eerst in de 19e eeuw burgerrecht verkregen. De kousen bestonden reeds vóór het hemd, en werden gedurende de middeleeuwen steeds met kousebanden onder de knie bevestigd.

Zoo zien wij tegen het einde der 18e eeuw voor het eerst alle bestanddeelen van de vrouwenkleeding zooals zij nog heden bestaan, vereenigd, en wel in een vorm, die vooral door de nauwte van het corset de gezondheid en de schoonheid van het vrouwelijk lichaam ten zeerste schaadt.

De Fransche Revolutie, die zooveel oude, ingewortelde zeden en gebruiken te niet deed, bracht ook in de kleeding der vrouw een volkomen omwenteling te weeg. Het eene knellende en hinderlijke kleedingstuk werd na het andere afgeschaft en uit den wilden chaos van de „incroyables" en der nagemaakte Romeinsche vrouwen, ontwikkelde zich in het begin van de nieuwe eeuw het empire-kostuum. (Fig. 87).

Napoleon die met succes zooveel wrakke royalistische overleveringen en manieren aan zijn hof heeft weten te doen herleven, voor wiens machtige persoonlijkheid de mannen bogen, was echter machteloos tegenover de vrouwenkleeding, en Madame Sans-Gêne bewoog zich ongedwongen aan zijn hof, wáár en zóó zij dit wilde.

Het vrije, losse gewaad, dat nergens het lichaam knelde, dat met een smallen band onder de borst werd vastgehouden, heeft de revolutie overleefd.

Het empire-kostuum voldoet inderdaad aan alle eischen, die men aan een „gekleed" en zoo gezond mogelijk vrouwentoilet kan stellen. Als wij het lichaam teekenen dat bij de kostuumplaat van fig. 87 behoort, dan zien wij, dat het kleed zich zonder eenigen dwang hoegenaamd naar den natuurlijken vorm voegt; het corset is vervangen door een smallen band, die onder de borsten loopt en met schouderbanden moet worden opgehouden, omdat de romp op het punt waar hij is aangebracht, naar beneden smaller wordt.

Fig. 87.

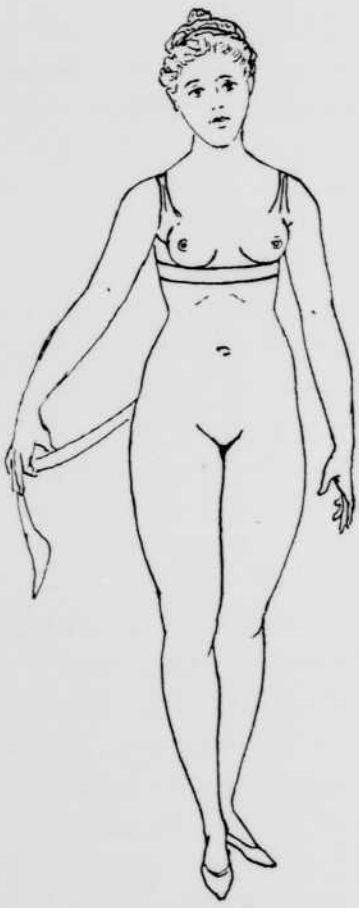

Fig. 88.

Fig. 87. Empire-kostuum van 1800.
Fig. 88. Lichaamsomtrek van fig. 87.

Niettegenstaande zijn schoonheid en doelmatigheid heeft het empire-kostuum van dien tijd zich niet lang kunnen handhaven, en wel om twee redenen.

In de eerste plaats vereischt deze kleederdracht, dat, om de plooien niet te breken, de onderkleederen tot het allernoodigste beperkt worden. En werkelijk werden een

tijdlang ook behalve de zeer dunne, vleeschkleurige tricots geen onderkleederen gedragen; zelfs het hemd werd weggelaten. Daardoor was deze kleederdracht in een koud en veranderlijk klimaat buitenshuis op den duur onmogelijk en in huis slechts onder bijzondere voorzorgsmaatregelen bruikbaar.

Een tweede oorzaak die den ondergang van dit fraaie kostuum onvermijdelijk ten gevolge had, was dat slechts een in elk opzicht onberispelijk lichaam daarin voordeelig uitkwam. Bij de minste beweging verried dit kleed, dat zich zoo volkomen aan de vormen aansloot, de geringste fout. Daarom was het slechts weinig vrouwen gegeven daarmee te pronken en dit was de reden, dat er de staf over werd gebroken. De mode wil een kleedij, die iedereen veroorlooft mooi te schijnen.

In de 19de eeuw werden dan ook spoedig de vergeten kleedingstukken van vroeger tijden uit de rommelkamer gehaald en voor eventueel gebruik in orde gebracht.

Uit de massa gedaanteverwisselingen, die de damesmode in de 19de eeuw voorschreef, willen wij er een, van het jaar 1830, uitkiezen.

Een modeplaat uit het Journal des Dames (Fig. 89) vertoont ons een van die teedere, aetherische gestalten met de wespentaille, zooals zij door de meesterhand van Gavarni e. a. zijn vereeuwigd.

De hooge hakjes zijn verdwenen en daarmede de militaire houding; het corset evenwel heeft, zij 't ook in zwakker vorm, zijn dwingelandij weder in volle kracht doen gelden en door zijn invloed en het ontbreken van hakken, wordt het lichaam in een voorovergebogen, schuchtere, eenigszins hulpbehoevende houding gebracht: het kenmerk van de ideaal-vrouw uit dien tijd.

Duidelijker nog blijkt deze, reeds in de houding uitgedrukte onzelfstandigheid uit het ontkleede lichaam

Fig. 89.

Fig. 90.

Fig. 89. Kostuum van 1830. (Journal des Dames).
Fig. 90. Lichaamsomtrek van fig. 89.

(Fig. 90), dat ons bovendien doet zien welke verwoesting het corset ook hier weder aan den natuurlijken lichaams-

vorm heeft aangericht. Al het goede wat de Fransche revolutie had gebracht, is weder verloren, met uitzondering van de lage hakjes, die evenwel spoedig daarna weer vervangen worden door de hooge steltschoenen.

Met de tunique, de crinoline en andere uitwassen heeft de negentiende eeuw, die zich over het algemeen door groote smakeloosheid onderscheidt, alle ondeugden van vroegere eeuwen in zich vereenigd, tot zich eindelijk in de allerlaatste jaren een machtige beweging baan brak, die nieuwe vormen schiep.

Hierop moeten wij later uitvoeriger terugkomen en kunnen nu volstaan met de beschouwing van eenige karakteristieke vormen, die in dit laatste jaar der 19de eeuw naast elkander bestaan.

In de Nouvelle Revue van Januari 1900 treft ons de afbeelding van een kostuum (Fig. 91) dat de overlevering van het empire-kleed van vóór 100 jaren weer opvat. De lange, zich gemakkelijk naar het lichaam voegende plooien, de hoog opgeheven taille, de lichte borstbekleeding, de bloote armen maken op het eerste gezicht een zeer gunstigen indruk.

Maar als wij beproeven het daarbij behoorend lichaam afzonderlijk te construeeren (Fig. 92), dan staat er een wezen vóór ons, zooals de overprikkelde beschaving der laatste tientallen van jaren slechts al te veel heeft opgeleverd; een dier zenuwachtige en ongezonde, gemaakt etherische, onsexueele bastaardwezens met jongensachtig, bijna kinderlijk lichaam en met verdorven ziel, het type der demi-vierge, en half-maagd niet alleen in moreelen, maar ook lichamelijken zin. Een normaal gebouwd meisje, dat heupen en borsten heeft, past niet in dit kostuum, of het moest zijn dat zij haar toevlucht neemt tot de

laatste creatie der mode, het Corset sylphide, dat niet alleen borst en buik, maar ook de heupen door kunst-

Fig. 91. Fig. 92.

Fig. 91. Empire-kostuum van 1900. (Nouvelle Revue v. Januari).
Fig. 92. Lichaamsomtrek van fig. 91.

matige, elastieke dijbanden zooveel mogelijk wegdrukt. Als voorbeeld diene (Fig. 93 en 94) uit l'Illustré soleil.

Wat zijn de vrouwen te beklagen die in zulk een kostuum passen.

Fig. 93. Fig. 94.

Fig. 93. Robe prime. (l'Illustré soleil du Dimanche 1900).
Fig. 94. Lichaamsomtrek van fig. 93.

Nog duidelijker blijkt, welk geweld den natuurlijken vorm wordt aangedaan, als men moderne portretten met een normaal lichaam vergelijkt.

Behalve de zenuwachtige overprikkeling, als gevolg waarvan wij dit kostuum, benevens zijn inhoud eenigs-

Fig. 95.

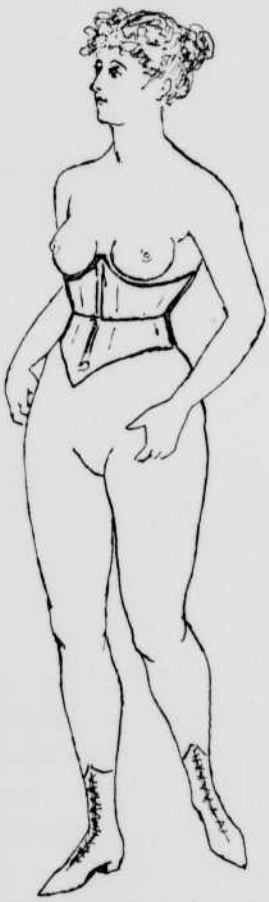

Fig. 96.

Fig. 95. Sportkleeding uit de Vie parisienne.
Fig. 96. Lichaamsomtrek van fig. 95.

zins kunnen beschouwen, heeft onze stervende eeuw een andere en betere vrucht gebaard. Ik bedoel het steeds meer

algemeen deelnemen van het opkomend vrouwelijk geslacht aan lichamelijke oefeningen. Behalve zwemmen, rijden, turnen, zijn het vooral het tennisspel en het rijwiel die dezen vooruitgang van de kloosterachtige afzondering tot lichamelijke vrijheid voor onze meisjes hebben bewerkt, en daarmede een hoogstbelangrijken invloed op de vrouwenkleeding hebben uitgeoefend.

Het strandkostuum uit de Vie Parisienne (Fig. 95) is een treffend voorbeeld van de revolutie in den smaak.

De korte, voetvrije rok, die de beweging niet belemmert, het losse jacquet, de om het middel geslagen band, met het aan de mannelijke kleeding ontleende sporthemd, vormen te zamen een smaakvolle en tevens doelmatige kleeding.

In dit omhulsel kunnen wij ons een volkomen normaal lichaam denken (Fig. 96), om welks natuurlijke vormen een goed zittend, licht corset ceinture volkomen past. Hier speelt het corset weder zijn oorspronkelijke rol als sieraaddrager, en de lichte last der kleederen, door het corset nog over een breeder oppervlak verdeeld, oefent nergens eenigen druk uit.

Goed gebouwde gestalten kunnen bovendien met zulk een kostuum het corset geheel ontberen, zonder aan de schoone lijnen der vormen in 't minst afbreuk te doen.

Deze beide uiterste grenzen van vrouwenkleeding, waarvan alle overgangen en variaties in alle modejournalen zonder moeite te vinden zijn, toonen ons, dat de mode van den dag iedere vrouw naar verkiezing veroorlooft haar lichaam de grootst mogelijke vrijheid te laten of den grootsten dwang op te leggen, zonder daarbij de wetten der mode te schenden.

Dat zich niettemin in zekere kringen een streven

naar verbetering onzer hedendaagsche vrouwenkleeding doet gelden, ligt hieraan, dat de meeste vrouwen zonder overleg de heerschende richting in de mode willen volgen; dat de meesten niet in staat zijn, de voor haar geschikte kleeding te kiezen; dat de meesten, om fouten te bedekken, zich gedwongen zien tot overdrijving in het toepassen der modewetten en dat, om al deze redenen, schromelijke misbruiken in de kleeding bestaan ten koste van het lichaam.

De gevolgen van deze misbruiken in de bekleeding voor het lichaam dienen wij iets uitvoeriger te bespreken.

IV.

INVLOED VAN DE KLEEDING OP HET VROUWELIJK LICHAAM. [1])

Den gewichtigsten invloed op de misvorming van het vrouwelijk lichaam oefent het misbruik van het corset uit.

Voor de daardoor veroorzaakte vernauwing van de borstkas, vooral van haar onderste helft, heeft reeds voor meer dan honderd jaren Sömmering gewaarschuwd en zijn betoog door twee uitstekende voorstellingen van den normalen en den door inrijgen vernauwden romp der vrouw met daarbij aangegeven verloop der ribben aanschouwelijk gemaakt. (Fig. 97 en 98).

De eerste figuur stelt den torso voor van de Venus van Milo, de tweede dien van een Fransche dame naar de mode, uit de 18e eeuw. Van de vijfde rib af is bij de laatste de borstkas naar binnen gedrukt, zoodat de onderste ribben in plaats van in een rechten hoek, in een zeer scherpen hoek naar den ondersten rand van het borstbeen samenloopen en elkander in de middellijn bijna aanraken. De onderste opening van de borstkas wordt daardoor tot

---

[1]) Dit hoofdstuk is grootendeels een overzicht over ditzelfde onderwerp, uit het door den Schrijver uitgegeven boek „De Schoonheid van de Vrouw".

bijna een derde van haar natuurlijke wijdte gereduceerd.

Nog sterker springt die verminking in het oog op een photographie, die Rüdinger heeft doen vervaardigen naar het geraamte van een twintigjarig, aan de tering gestorven meisje. (Fig. 99). Hier begint de vernauwing

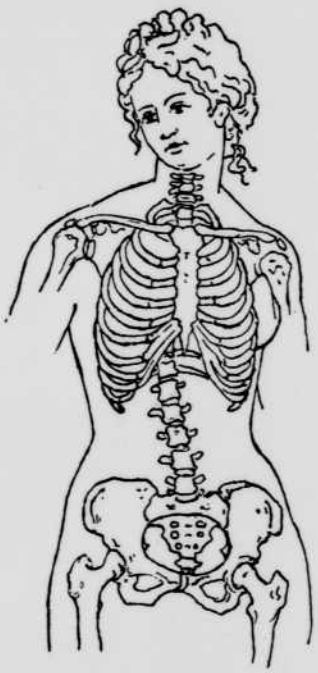

Fig. 97.

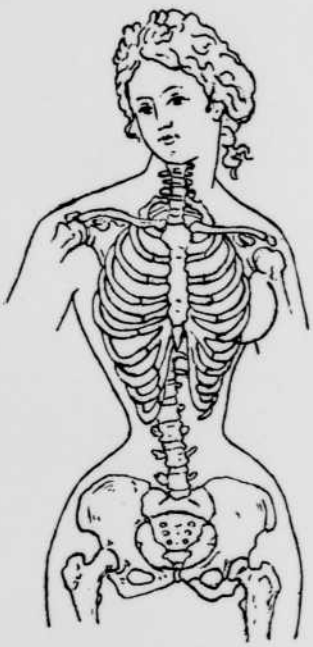

Fig. 98.

Fig. 97. Normale vrouwelijke borstkas, volgens Sommering.
Fig. 98. Door inrijgen bedorven vrouwelijke borstkas, volgens Sommering.

van de borstkas al bij de vierde rib. Als nu reeds de harde, beenige onderlaag zóó door het rijgen moet lijden, zal men begrijpen, dat de zachte lichaamsdeelen in nog grootere mate worden beleedigd.

Als wij ons het verloop der spieren van het vrouwelijk

lichaam voor oogen stellen (Fig. 100 en 101), dan ontwaren wij, dat de plaats van de sterkste inrijging ringvormig

Fig. 99. Door rijgen misvormde borstkas van een 20 jarig aan tering gestorven meisje, volgens RUDINGER.

midden over de lange buik- en rugspieren loopt, en dus juist de krachtigste spieren dwars samendrukt en daardoor haar werkzaamheid belemmert; het meest te lijden

hebben de lange buikspieren, die van den ondersten rand der borstkas rechts en links van den navel naar den voorsten rand van het bekken verloopen.

Maar den grootsten invloed oefent toch het sterk rijgen op de ingewanden uit. Eerst worden de longen in de geheele onderste helft verhinderd te ademen, en al neemt de bovenste helft die verrichting voor een groot deel over, dan zijn toch de tot een gedwongen rust veroordeelde gedeelten van het orgaan een rijk en veel minder resistent veld voor de ontwikkeling van ziektekiemen geworden.

Daarna wordt de lever vervormd en naar beneden gedrukt; met haar zinken de maag, de nieren en de darmen in de diepte. Steger, te Leipzig, heeft van het lijk van een een-en-twintigjarige zelfmoordenares een zeer schoon gipsafgietsel vervaardigd, dat deze afwijkingen duidelijk aantoont (Fig. 102). De lever is weggenomen, zoodat men de maag geheel kan overzien; haar bovenrand staat dáár, waar in natuurlijken toestand de onderrand moet staan. Al is nu zulk een verplaatsing der buikingewanden niet direct levensgevaarlijk, zij geeft toch aanleiding tot ernstige stoornissen der spijsvertering, constipatie, gasvorming enz.

Ten slotte worden bovendien de bloedvaten, die het bloed van de onderste helft van het lichaam naar het hart terugvoeren, aan een sterken druk blootgesteld en daarmede worden de drie voornaamste functies van het menschelijk lichaam: ademhaling, spijsvertering en bloedsomloop, ernstig belemmerd. De allereerste gevolgen der daardoor teweeggebrachte gebrekkige voeding van het lichaam zijn bloedarmoede, bleekzucht en onnatuurlijke vetvorming; en in het verdere verloop komen hierbij tal van ziekten, die o.a. Meinert uitvoerig behandeld heeft.

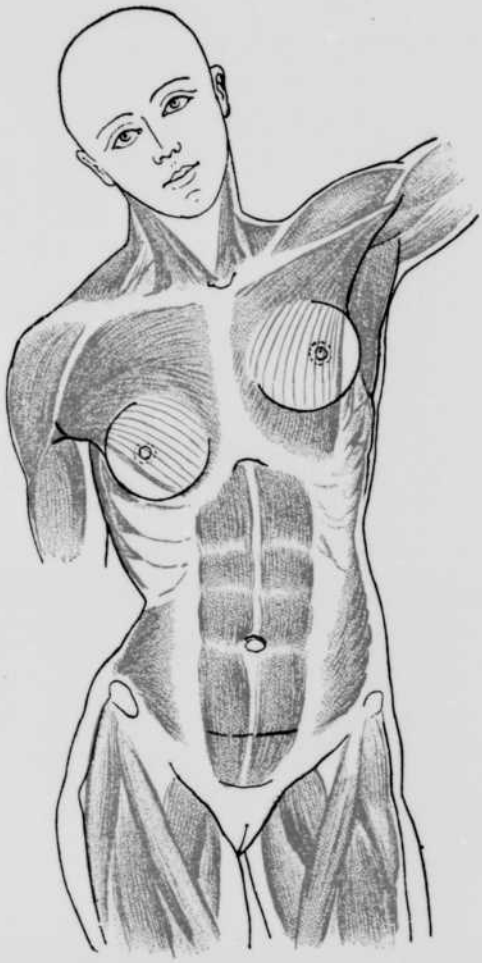

Fig. 100. Spieren van den vrouwelijken romp van voren.

Hier zullen wij ons er toe bepalen, het zondenregister der door het rijgen veroorzaakte ziekten met haar Latijnsche namen op te sommen:

Anaemia, chlorosis, atelektasis, cardialgia, gastralgia, gastritis, hepatitis, gastroptosis, nephroptosis, enteroptosis,

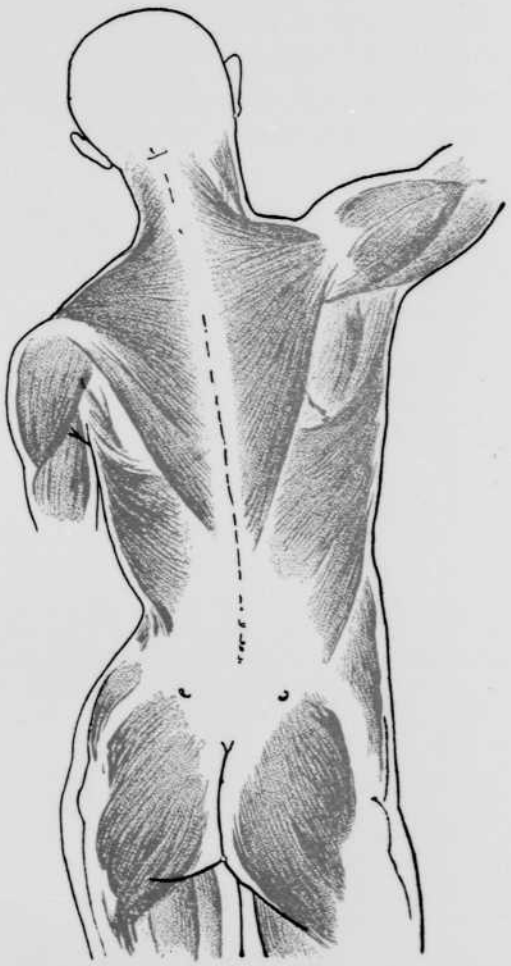

Fig. 101. Spieren van den vrouwelijken romp van achteren.

obstipatie, dysmenorrhoea, amenorrhoea, metritis en eindelijk vetzucht, zenuwzwakte, hysterie, tering enz.

Wij zouden te uitvoerig worden, als wij al die ziekten in haar verband tot het inrijgen uitvoerig bespraken. Voor dames kan het vooral van belang zijn er op te wijzen,

dat sterk rijgen wel tijdelijk de taille slanker maakt, maar dat het over het algemeen een sterke, ziekelijke afzetting van vet op alle overige plaatsen van het lichaam veroorzaakt en bevordert.

Maar nu een andere vraag: Wordt met zooveel offers

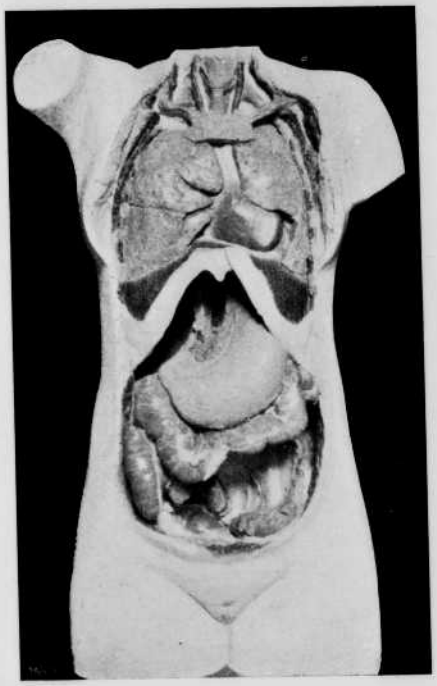

Fig. 102. Verplaatsing der buikingewanden door rijgen.

aan gezondheid en levensvreugde nu werkelijk een verfraaiing van den uiterlijken vorm van het lichaam bereikt? Het antwoord luidt: oogenschijnlijk wel, in werkelijkheid niet.

De normale vrouwelijke romp (Fig. 103) neemt in breedte af van de schouders naar het middel toe, om van

daar in zachte lijnen naar de heupen toe weêr breeder te worden. De schoonheid van de taille hangt niet af van haar absoluten omvang, maar uitsluitend van het onderscheid tusschen taille, heupen en schouders.

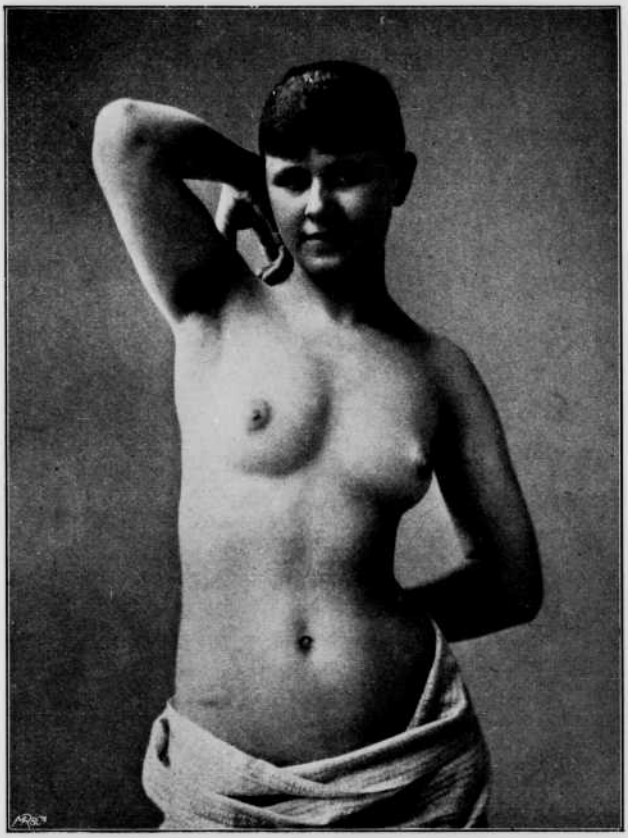

Fig. 103. Normale taille.

De taille (18 tot 24 cM. in middellijn) moet 12 cM. smaller zijn dan de heupen, en 16 cM. smaller dan de schouders in hun grootste breedte.

In de gekozen houding is de rechterheup lager, zoodat de grens aan den rechterkant gestrekt, bijna recht verloopt, terwijl links het onderscheid tusschen schouders,

Fig. 104. Taille met teekenen van het rijgen. Puntbuik.

taille en heupen dubbel sterk in de buiging aan den dag komt. Maar tegelijk komt bij dezen stand het relief van de lichaamsoppervlakte goed tot zijn recht; de spieren van de borst en den buik zijn duidelijk door de huid heen

te zien, de borstklieren staan vast en hoog op haar veerkrachtige onderlaag.

De eerste gevolgen van het rijgen toont fig. 104. Aan

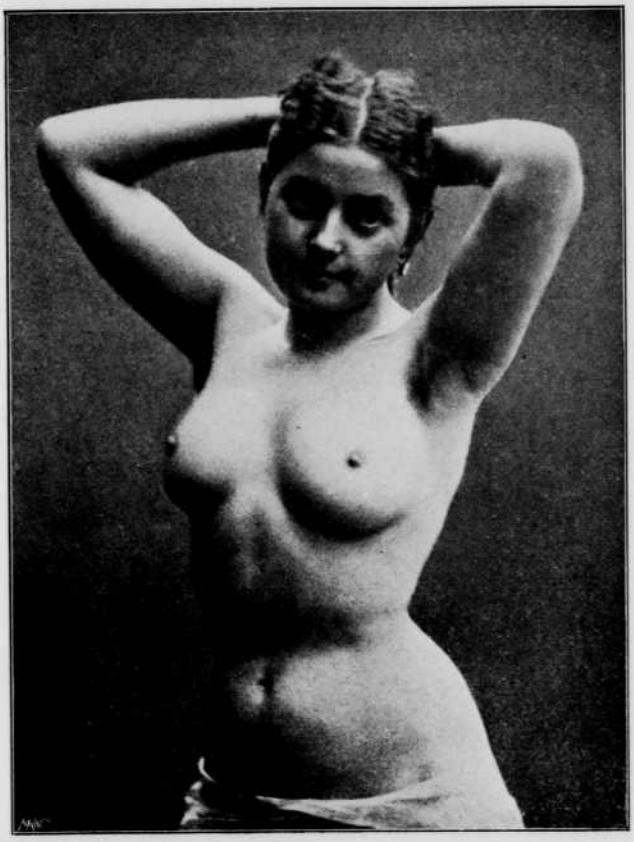

Fig. 105. Taille met diepe insnoering van het rijgen. Hangbuik.

het overigens gezonde lichaam met bevallige vormen ziet men dwars boven den navel een donkere groef loopen, die in de profiellijn een duidelijk zichtbare indeuking veroorzaakt. Het onderlijf is naar beneden en naar voren

gedrukt en heeft den vorm aangenomen, dien men „puntbuik" noemt: de eerste steen op den weg naar het graf der schoonheid.

Uit fig. 105 spreekt een verder gaande misvorming van het lichaam. De groef boven den navel is tot een diepe, bruingekleurde insnoering geworden; aan de van onderen sterk saamgesnoerde borstkas zijn de borsten gezakt en hangborsten geworden. De buik beneden den navel is naar onderen gedrukt en een hangbuik geworden, die bij een eenigszins sterkere afzetting van vet in den leelijken, slappen vorm van den kikvorschbuik overgaat.

Hoe eerder men met rijgen begint, dus hoe weeker het lichaam van het meisje is, dat in het corset wordt geperst, hoe duidelijker de nadeelige invloed van het rijgen voor den dag komt. Ik heb meisjes van 15 jaren met hangborsten en kikvorschbuiken gezien.

Toonen zich reeds aan het maagdelijk lichaam de gevolgen van het rijgen en de verderfelijke invloed daarvan op de schoonheid der vormen, na de eerste zwangerschap wordt deze geheel verwoest. De zachte deelen worden daardoor uitgerekt en zijn, uithoofde van hun geringer weerstandsvermogen en door de vernietiging van de veerkracht van huid en spieren, nooit meer in staat hun oorspronkelijke ligging en vorm weer aan te nemen. De bevalling zelve is door de slecht werkende spieren oneindig moeilijk, en daarna wordt de romp een slappe zak, al kan het corset, de stichter van al dat kwaad, den bedrieglijken schijn van een normalen vorm nog een tijdlang bewaren. Zulk een misvormd lichaam is voor een geoefend oog ook door de kleeren heen duidelijk te herkennen. De groote massa zal zich wel door dit kunstmatig gebouw

gemakkelijker laten misleiden, maar des te erger is dan ook de ontgoocheling als eenmaal „de aap uit de mouw" komt.

Een klassiek voorbeeld ter vergelijking van den natuurlijken en den ingeregen lichaamsvorm leveren de Venus van het Vatikaan (Fig. 106) en de danseres van Falguière. (Fig. 107).

Bij de godin zijn aan den krachtigen en toch slanken romp alle spieren met haar teeder spel door de fijne, veerkrachtige huid heen te zien; de kleine, vaste borsten staan hoog op de breedgewelfde borstkas, het onderlijf is vlak en gespannen.

Bij de danseres is de borstkas door het rijgen van onderen vernauwd en van boven afgeplat, de borsten beginnen trots haar jeugd reeds te hangen, het onderlijf is naar voren gewelfd en hangt slap tusschen de door ophooping van vet verdikte heupen neêr.

Evenals de buikspieren zijn ook de lange rugspieren in haar ontwikkeling gestoord; zij blijven zwakkelijk en maken den rug vlak en gebogen. Daaruit laat het zich verklaren, waarom de vrouwen die aan het corset gewend zijn, over pijn in den rug klagen, zoodra zij den gewonen steun missen.

Na het vorenstaande kunnen wij de eischen, die men aan een goed gemaakt corset moet stellen, behalve dat het zorgvuldig op maat moet gemaakt zijn, gemakkelijk formuleeren:

1. Het corset mag niet te hoog zijn, om de ademhaling niet te beperken.

2. Het mag niet te sterk ingeregen zijn, om de ingewanden niet naar beneden te drukken.

3. Het moet zijn steunpunt hebben op de beenige onderlaag van het bekken, om de daarboven liggende zachte deelen niet te drukken.

Fig. 106. Venus van 't Vatikaan.

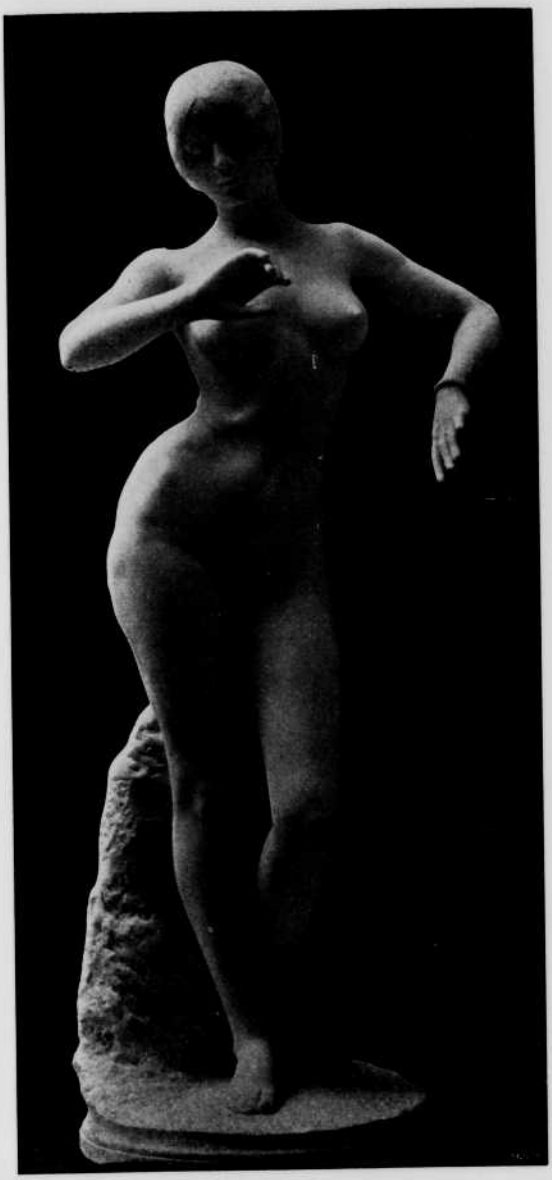

Fig. 107. Danseres van FALGUIÈRE.

Fig. 108 stelt een gekleed Scheveningsch meisje van 23 jaar voor, dat nooit een corset heeft gedragen, en de volgende figuur dezelfde in naakten toestand (Fig. 109).

Het lichaam vertoont, behalve de eenigszins te volle borsten, volkomen normale vormen; voornamelijk is de omtrek van den romp en de overgang tot de heupen zeldzaam zuiver. Nog duidelijker is dit te zien op de van achteren genomen photo, die tegelijk getuigt van de voortreffelijke ontwikkeling der rugspieren (Fig. 110).

Op mijn verzoek deed het meisje, dat model van beroep is, een corset aan van haar zuster, die ongeveer van dezelfde grootte is (Fig. 111), zij zelve bezat er geen. Op het daarnaar gemaakte portret zijn alle gebreken van het corset duidelijk te herkennen. In de eerste plaats is het niet op maat gemaakt en past het niet aan het lichaam. Het reikt zóó hoog, dat het onderste gedeelte van de borstkas zich niet meer kan uitzetten, en het drukt ook de borsten. Niettegenstaande het zeer matig geregen is, heeft het reeds den omtrek ingedrukt en de zachte deelen in een lichte zwelling over den kam van het bekken gewelfd en naar beneden gedrukt, te meer daar het niet laag genoeg daar overheen komt. Een goed gemaakt corset moet op zijde minstens een handbreed lager reiken en boven een half handbreed lager eindigen. Als reeds dadelijk aan een onbedorven lichaam een gebrekkige werking van het corset zóó in het oog loopt, dan kan men zich gemakkelijk voorstellen, in welke mate zulks bij een regelmatig gebruik wordt verhoogd.

Na de taille, zijn het de kuiten welker vorm wordt bedorven, en wel door den druk van te sterk gespannen kousebanden.

Fig. 108. Scheveningsch meisje van 23 jaar.

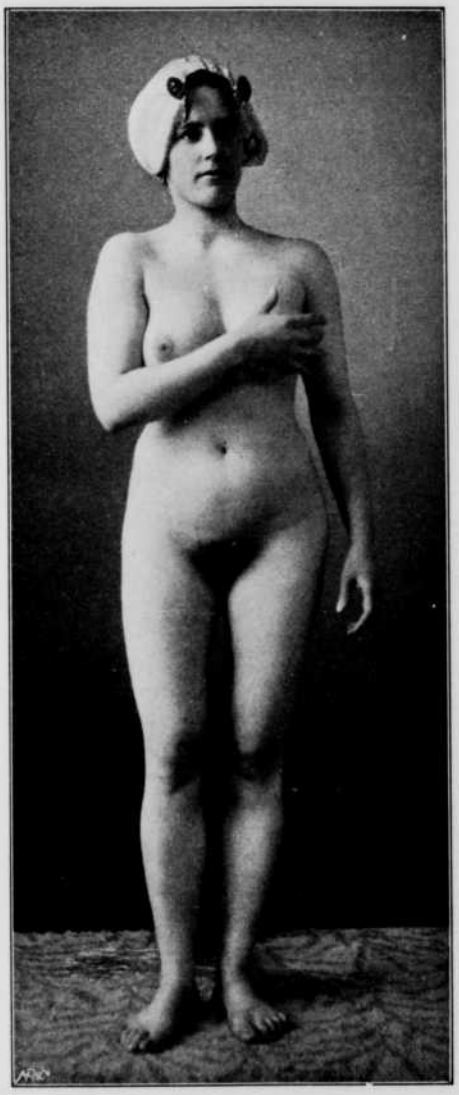

Fig. 109. Dezelfde naakt.

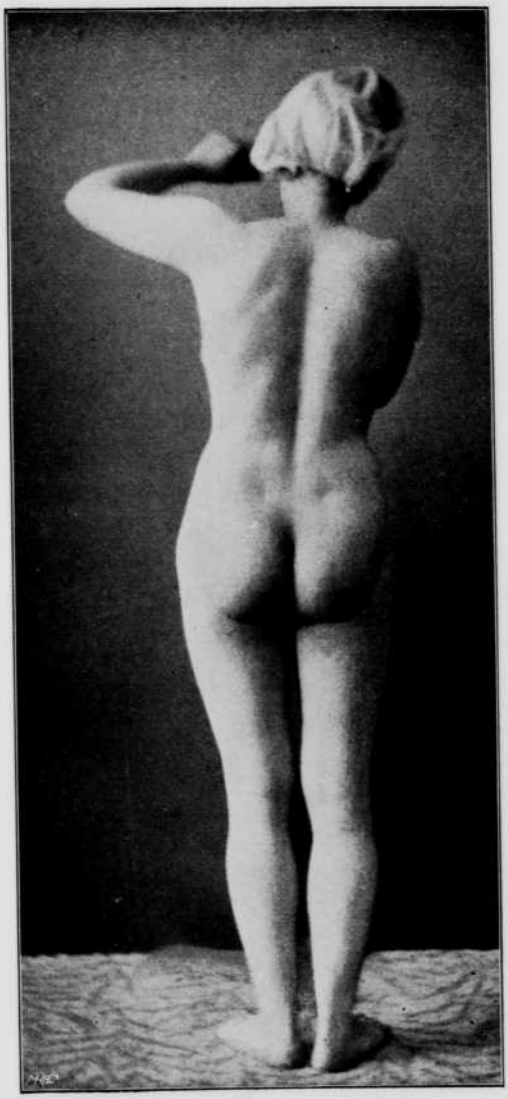

Fig. 110. Dezelfde van achteren gezien.

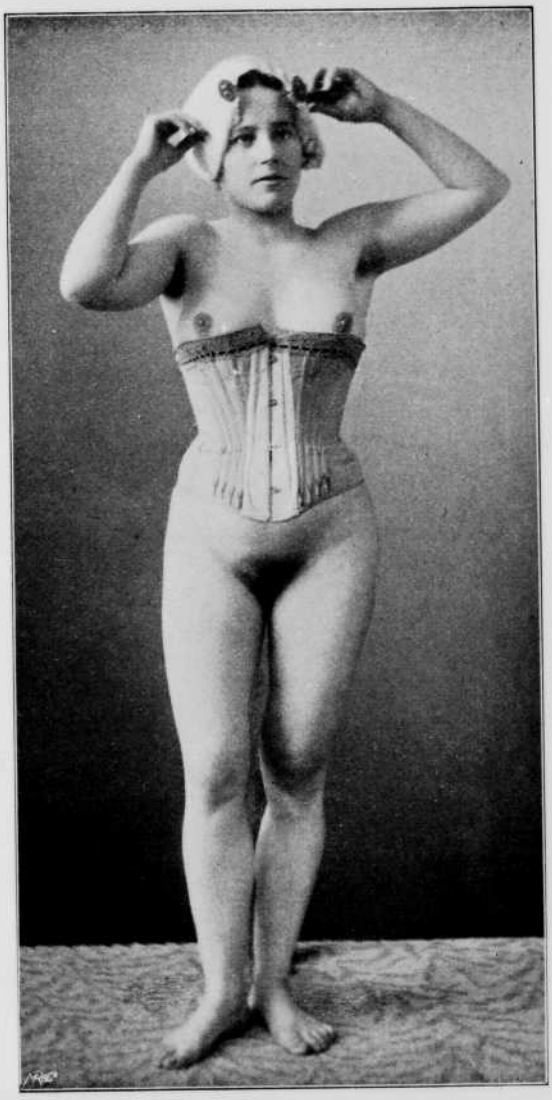

Fig. 111. Dezelfde met gebrekkig corset.

Deze fout blijkt duidelijk uit fig. 112, een jonge Hollandsche voorstellende van achteren gezien. Overeenkomstige voorstellingen hebben ons uit vroegeren tijd Rembrandt, Rubens e.a. nagelaten.

Afgezien van de misvorming heeft de drukking onder de knie een nadeeligen invloed op den bloedsomloop in het onderbeen en veroorzaakt stuwing, krampaderen en onderbeenszweren. In de meer gegoede standen vindt men tegenwoordig slechts bij uitzondering de kousebanden op deze plaats vastgemaakt; meestal worden zij boven de knie of aan den gordel bevestigd.

Een ander lichaamsdeel, dat veel te lijden heeft van ondoelmatige bekleeding, is de voet. Een kleine voet gaat door voor mooi en wie dien niet heeft, tracht er den schijn van aan te nemen door een nauwen schoen.

Wij hebben vroeger reeds opgemerkt, dat de hak een sterken invloed heeft op de houding van het lichaam. De vraag of het goed of niet goed is, hooge hakken te dragen, bleef evenwel nog onbeantwoord. Hierover loopen de meeningen uiteen. Naar mijn overtuiging moet ook hier, evenals bij het corset, het te veel worden vermeden, een niet te hooge en niet te smalle hak is doelmatig en aanbevelenswaard. Door de hak wordt de hiel van den grond geheven en daarmeê de beweging van het gaan gemakkelijker gemaakt, spierkracht gespaard, zonder dat het lichaam er eenig nadeel van ondervindt. De hak verhoogt veeleer het arbeidsvermogen van het lichaam bij de beweging. Daarom moet de hak vooral aanbevolen worden voor de straat, waar bij het gaan de beweging grooter is; thuis, in rust, schoenen zonder hakken of sandalen.

Is de hak evenwel te hoog, dan worden de tegen de

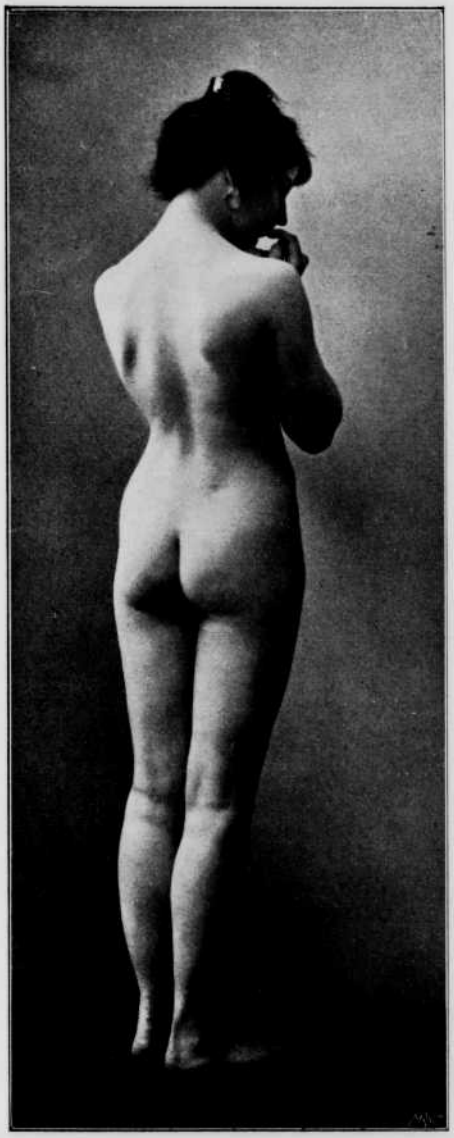

Fig. 112. Meisje van 23 jaren met striemen van de kousebanden onder de knieën.

punt van den schoen gedrukte teenen misvormd, zij ontvellen en krijgen eksteroogen. Is de hak te smal, dan wordt de zekerheid van den gang en van het staan minder.

De gevolgen van te nauw schoeisel zijn meer lastig dan gevaarlijk. Likdoorns, verkromde toonen, wonde plekken zijn de meest bekende van de kleine, uit de overdrijving in de mode voortvloeiende kwellingen.

Dit zijn in hoofdzaak de veranderingen en gevaren, waaraan het misbruik van de moderne kleeding het vrouwelijk lichaam blootstelt.

Tot dusver hebben wij evenwel slechts van het gezonde, normale lichaam gesproken. Maar hoeveel vrouwen hebben een normaal lichaam en hoevelen houden het normaal?

Laat ons aannemen, dat van 150 in het jaar 1870 geboren meisjes 100 in het leven zijn gebleven. Na 10 jaren hebben er, dat leert ons de statistiek, **35** Engelsche ziekte gehad en **15** zijn scrofuleus of hebben aanleg tot tering.

Na nog 10 jaren hebben **20** van de 50 meisjes die er nog over zijn, als gevolg van haar pogingen om altijd slank en bleek te blijven, door sterk rijgen, door azijn drinken enz. haar lichaam geheel bedorven.

Wederom 5 jaren later zullen van de 30 laatsten er minstens **25** door het te lang dragen van het corset bij gevorderde zwangerschap, door de speciaal in Duitschland en Frankrijk heerschende gewoonte om in het kraambed geen sluitlaken te dragen, door te vroeg op te staan na de bevalling eveneens de normale vormen van het lichaam verloren hebben.

Van de 100 zijn dus na 25 jaren er nog slechts **5** overgebleven, die volkomen gezond en schoon zijn.

Deze 5 kunnen haar bloote voeten laten kijken, kunnen

ongestraft het corset uitlaten, kunnen zich kleeden zooals zij willen, zij zullen toch mooi blijven.

Wij hebben dus onder 100 nu levende vrouwen:

Verminkt door Engelsche ziekte	35
door scrofulose	15
door sterk rijgen enz.	20
door ondoelmatige behandeling bij bevalling en in kraambed.	25
Totaal der verminkten	95
Volkomen normale vrouwen	5
Somma	100

Maar de 95 abnormalen vormen een drukkende meerderheid. Zij geven den toon aan en zij dulden geen mode, die 't niet den meesten harer mogelijk maakt, ten minste schoon te schijnen, voorrechten te huichelen die zij niet bezitten en op die wijze den schijn der schoonheid te redden.

Daarom heeft de mode veel minder tot doel een schoon vrouwenlichaam tot zijn recht te doen komen — dit heeft geen kleeding noodig — dan wel gebreken te verbergen, om daardoor een zoo groot mogelijk aantal minder goed gebouwde lichamen in staat te stellen een aangenamen indruk te maken.

In het volgende hoofdstuk zullen wij beproeven, de conclusies uit dit en de voorgaande hoofdstukken te trekken.

V.

VERBETERING DER VROUWENKLEEDING.

Wij leven in het midden van een cultuur-historische omwenteling, die geroepen is een diep ingrijpenden invloed uit te oefenen op de verdere ontwikkeling van het menschelijk geslacht.

In de laatste tientallen jaren hebben wetenschap en nijverheid het zwaartepunt in den strijd om het bestaan geheel verplaatst. Tot heden heerschte hij, die de krachtigste spieren bezat. Lichaamskracht leidde tot aanzien, rijkdom en eer, en de nazaten dier krachtige geslachten, die nog voortleven in de adellijke familiën en oud-patricische coterieën, verheugen zich daarom nog heden ten dage in een zekere achting.

Maar de levensvoorwaarden zijn meer en meer veranderd. In plaats van physieke kracht zet men machines in beweging; het paard wordt overvleugeld door spoor- en motorwagen; in de plaats van den koerier is de telegraaf, de telefoon getreden, en terwijl de eischen, die men aan de spieren van den man stelde voortdurend minder worden, wordt er steeds meer van zijn zenuwen gevergd.

Een mensch van heden heeft op éénen dag meer nieuwe indrukken te verwerken, dan een onzer voorouders misschien in vele maanden. Vroeger was men blij als eens in

de week de postwagen zonder ongelukken de plaats van bestemming bereikte; een reis van Potsdam naar Berlijn was een gebeurtenis, die al weken te voren haar schaduw vooruitwierp. Nu legt men de courant ontevreden uit de hand, als ze niet van een grooten veldslag, van eenige moorden en misdaden weet te vertellen; men pakt 's avonds zijn handkoffer, legt zich te Berlijn te slapen, om den volgenden dag te Weenen wakker te worden, alsof het iets heel gewoons was.

De tijd, waarin de geslachten met stalen spieren heerschten, is met hen onherroepelijk ten ondergang gedoemd, en in hun plaats staan als de heerschers der toekomst op de geslachten met stalen zenuwen.

Wij leven in een tijd van overgang, waarin zenuwoverprikkeling, zenuw- en zielsziekten, de teekenen der bestaande gisting, op onrustbarende wijze toenemen. Onbruikbare elementen, niet opgewassen tegen den strijd om het bestaan in zijn nieuwen vorm, worden gebroken en vermoeid op zijde geschoven, volgens eeuwige en onveranderlijke natuurwetten, en nieuwe, krachtige elementen nemen de leege plaats in.

Terwijl tot dusver de vrouw steeds moest achterstaan bij den man, die in spierkracht haar ver overtrof, bekleedt zij nu, in dit tijdperk van maatschappelijke revolutie een plaats in het openbare leven naast den man, want waar het op kracht van zenuwen aankomt geeft zij vaak den man niets toe, soms overtreft zij hem.

Of dit in het publieke leven optreden der vrouw in grooten getale een voorbijgaand of een blijvend verschijnsel is, zal de toekomst leeren. Ik houd het er voor dat ook hier weder, als éénmaal de toekomstige zenuwmensch zich volkomen ontwikkeld heeft, de man, dank zij zijn

grooteren aanleg tot persoonlijke ontwikkeling, de eerste plaats in den strijd om het bestaan behouden zal.

Inmiddels hebben wij echter met dit onderdeel van de moderne maatschappelijke revolutie, de vrouwenbeweging, als sociaal moment rekening te houden en dan, als van groot belang voor het onderwerp dat ons bezighoudt, de gevolgen te bespreken, die de moderne vrouwenbeweging op den vorm der vrouwenkleeding gehad heeft.

Men kan de veranderingen, die de vrouwenkleeding in de laatste decenniën heeft ondergaan, tot twee verschillende invloeden terugbrengen, een natuurlijken, onbewusten, onwillekeurigen en een kunstmatigen, bewusten, willekeurigen invloed.

De onbewuste, onwillekeurige is de belangrijkste invloed; het is de natuurlijke, door den nood opgedrongen verandering der vrouwenkleeding als gevolg der verandering van de levenswijze der vrouw, waarop wij reeds vroeger gewezen hebben.

Evenals in de natuurlijke kleeding, de nationale kleederdracht, zoo heeft ook in de mode het deelnemen door de vrouw aan lichamelijke oefeningen een vrucht voortgebracht, die daartoe geschikter was. Naast straat-, gezelschaps- en huistoiletten hebben zich voor het rijden, bergbeklimmen, gymnastiseeren, zwemmen, baden, vooral in zeebadplaatsen, en met name voor het wielrijden bijzondere, door de openbare meening gesanctioneerde kostuums ontwikkeld, die dikwerf in het oog loopend van de conventioneele kostuums afwijken.

De grootste omwenteling in de kleeding hebben zeer zeker die wielrijdsters tot stand gebracht, die in plaats van den rok de broek aantrokken.

Kenmerkend is de uitroep van het kleine meisje uit de Fliegende Blätter bij het zien van hare tante in fietskostuum: „Kijk, Ma, tante heeft beenen".

Het is geen schande meer als een dame in 't publiek den vorm van haar beenen laat zien. Wie zou dit twintig, zelfs tien jaar geleden voor mogelijk hebben gehouden? Het rijwiel heeft wonderen gedaan, maar niet alleen in dit opzicht. Ook het corset is bij alle sportmeisjes en vrouwen kleiner en lichter geworden, ten deele zelfs afgeschaft; het aantal en het gewicht der onderkleederen is aanmerkelijk verminderd; de bekleeding van den voet is lichter en doelmatiger geworden.

Wij kunnen de waarde van dit gezonde streven naar lichaamsbeweging, naar lichter en doelmatiger kleeding, voor het behoud van levensvatbaarheid van het menschengeslacht niet hoog genoeg schatten. Het is een natuurlijk tegenwicht tegen de steeds hoogere eischen, aan het productievermogen van 's menschen geest gesteld. Waar de geest zóó op den voorgrond treedt, vraagt het lichaam ook zijn rechten. Dit opnieuw ontwaken der belangstelling in het menschelijk lichaam, dat in den geest van den tijd ligt en geïnspireerd is door de zucht tot zelfbehoud, vinden wij ook bij den man, die nog in veel sterker mate de sport huldigt, die nog meer van zijn kleeding opoffert of haar tot het allernoodzakelijkste beperkt. Wij zien het ook in de klimmende belangstelling voor het naakt in de kunst, aan den smaak van de groote massa bij publieke voorstellingen: in de plaats der stijve, wijd uitstaande balletrokjes zijn de nauwsluitende kostumen gekomen, die den lichaamsvorm scherp afteekenen; in de plaats van goochelaars en hansworsten, plastische groepen en levende beelden.

Toch gebeurt het ook hierbij dikwijls, dat de politie in het belang der zedelijkheid haar vaderlijke macht meent te moeten doen gelden, en jammer genoeg zijn de meeste harer vertegenwoordigers artistiek noch zedelijk genoeg ontwikkeld om naaktheid van immoraliteit te kunnen onderscheiden. Maar ik geloof, dat het gezonde in de heerschende richting zich in weerwil van alles zal baanbreken. dat de tijd het kaf van het koren zal scheiden en, als God wil, bloeit er ook voor ons eenmaal een gouden eeuw van schoonheid en kunst, zooals den ouden Grieken eens beschoren was.

Naast het gevoel voor het schoone dringt in den laatsten tijd ook de belangstelling in wat de wetenschap wrocht door in steeds grootere kringen, en zooals in alle andere vraagstukken van het menschelijk bestaan, speelt ook in de quaestie der kleeding de gezondheidsleer een steeds grootere rol.

Tegenover deze geleidelijke verandering van oude zeden die in stilte plaats heeft, staat de zelfbewuste, in vereenigingen, vergaderingen, tijd- en vlugschriften zich openbarende beweging der reformkleeding voor het vrouwelijk geslacht.

Reeds in 1851 vond Amelia Bloomer een reformkleeding uit, bestaande uit een korten rok en wijde broek, die door tijdgenooten en door humoristische bladen aan den openbaren spot prijsgegeven, na weinige jaren reeds tot het verleden behoorde. In 1874 werd te Boston ten behoeve der reformkleeding een vrouwenvereeniging opgericht, die reeds na weinige maanden werd ontbonden.

Zulke voorbeelden zijn talrijk genoeg; geen enkele vereeniging toch of zij heeft slechts eenige weinige jaren beleefd.

Fig. 113.

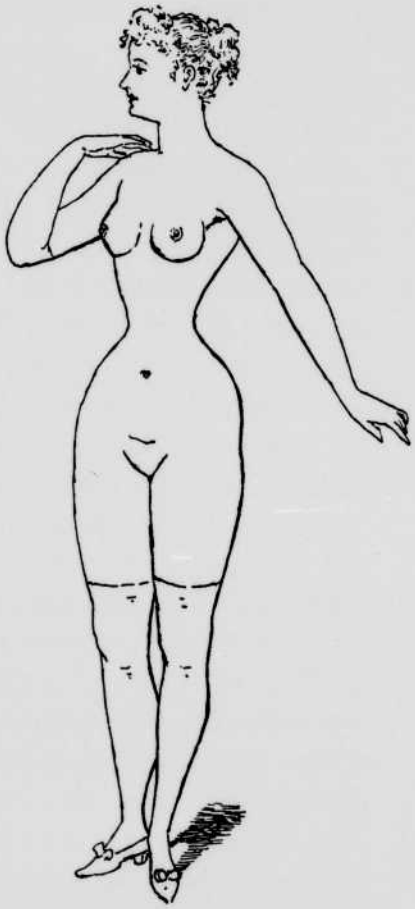

Fig. 114.

Fig. 113. Reformkleeding uit Figaro illustré 1891.
Fig. 114. Lichaamsomtrek van fig. 113.

Dit slechte succes bij schijnbaar zooveel goeden wil is gemakkelijk te verklaren. In de eerste plaats is de goede wil niet voldoende, er behoort ook eenige kennis van zaken bij.

Als voorbeeld, hoe lichtvaardig soms een „verbete-

ring" der vrouwenkleeding wordt aanbevolen, diene een reclameprent (Fig. 113), die in het Kerstnummer van Figaro illustré in 1891 een „révolution dans la toilette" aankondigde en ook door andere reformfirma's in Nederland en elders, werd overgenomen.

In den bijbehoorenden tekst wordt er op gewezen, dat bij dit kostuum de druk der kleederen gedeeltelijk op de schouders wordt overgebracht, dat de knellende banden door knoopen vervangen zijn, en werkelijk, die prent schijnt bij den eersten aanblik zeer bemoedigend. Maar teekenen wij den omtrek van het lichaam dat in dit costuum moet (Fig. 114), dan krijgen wij een wanstaltigheid te zien, die de brutaalste droomen van den rococo-tijd nog verre overtreft en den ouden Sömmering in zijn graf tot een perpetuum mobile zou maken.

Niet alleen dat hier de taille in hooge mate wordt saamgedrukt, maar bovendien wordt door de schouderbanden ook het bovenste gedeelte der longen in zijn functie gestoord; een groote fout, die trouwens zooveel andere, zelfs door artsen aanbevolen reformcorsetten aankleeft.

Afgezien van het gebrek aan kennis van zaken, is het mislukken dier pogingen toe te schrijven aan een karaktertrek der vrouwen, die en masse in 't publiek optreden. „Sie werden zu Hyänen", zegt Schiller. Alles is in haar oogen zwart of wit, goed of slecht, een middenweg bestaat niet. In plaats van de goede eigenschappen van het corset, de noodzakelijkheid er van voor tal van slecht gebouwde vrouwen te erkennen en zijn fouten te verbeteren, worden korte metten gemaakt en als leus wordt aangeheven: „weg met het corset."

Dit officieel radikalisme gaat bovendien nog gepaard

met een ondoorgrondelijke, niet-officieele inconsequentie.

In het hoofdartikel wordt het corset in den ban gedaan, bespot, met voeten getreden, weggeworpen — in het reclame-gedeelte worden daarentegen de gezondheids-corsetten, de reformcorsetten, de reformlijfjes, de borst-gordels, met de verlokkende namen van Hygiea, Lieveling, Vrijheid, Eureka enz. warm aanbevolen. En beschouwt men die dingen op de keper, dan zijn zij precies hetzelfde gebleven, alleen wat leelijker geworden. „Le roi est mort, vive le roi!"

De gevolgen van dit radikale proces zijn, dat de beste steunpilaren voor een reformkleeding, de waarlijk schoone vrouwen, die al dat fraais niet noodig hebben, zich terug-trekken, omdat zij zich niet willen compromitteeren, en de leelijken beschaamd wegsluipen, omdat zij niet genoeg-zaam van de goede zaak overtuigd zijn, om daaraan met het corset den laatsten schijn van schoonheid ten offer te willen brengen. En het middenslag, dat overblijft, sleept een kunstmatig bestaan voort, tot het gebrek aan succes vermoeidheid brengt en daarmede het einde van het ideaal streven.

Al die pogingen tot hervorming zijn te vergelijken met de poging om een bouwvallig huis nieuw te laten schilderen en behangen, in plaats van de fundamenten behoorlijk te laten voorzien. Het huis schijnt nieuw en blijft toch even bouwvallig als te voren; een windvlaag — en het ligt ineen.

„Dus moeten wij", roept mij een overtuigde hervorm-ster toe, „de handen maar in den schoot leggen, en rustig het moordende, menschonteerende folterwerktuig blijven dragen?"

Mijn antwoord, geachte mevrouw, is ja en neen. Ja,

want zoolang u nog een reformlijfje aanbeveelt, bewijst u, zulk een kleedingstuk niet te kunnen ontberen.

Ja, want een door kunstvaardige handen — er zijn in die branche kunstenaressen — te Parijs nauwkeurig naar het lichaam vervaardigd corset is altijd nog honderdmaal beter, gezonder en gekleeder dan al die tallooze reformproducten, die aan de speculatieve verbeelding van onaesthetische zielen zijn ontsproten.

Ja, want de meeste vrouwen willen liever ziek dan leelijk zijn.

Neen, want zooals alles in de wereld is ook het tegenwoordig corset niet volmaakt, en daarom kan het verbeterd worden. Neen, want, zooals wij vroeger aangetoond hebben, er zijn van 100 thans levende vrouwen 5, zegge vijf, die geen corset noodig hebben, en, mevrouw, 't ligt slechts aan u en uws gelijken, dat aantal te vergrooten.

Onder de tallooze modellen van corsetten van allerlei slag, die ik zag en die mij werden toegezonden, onderscheidden zich de zoogenaamde gezondheids- of reformcorsetten meestal behalve door hun ondoelmatigheid door erge lompheid. Vele daarvan zijn bovendien nog slechter dan de gewone, omdat zij een deel van den last der kleederen op de schouders willen overbrengen. Daarmede komt men van den regen in den drop en bederft boven- en onderlijf tegelijk.

Van de op dit oogenblik bestaande corsetten voldoet het Fransche „Corset Ceinture" (Fig. 96) bij luchtige kleeding en een normaal lichaam aan alle eischen.

Van de zoogenaamde verbeteringen is slechts één vorm te noemen, die wezenlijk aan den eisch om verbetering voor vrouwen die een corset noodig hebben tegemoet

komt. Ik bedoel het corset van Mad. Dr. GACHES-SARRAUTE, hetwelk door de uitvindster in een zeer elegant geschreven boek werd gepubliceerd. [1])

Vrouw en arts tegelijk, is mevrouw GACHES-SARRAUTE meer dan iemand gerechtigd, als deskundige in deze kwestie meê te spreken.

Bij de samenstelling van haar corset ging zij uit van het alleen juiste beginsel, dat de beenige onderlaag van het geraamte ook de door de natuur aangewezen steun voor de kleeding moest zijn.

In Fig. 115 a. b. c. zijn de dicht onder de huid gelegen vaste deelen van het bekken met gestippelde vlakken aangegeven en eveneens het onderste gedeelte van de borstkas; de gestreepte gedeelten onder den bekkengordel duiden de streek aan, waar aan den gordel een last kan worden aangebracht, zonder de zachte deelen der buikholte te drukken. — Mad. GACHES-SARRAUTE was zoo vriendelijk mij de reproductie van twee afbeeldingen uit haar boek toe te staan (Fig. 116, 117), die beter dan veel redeneering de beteekenis van haar corset toelichten. Waar een steun voor de hangende buste noodig is, wordt die in den vorm van een lijfje, onafhankelijk van het corset, aangebracht.

Het corset GACHES-SARRAUTE maakt het ook aan gebrekkig gebouwde en zieke vrouwen mogelijk, haar lichaam een beteren vorm te geven en is bovendien geschikt voor orthopaedische doeleinden, waarmee iedere geneesheer zijn voordeel kan doen.

Weetgierige lezeressen verwijs ik naar het oorspronkelijke werk.

---

[1]) Mme. GACHES-SARRAUTE, Docteur en Médecine: Le Corset, étude physiologique et pratique. Paris, 1900. MASSON.

Met alle waardeering van al deze en dergelijke ernstige pogingen om de tegenwoordige vrouwenkleeding te verbeteren mogen wij niet nalaten er op te wijzen,

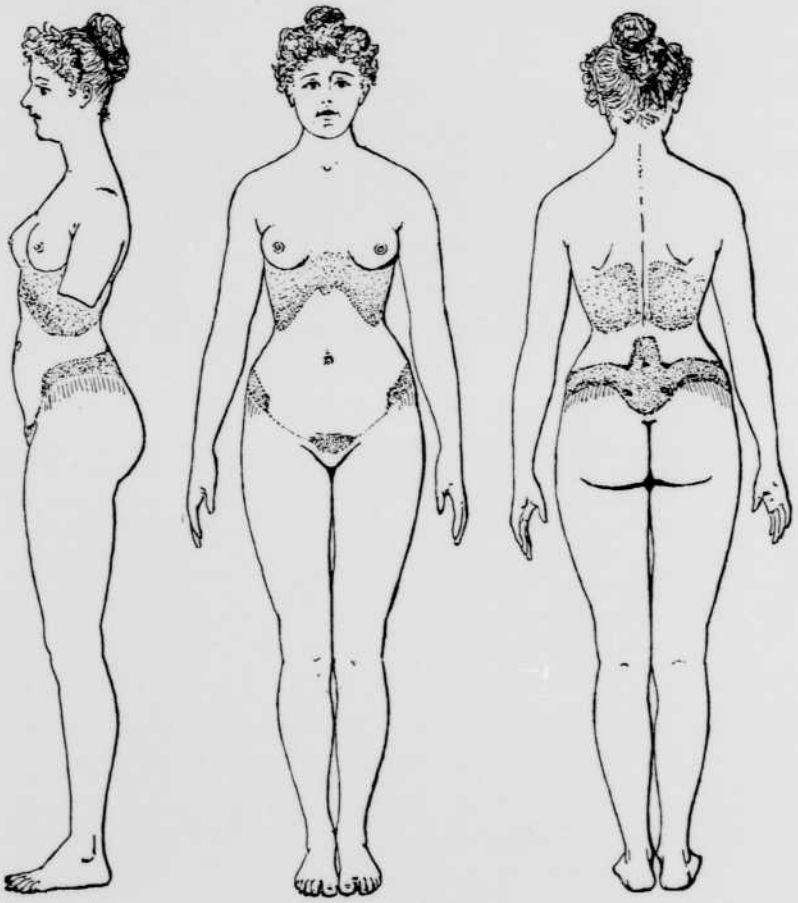

Fig. 115. a. b. c. De natuurlijke vaste steunpunten voor het corset.

dat de kleeding zelve niet de hoofdzaak is, die verbeterd moet worden. Het zwaartepunt ligt dieper.

Zooals het klassieke tijdperk der oude Grieken ons

Fig. 116.

Fig. 117.

Fig. 116. Normaal vrouwelijk lichaam. (Naar een photographie).
Fig. 117. Hetzelfde meisje met het corset Gaches-Sarraute.

geleerd heeft, wordt de kleeding vanzelf beter, gemak-

kelijker en schooner, zoodra het lichaam gezonder en schooner wordt, en daarom is verzorging van het lichaam en oefening de hoofdzaak.

Wanneer wij terugkeeren tot ons overzicht van de gevaren, die de schoonheid der vrouw bedreigen, dan vinden wij in de eerste plaats 25 vrouwen, die haar schoonheid hebben verloren door de ondoelmatige behandeling bij de verlossing en in het kraambed.

Die 25 kunnen alvast gered worden. Men legge het corset in de eerste helft der zwangerschap af, vervange het door een buikband die het onderlijf steunt en opheft en drage wijde, lichte, losse kleederen. Na de bevalling sluite men het lichaam zoo stevig mogelijk in. Het meest geschikt is daartoe de Indische „gurita", een soort van sluitlaken, bestaande uit een dubbelen lap van linnen, waarvan de binnenbladen vast aangetrokken en de buitenste, die gespleten zijn, daaroverheen zoo stevig mogelijk worden toegeknoopt.

De gurita geeft nog meer steun als men haar verlengt tot het bovenste derde gedeelte van de dij (Fig. 118). Men blijve minstens tien dagen te bed en drage het vast verband minstens vier weken, gerekend van den dag der bevalling. Daar de afkeer van het vaste binden vooral in Duitschland en Frankrijk, in geringere mate ook in Nederland inheemsch is en ook door vele artsen nog verdedigd wordt, kan men verwachten, dat een verbetering der inzichten op dit punt juist in deze landen menige vrouw, die nog moeder moet worden, kan redden.

Van de 100 in 1880 geboren meisjes zouden op die wijze 30 (de 5 normale meêgerekend) een normaal lichaam krijgen, dat geen corset noodig heeft.

Dan schieten nog 20 meisjes over, die op haar 20e

jaar haar lichaam door sterk rijgen, azijn drinken enz. bedorven hebben.

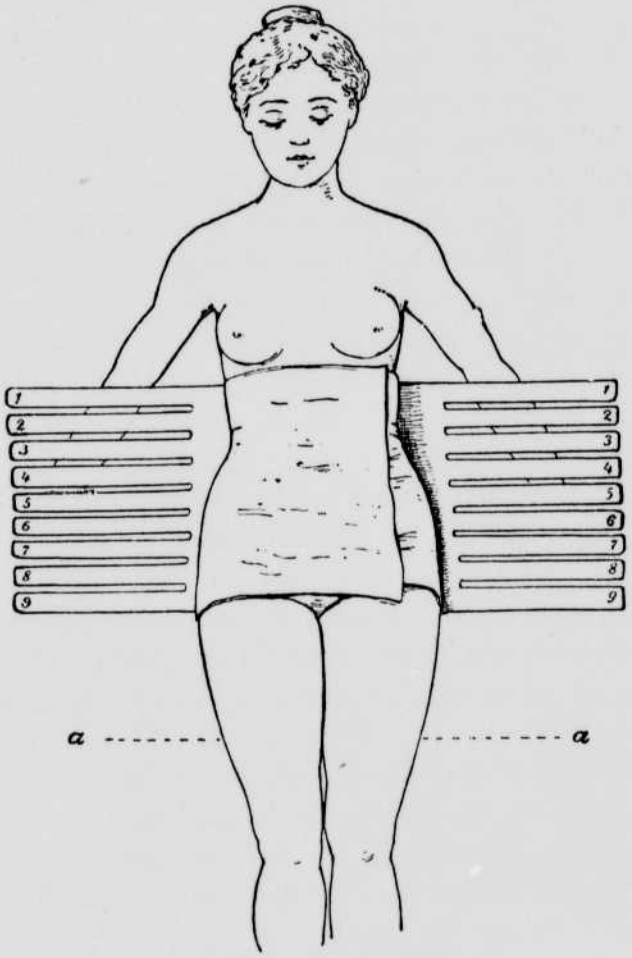

Fig. 118. Indische gurita.

Die in 1880 geboren zijn moeten als verloren worden beschouwd; maar die in 1890 geboren werden kunnen

wij nog redden. Wij laten haar, nu ze nog minderjarig zijn, geen corsetten dragen, onthouden haar azijn en andere dingen en houden haar bezig met lichaamsbewegingen in lichte, loszittende kleederen, en als wij dit doen, dan hebben we na 10 jaren in plaats van 30 reeds 50 lichamen, die het corset niet behoeven.

De 50 anderen echter zullen het corset ook dan nog noodig hebben. Wellicht gelukt het aan een algemeen betere toepassing der gezondheidsleer ook aan de tering, de Engelsche ziekte en dergelijke toestanden een grooter aantal offers te onttrekken.

Met een meer hygiënische leefwijze kan echter ook nu reeds veel gedaan worden, en daardoor ten minste middellijk een verbetering der kleeding worden verkregen.

In de eerste plaats is het gebruik van zeep en water zelfs in de betere kringen nog lang niet zóó algemeen als wenschelijk is. De meesten zijn tevreden met één reinigingsbad in de week. Dit is lang niet genoeg. Wie zich eens aan het dagelijksche koude bad, dat in den winter door de koude douche kan worden vervangen, heeft gewend, begrijpt niet, dat er menschen zijn, die dit genot kunnen missen. De bloedsomloop wordt verhoogd, de huid krijgt een mooie tint (Ninon de Lenclos gebruikte koud water als schoonheidsmiddel), het lichaam wordt gehard tegen koude en verkoudheid, men gevoelt zich frisscher en krachtiger.

Een tweede vereischte is regelmatige beweging in de frissche lucht: hij wiens bezigheden hem beletten dit zelf te doen, moet ten minste zijn kinderen daartoe dwingen, om de longen het noodige voedsel te geven. Lawntennis, gymnastiseeren, zwemmen, rijden, en vóór alles het rijwiel, bieden gelegenheid genoeg tot voldoende en afwis-

selende lichaamsbeweging. Maar al deze oefeningen zouden haar doel missen, als zij tot oververmoeienis toe werden voortgezet. En dan doet zich weder een op zich zelf schijnbaar bijkomstige, maar inderdaad zéér gewichtige vraag voor: hoe zal men uitrusten? In Duitschland wordt in een pauze, b.v. bij het gymnastiseeren staande, in zeldzamer gevallen zittende uitgerust; beide is verkeerd. In Amerika wordt, zooals Dr. Engelmann uit Boston mij meêdeelde, in alle scholen, voornamelijk in de meisjesscholen, in liggende houding gerust, 't zij languit op den grond of op ietwat schuine banken. Dit is de eenige positie waarin het lichaam werkelijk rusten kan en het ware te wenschen, dat andere beschaafde landen het voorbeeld van Amerika volgden. Ook tehuis moesten kinderen in hun groei steeds gelegenheid hebben languit te kunnen liggen. Dat de behoefte daaraan een natuurlijke is, weet iedere moeder die, onverstandig genoeg, den kinderen het „rollen" op den grond verbiedt.

Tal van andere voorschriften ten opzichte van voeding, inrichting der kamers, enz. zouden kunnen worden aangevoerd [1]), maar de gewichtigste blijven toch veel koud water, veel frissche lucht, doelmatige beweging en doelmatige rust. Volgt men die op, dan krijgt men spoedig de overtuiging, dat men veel te warm gekleed is, al de vreeselijke produkten op het gebied der onderkleeding, van den dikken, gehaakten, rooden onderrok der Duitsche „mulier domestica", van de flanellen onderbroek der Hollandsche vrouwen tot de vuilbruine „combination"

[1]) In de zeer aanbevelenswaardige brochure van David Hansemann: „Die Krankheiten aus den Gewohnheiten und Missbräuchen des tägliches Lebens" Berlin, G. Reimer, 1900, vindt men op uitstekende wijze dit onderwerp behandeld.

der Engelschen blijken overbodig en, van den zwaren last bevrijd, beweegt het lichaam zich vrijer en ongedwongener, de taak van het corset als „sieradentorser" is lichter geworden, het neemt aan zwaarte en omvang af naarmate de vracht der kleêren minder wordt, en daarmeê verdwijnt zijn schadelijkheid voor het lichaam.

Vooral binnenshuis is het raadzaam lichte, losse kleederen te dragen. De vroeger beschreven Japansche kimono, die reeds bij vele Hollandsche en Indische vrouwen burgerrecht heeft verkregen, is als huisgewaad uitstekend geschikt.

Op straat moet men zich nu eenmaal naar de heerschende mode richten. Maar de mode veroorlooft kleederen te dragen die den voet vrij laten, en het is raadzaam dat alle dames van dit verlof gebruik maken, die geen overwegende reden hebben haar plompe of te groote voeten of haar kromme beenen te verbergen.

Behalve het kleed, dat aan de heerschende mode dient te beantwoorden, en het eventueel noodige corset is ter aanvulling van de kleeding een hemd, een onderrok en in plaats van kousen en onderbroek samen een tricot uit één stuk of in den vorm van twee lange kousen, die aan het corset boven het hemd bevestigd worden, voldoende. Bij strenge koude kan het tricot dikker zijn en het bovenlijf eveneens door een tricot-taille bekleed worden.

De fouten in de vrouwenkleeding, die nu reeds zonder meer verbeterd kunnen worden, zijn dus:

1. Te sterk rijgen van het corset.
2. Te veel onderkleederen.
3. Te zware en te lange kleederen (deze laatste moeten vooral buitenshuis worden vermeden).

4. Te nauwe schoenen.

5. Kousebanden.

Wat deze laatste aangaat, zijn behalve de zeer lange kousen en tricots, die aan de taille bevestigd worden, vooral voor kinderen, de korte sokken aan te bevelen.

Als wij tot besluit de moraal uit de gevonden feiten resumeeren, dan luidt deze:

De vrouwenkleeding is aan vaste, onveranderlijke wetten onderworpen; zij dient uitsluitend tot versiering van het lichaam en wordt beknopter en daardoor beter, als het lichaam schooner wordt. Verbetering der vrouwenkleeding is slechts te bereiken, als men de wetten, waaraan zij onderworpen is, zorgvuldig in acht neemt, met andere woorden: Men trachte niet de vrouwenkleeding te verbeteren, maar beginne met de verbetering van haar inhoud, met de vrouw.

351.9/140

Bij de Uitgevers dezes is mede verschenen:

DE SCHOONHEID

VAN DE

VROUW

DOOR Dr. C. H. STRATZ.

Met 130 afbeeldingen in den tekst.

PRIJS:

ingenaaid . . f 4.50

gebonden . . - 5.—

INHOUD:

Inleiding. — I. Het moderne Schoonheidsbegrip. II. Vrouwelijke Schoonheid in de Beeldende Kunst. — III. Vrouwelijke Schoonheid in de Literatuur. — IV. De leer der Proporties en de Canon. V. De invloed der ontwikkeling, voeding en leefwijze op het lichaam. — VI. De invloed van Geslacht, Ouderdom en Erfelijkheid. — VII. De invloed van ziekten op den lichaamsvorm. — VIII. De invloed der kleeding op den lichaamsvorm. — IX. Beoordeeling van het lichaam in het algemeen. X. Beoordeeling van de afzonderlijke lichaamsdeelen. — XI. De voorwaarden van den normalen lichaamsbouw. — XII. Practische toepassing van het wetenschappelijk begrip van vrouwelijk schoon. XIII. Toepassing in de kunst en de kunstkritiek. Modellen. — XIV. Voorschrift tot behoud en bevordering van vrouwelijke schoonheid. — XV. De schoonheid der vrouw bij verschillende rassen.

Bij de Uitgevers dezes is mede verschenen:

H. C. ANDERSEN, SPROOKJES.

Illustratie uit het Sprookje „De Overschoenen van het Geluk".

WERELDUITGAVE.

Uit het Deensch vertaald door M. VAN EEDEN-VAN VLOTEN.

Met 252 Illustraties van HANS TEGNER.

3 DEELEN
ieder met ruim 80
Illustraties.

Prijs per deel geb.
f 1.90.

Elk deel is afzonderlijk verkrijgbaar.

LUXE UITGAVE
in één deel met 252
Illustraties, gebonden
in prachtband *f* 12.—

Illustratie uit het Sprookje ‚De Springertjes

92